

sadržaj

BROJ 99–100, SEPTEMBAR–OKTOBAR 2006, GODINA XI

uvodnik

Sonja Biserkو

Konstituisanje alternative u Srbiji..... 3

"evropski ustav" na srpski način

Ivan Torov

Odelo sa hiljadu zakrpa..... 6

Džejms Lajon

Da li su pravila važna..... 7

Nikola Samardžić

Konstitucija olhokratije

9

Teofil Pančić

Preamble za diktaturu..... 10

Radivoj Stepanov

Guranje autonomije u državnost..... 12

Stanko Pihler

Loše za Srbiju - zlo za Vojvodinu

13

Pavel Domonji

Trijumfalna radikalna povelja..... 15

Stipe Sikavica

Licemerna (ustavna) odbrana Kosova..... 17

Vojislava Vignjević

Miloševićeva matrica..... 17

politički esej

Vesna Pešić

Nacionalizam nemoguće države

19

sandžak ni na nebu ni na zemlji

Miroslav Filipović

Nacionalisti svih boja..... 25

kraj jedne ere: odlazak đukanovića

Igor Perić

Kako će Crna Gora bez "kormilara"..... 26

sa mirovnog putovanja

Jasmina Tešanović

Ženska definicija genocida

28

književni esej

Bora Čosić

Otpusna lista..... 18

iz istorije jugoslovenske diplomacije

Milan Šahović

Između načela i pragmatizma..... 32

samit nesvrstanih u havani

Ljubiša Sekulić

Umereno i poslovno..... 40

pismo iz hrvatske

Sanja Vukčević

Prašina u oči Human Rights Watchu..... 42

povelja na licu mesta

Gordana Perunović Fijat

Kikinda: Košmar na javi..... 44

Rade Vukosav

Helsinski odbor u "Kući povjerenja" u Srebrenici

46

umesto eseja

Nenad Daković

Orah od utrobe

47

sport i propaganda

Ivan Mrđen

Vreme je za dearkanizaciju

48

malo poznata istorija

Olga Zirojević

Etničke zajednice u kneževini Srbiji (2)

50

naša pošta

Stipe Sikavica

Ljiljana i Biljana

51

Rade Vukosav

Uporno lansiranje mržnje u BiH ima svoj cilj

53

saopštenje helsinskog odbora

Diktatura mišljenja

54

PIŠE: SONJA BISERKO

Konstituisanje alternative u Srbiji

Kada je reč o procesu transformacije nekadašnjih jednopartijskih sistema u Evropi, može se konstatovati da je slučaj Srbija *sui generis*. Naime, velike promene u Evropi krajem XX veka, posebno u komunističkim zemljama, Srbija je pokušala da iskoristi da Jugoslaviju vrati na centralistički koncept, ili da, u protivnom, iz nje izade sa teritorijama koje je smatrala srpskim etničkim teritorijama. Da bi mobilisala javnost za rat, a ne za transformaciju Jugoslavije u istinsku demokratsku federaciju, srpska elita (politička, intelektualna i crkvena) je pokrenula propagandu koja je imala za cilj homogenizaciju srpskog naroda na tezi da najpre treba rešiti srpsko nacionalno pitanje, a onda se okrenuti demokratizaciji. Opredeljenje za taj koncept spremio je pluralizaciju društva, a time i alternativne političke opcije. Srbija ni danas ne odustaje od centralističkog koncepta u odnosu na sopstvenu unutrašnju organizaciju, što se prelama i kroz novi ustav koji je Skupština Srbije usvojila krajem septembra 2006.

Bez obzira na činjenice da je Srbija formalno optirala za višepartijski sistem 1990, ona se i posle veoma burnih 15 godina nalazi na samom početku demokratske transformacije. Svi tih 15 godina dominirala je nacionalna ideologija na kojoj su se ogledale manje-više sve političke partije, izuzev Građanskog saveza Srbije, SDU, Lige socijaldemokrata Vojvodine i nekoliko manjih manjinskih partija koje su konzistentno zagovarale građansku, proevropsku opciju. To je ujedno bila i jedina politička alternativa u odnosu na dominantni koncept rešavanja srpskog nacionalnog pitanja, ratova i Kosova. Radikalni nacionalizam i ratovi temeljno su potrošili ljudski potencijal, a korupcija, kao i izolacija i samoizolacija, doveli su Srbiju u stanje opšte anrahije.

Demokratske institucije, podela vlasti, kao i zalaganje za liberalno-demokratske vrednosti Zapada, kao što su ljudska prava, multikulturalizam, globalizacija i sl. samo su formalne odrednice društveno-političke scene u Srbiji. Jer, preovlađujuća politička kultura u Srbiji je i dalje u velikoj meri autoritarna i patrijarhalna, bez razvijenog duha tolerancije i individualne građanske odgovornosti. Političke partije programe baziraju na antikomunizmu i potpunoj negaciji iskustva, pa i dostignuća prethodnog društvenog uređenja, a u praksi funkcionisu na principu centralizma i liderstva, a neretko pokazuju sklonost staljinističkim metodama, pogotovo u ličnim obračunima.

SPS je deklarativno partija levice, ali u praksi deluje kao izrazito konzervativna stranka koja je početkom devdesetih

preuzela metodologiju staljinističke levice i koja je svoju moć cripila iz faktičke kontrole nad represivnim apartom (posebno vojske i policije), kao i iz masovne podrške ultranacionalističkoj, ksenofobičnoj i antizapadnoj politici čiji je ona postala glavni nosilac. Takođe, imajući u vidu duboke korene komunističke ideje u Srbiji, socijalisti su se predstavljali i kao baštinici komunizma, posebno njegove socijalne, odnosno egalitarističke komponente. Odbacili su jedino njegov koncept nacionalne politike, tačnije ideju Jugoslavije kao federacije 6 ravnopravnih republika i ideju Srbije kao faktičke, iako ne i formalne federacije: Vojvodine, uže Srbije i Kosova.

DSS, SRS i SPO (kasnije i Nova Srbija) su zauzele desni, radikalniji prostor i na tome su ostale. Bez obzira na načelno zalaganja za neke evropske vrednosti, ove partije su bile i ostale nacionalističke, klerikalne, pa čak i šovinističke. Pribegavajući populizmu (posebno SRS i SPO) ove partije pothranjuju u masama ideju ekonomskog egalitarizma bes jasnog ekonomskog koncepta.

Karakteristično je i to da su ove partije izrazito antiliberalne i suštinski protiv koncepta ljudskih prava, jer to navodno razbija zajednicu i njen identitet, u tome imaju ogromnu podršku Srpske pravoslavne crkve. One društvo smatraju organskom zajednicom, što se posebno prelama kroz tretman i položaj manjinskih zajednica. Tokom ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini zalagale su se za čiste srpske etničke teritorije, dok unutar Srbije marginalizuju manjinsko pitanje, posebno nakon što je premijer postao Vojislav Koštunica, političar koji se i javno predstavlja kao pristalica ultrakonzervativne nacionalističke desničarske tradicije (Nikolaj Velimirović i Dimitrije Ljotić). Brojni incidenti 2003 i 2004 godine protiv manjina, kao i antisemitizam, bili su inicirani delovanjem ekstremnih desničarskih grupa, poput *Obraza* i drugih, bliskim ovim partijama i SPC.

Petoektobarske promene 2000, odnosno smena Miloševića, bile su tek mali iskorak u pravcu očekivanih promena. Međutim, koalicija 18 partija (DOS) brzo je počela da pokazuje unutrašnje slabosti i napetosti, u suštini, između dve opcije: proevropske i nacionalističko-konzervativne. Diferencijacija je usledila onog trenutka kada se postavilo pitanje saradnje sa Haškim tribunalom kao suštinske vododelnice između dve spomenute opcije. Njihova personifikacija prelamala se preko dve vodeće ličnosti DOS, premijera Zorana Đindića i tadašnjeg predsednika SRJ Vojislava Koštunice. Hapšenje Slobodana Miloševića i kasnije, njegova predaja Haškom tribunalu doveli su do suštinskog razlaza između njih i rezultirali ubistvom premijera.

Reformske orijentisani premijer Zoran Đindić je pokušao da definiše evropsku Srbiju u čemu je, imajući u vidu date okolnosti, napravio ogroman iskorak. On je za kratko vreme uspeo da mobiliše veliki deo srbjanskog društva, pogotovo mlade ljudi, i da generiše energiju toliko neophodnu za tranziciju, upravo na konceptu evropske Srbije. Međutim, njegovo ubistvo je ogolilo karakter Miloševićevog nasleda, kao i grupne interese koji su stajali iza tog ubistva. To prvenstveno važi za vojnoindustrijski kompleks i njegov interes da Srbiju drži u potpunoj izolaciji; takođe i za spregu tajkuna koji su u vojnoj industriji postali ekonomski

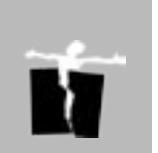
HELSINSKA POVELJA – glasilo Helsinskog odbora za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195

Zmaj Jovina 7, Beograd; tel. 011/3032-408; fax. 2636-429; e-mail: povelja@eunet.yuInternet izdanje: <http://www.helsinki.org.yu>

Glavni urednik: Seška Stanojlović

Korice: Ivan Hrašovec

Ovaj dvobroj Helsinske povelje štampan je zahvaljujući pomoći Norveškog helsinskog odbora za ljudska prava

moćni još pre sloma druge Jugoslavije, zatim mafiju (šverc droge, nafte, cigareta i trgovina ljudima) sve to u spreuži sa konzervativnim snagama u državnim strukturama i SPC.

Na izborima 2003. godine sve te strukture su podržale dolazak Vojislava Koštunice na mesto premijera Srbije, čiji je javno deklarisani cilj bio diskontinuitet sa politikom Zorana Đindjića. Prekinuta je saradnja sa Haškim tribunalom i omogućen je politički *comeback* SPS i radikalaca. Demokratska stranka je bila pod strahovitim pritiskom da se oslobodi Đindjićevih saradnika a novoizabrani predsednik te stranke Boris Tadić bio je izvršilac tog zahteva. Kohabitacija¹ između DSS i DS, odnosno Koštunice i Tadića, obeležila je naredne tri godine političkog života Srbije. Taj savez je, uz podršku akademskih krugova i dela civilnog provladinog sektora, insistirao na predstavi o radikalima kao najvećoj opasnosti za Srbiju, a o sebi kao jedinoj alternativi, pribavljujući tako legitimitet ne samo sopstvenim strankama, nego i međusobnoj saradnji i eventualnoj koaliciji, kako pred biračima tako i pred međunarodnom zajednicom. Istovremeno, na drugoj strani, Vojislav Koštunica održava manjinsku vladu skupštinskom podrškom SPS i SRS, ključnih partija na koje se oslanja Miloševićev režim. Ova svojevrsna ucena međunarodne zajednice je istovremeno za cilj imala i marginalizaciju alternative koja je svojim navodnim radikalizmom, takođe navodno radikalizovala SRS.

SPS je do 2000 uspevala da monopolise levi politički prostor, a u tom pogledu situacija nije bitno promenjena ni danas, jer je ta partija, budući suštinski konzervativna i dogmatska, a iznad svega radikalno nacionalistička, zapravo diskreditovala levicu u Srbiji na duži rok. Njen levni nacionalizam uživao je punu podršku desnog nacionalizma tzv. Demokratskih partija, pa otuda nije čudno što je SPS podržala manjinsku vladu Vojislava Koštunice. Uostalom, SPS je rasadnik kadrova koji je Koštunica preuzeo, a samo članstvo i simpatizeri DSS su često najrevnosnije pristalice režima Slobodana Miloševića iz jednostavnog razloga što su upravo u toj stranci prepoznali suštinskog nastavljača osnovne sadržine Miloševićeve politike. Istovremeno, to je bila i šansa da se demokratskom maskom i retorikom, koja se, ustvari, svodi na puki antikomunizam, deo bivših struktura predstavi kao demokratska alternativa. Razlog za oslanjanje DSS na SPS je i kadrovske prirode, ali to je opštег karaktera. Zbog faktički apsolutne vlasti SPS za vreme Miloševića koji je upregao celokupan birokratski aparat izgrađivan decenijama, nijedna nova vlada, bar izvesno vreme, neće moći funkcionisati bez kadrova bivše SPS. To pitanje kontinuiteta administracije, zajedničko je svim postkomunističkim režimima.

Ovo vešto manipulisanje sa međunarodnom zajednicom, uz istovremeno sprečavanje bilo kakve alternative, bilo je u funkciji završavanja nacionalnog projekta. Procena radikalnih nacionalista bazira se na pretpostavci da su nacionalne emocije, kao i fundus nacionalizma, istrošeni i da društvo više nije u stanju da se mobilise preko nacionalne ideologije. Činjenica da je na posmrtni ispracaj Zorana Đidnića, suprotno svim očekivanjima, izašlo nekoliko stotina hiljada ljudi, pre svega mladih, bila je indikacija da je nacionalna matrica sasvim iscrpljena. Otuda i tolika histerija konzervativnog bloka i potreba da se demonizuje

i kriminalizuje Zoran Đindjić u funkciji sprečavanja artikulisanje alternative. To je jedan od važnih razloga što je represivno ponašanje prema alternativi bilo pojačano. Smatralo se, naime, da projekat još nije završen i da njegovo ostvarivanje treba završiti drugim sredstvima, pre svega, diplomatskim. U tome im je išla na ruku i benevolentnost međunarodne zajednice, pogotovo kada je bio u pitanju ostanak Crne Gore u državnoj zajednici sa Srbijom. Koštuničina vlada je, sve do referendumu, Crnu Goru smatrala glavnim prioritetom, kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu. Kosovo je, kao i uvek, služilo samo za održavanje nacionalne tenzije. Politika prema Kosovu je gotovo tri decenija bila usmerena na njegovu podelu. Odnosno, podela Kosova je bila najozbiljnija i jedina državna strategija, a posebno nakon intervencije NATO.

Donošenje ustava takoreći preko noći, bez i jednakog jedinog dana javne debate, takođe je u funkciji završavanja projekta, koji je zainteresovan samo za teritorije. Ovog puta radi se o definitivnom ukidanju autonomije Vojvodine, koja je ekonomski najrazvijeniji deo Srbije i čija autonomija ima najdublje istorijsko uteviljenje. Koliko je lišavanje Vojvodine njene istorijske autonomije i njeno potčinjavanje Beogradu značajno za nacionalističku politiku Beograda, svedoče reči jednog od najuticajnijih ideologa srpske nacionalne politike, Dobrice Ćosića: «Izgubili smo Kosovo a dobili Vojvodinu koja je mnogo kvalitetnije zemljiste». Suštinska strateška namera novog ustava jeste cementiranje centralizma i ukidanje svake posebnosti Vojvodine. Centralizacija Srbije koju je Milošević ustoličio ustavom iz 1990, novim ustavom treba da bude cementirana. Posebno je problematična činjenica da je sadržina ustava rezultat sporazuma sa radikalnom strankom oko teksta ustava i to takvog sporazuma koji udovoljava ključnim zahtevima te stranke: u pogledu rešenja pitanja odnosa između unutrašnjeg i međunarodnog prava u prilog primata onog prvog, kao i u pogledu statusa Vojvodine. Time su za legitimizaciju Radikalne stranke, umesto njene zabrane, DS i DSS učinile više nego iko nakon 5. oktobra. Zato se ne treba čuditi što je Radikalna stranka odmah nakon tog sporazuma prkosno pred domaćom javnošću i pred celim svetom iznova izabrala za svog predsednika haškog optuženika za najteže ratne zločine, Vojislava Šešelja. Nakon ovakvog respekta koji su prema Radikalnoj stranci pokazale DS i DSS sporazumevajući se s njom oko prvog postmiloševićevog ustava Srbije, postavlja se pitanje ko je taj ko će sutra moći da ospori Radikalnu stranku.

Međutim, bez obzira na medijsku blokadu, brojne reakcije na ovakav način donošenja ustava, a u Vojvodini, i kao reakcija na atak na vojvođansku posebnost, pokazuju da je ovaj «ustavni puč» ipak izazvao reakciju društva, što iznova potvrđuje da u Srbiji postoji alternativa. Ovako ishitreno i na neki način «tajno» donošenja ustava bila je velika greška vladajuće koalicije, jer je društvo ponovo mobilisano sasvim iznenada na najvažnijoj temi društva i države. Brojne reakcije, posebno u Vojvodini, pokazuju da se građanima po prvi put pruža prilika da se bave unutrašnjopolitičkim temama.

Naime, i ovog puta se pokazalo da su građani, kao i u više navrata tokom poslednjih 15 godina zrelji od svoje elite (za vreme demonstracija 1996/97, 5. oktobra 2000, Đindjićeve

smrti), što treba uzeti kao indikator da su građani spremni za alternativu. Pitanje je samo šta je alternativa u Srbiji danas.

Na političkoj sceni sada postoje dve jasne opcije: Srpska radikalna stranka i ona koju artikuliše LDP, SDU, GSS i Liga, te Grupa 8 NVO. Ostalo je spektar političkih aktera koji se pretežno povezuju prema grupnim intersima sa osloncem na nacionalnu emociju kada im zatreba u nedostaku uverljivih argumenata. Među njima, jedina partija koja ima potencijal je Demokratska stranka koja je dolaskom Zorana Đindjića na njeno čelo pre više od 10 godina prošla kroz unutrašnju transformaciju, odnosno modernizaciju. Đindjić se nesporno koristio i nacionalnim argumentima, ali je istovremeno partiju suštinski vodio prema Evropi. Njegovom smrću i dolaskom Borisa Tadića, odnosno njegovom kohabitacijom sa Koštunicom, apatija je hibernirana i u ovom trenutku ona ne deluje kao partija koja ima jasnou proevropsku viziju, mada ima najbolje kadrove. Najnoviji ustupak napravljen, ne samo DSS, nego i radikalima i Miloševićevim socijalistima, jedno je od najjasnijih svedočanstava odsustva jasno definisane političke alternative u vrhu ove stranke i istovremeno jedan od jačih udaraca koji je taj vrh zadao sopstvenoj stranci.

Radikali su stranka koja je od samog nastanka bila u faktiloj, a povremeno i formalnoj, koaliciji sa Slobodanom Miloševićem a njen predsednik Vojislav Šešelj je bio glasnogovornik Miloševićeve ratne politike. Iako je ova stranka bila izuzetno ratno orijentirsna, a i dan-danas je otvoreni zagovornik Velike Srbije, DOS je propustio priliku da se pozabavi njenom diskreditacijom i da na taj način smanji njen uticaj. Ona je nakon 5. oktobra na kratko bila marginalizovana, da bi doživela svoj *revival* nakon ubistva premijera Đindjića i sada je pojedinačno najjača stranka u Srbiji. Svojim populizmom i bavljenjem isključivo socijalnim temama i korupcijom, ova stranka je uspela da se nametne kao neko ko se obraća širokom korpusu tranzisionih gubitnika. DSS i DS pridali su joj značaj ključnog činioca u doноšenju ustava Srbije za XXI vek. Zahvaljujući DS i DSS, ona je ovom trenutku moćnija nego ikada. Ipak, bez izbora, teško je reći koliko je stvarno poverenje koje ova stranka uživa među biračima, i koliko su tačne procene o njoj kao stranci za koju bi glasalo više od trećine biračkog tela. Imajući u vidu da snagom Radikalne stranke neprekidno manipulišu stranke vladajuće koalicije, kao i svi zagovornici koalicije DSS i DS, kako bi zastrašili demokratski orijentisane građane Srbije, a možda pre svega međunarodnu zajednicu – razumno je biti rezervisan prema procenama koje se iznose o realnoj snazi Radikalne stranke među srpskim biračima. To će biti jasno tek posle izbora. Jedino je izvesno: uvažavanje bez rezervi koje su joj u procesu pregovora oko ustava poklonili DS i DSS učinilo je da je Radikalna stranka najveći dobitnik referendumske kampanje. Nesposobnost prodemokratskih partija i pojedinaca, kao i i medija («Danas») da to shvate pokazuje izrazito nizak nivo političke zrelosti srbjanske političke elite.

LDP, sa svojim izuzetno dinamičnim liderom Čedom Jovanovićem, je uspela da se nametne kao stranka koja otvoreno i sa jasno alternativnim programskim stavovima govori o suštinskim problemima: o Hagu, Kosovu, Vojvodini, ratnim zločinima. Za kratko vreme je njegov direktni govor, odnosno radikalna istina, ali i precizno definisan program

za modernu evropsku Srbiju budućnosti mobilisao masu mladih ljudi koji se ne boje da čuju istinu i koji prihvatanje istine vide kao pretpostavku oslobodenja, ne samo svoje generacije, nego i srpskog naroda kao celine od kolektivne odgovornosti za prošlost. Oni hoće jasnu i odlučnu distancu današnje Srbije prema politici Srbije iz vremena Slobodana Miloševića, u svim njenim komponentama. Zbog toga su oni izloženi sistematskoj i agresivnoj demonizaciji u kojoj učestvuje velika većina medija, a često i represiji koja se vrši nad njenim članovima i simpatizerima. Zato je veoma ohrabrujuća činjenica da je uprkos tome ova partija za kratko vreme uspela da na lokalnim izborima u više opština pređe cenzus, a njerna popularnost raste prilično velikom brzinom.

Šta pokazuje fenomen Čede Jovanovića? Najpre, da kod građana postoji želja za promenom, ali da istovremeno stare i danas vladajuće strukture, «haški lobi», vojno-industrijski kompleks, crkva i konzervativna elita ne žele promene. Zato oni koriste sve represivne mehanizme koji su im na raspolaganju, a kontrolom medija onemogućavaju neophodnu komunikaciju između građana i političke alternative. LDP je postao matica okupljanja te alternative, čemu je veliki doprinos dao i deo civilnog društva, posebno Grupa 8NVO. Ova grupacija se izjasnila protiv referendumu zbog nepoštovanja demokratske procedure. Svoju izbornu strategiju je počela upravo na toj temi pokrećući opet suštinska pitanja unutrašnjeg uređenja Srbije.

Kombinatorika u vezi sa narednim izborima pokazuje da se ponovo ide na koaliciju DSS i DS što produžava agoniju Srbije. Ta koalicija je izrazito štetna sa stanovišta jačanja političke alternative, jer se gubi razlika između promoderne i proevropske politike, s jedne strane (DS), i konzervativne, čak nacionalističke antievropske politike DSS, koja je u velikoj meri politika kontinuiteta sa politikom pre 2000. Tim pre što biračko telo DS, prema nezavisnim istraživanjima, ima simpatije za LDP i obrnuto. Zato koalicija DS, G17 plus, (eventualno SPO) i grupacija oko LDP može na ozbiljan način da artikuliše suštinsku alternativu u Srbiji. Da bi ova koalicija postala alternativa neophodan je i snažan podsticaj unutar DS i G17, ali i spolja. DSS, SRS i SPS je prirodna koalicija i ne treba je sprečavati, jer samo na taj način politička scena u Srbiji može da se pozicionira na pravi način. Najmanje je zdravo podsticati koaliciju DS i DSS. Polazeći od činjenice da većina partija nema suštinski jasan stav prema evropskim integracijama, ali da ipak postoje nijanse u odnosu na Hag i EU, međunarodna zajednica bi takođe, trebalo da pomogne demokratski blok i kratkoročno i na dugi rok. Koalicija LDP, SDU, GSS i Liga socijaldemokrata Vojvodine može imati važnu ulogu u Srbiji kao moralni korektiv, pre svega Demokratske stranke, koja ima najveći ljudski potencijal. Uloga LDP-SDU-GSS-LSCD, poput Zelenih u Nemačkoj, može imati suštinski značaj i u suočavanju sa nedavnom prošlošću, jer bez uspostavljanja "moralnog minimuma" u Srbiji neće biti istinske stabilnosti na Balkanu.

¹ U principu kohabitacije je u demokratijama normalan, možda i poželjan, vid saradnje zakonodavne i izvršne vlasti, ukoliko je takav rezultata izbora, ali ovde je reč o kohabitaciji dve politike koje se ne mogu izmiriti, jer Srbija je i dalje u stanju rata, odnosno nije rešila ono što je iz rata nasledila, pa nema normalne politike.

Odelo sa hiljadu zakrpa

Piše: IVAN TOROV

Iznenada, reklo bi se, na prepad, u ambijentu "tajne većere" i, manje-više, pijačne trgovine trojice-četvorice stranačkih lidera, Srbija je stavljena pred krupnu dilemu po mnogima, pred svršen čin: izići na referendum i glasati "za" ili "protiv" "noćnog" ustava ili ga napravio bojkotovati zato što je pripremljen nedemokratski i što je građanima uskraćena osnovna uverljiva informacija kakav im se to ustav nameće. A pogotovo odgovor na pitanje - nije li način kako je "najdemokratskiji" i "najliberalniji" ustav ugledao svetlost dana, zapravo, još jedna velika, kolektivna politička manipulacija iza koje se valjaju mnogi drugi, prizemniji i bizarniji dnevno-politički interesi vladajućih stranaka i njima (ideološko i nacionalno) bliskih grupacija.

Isforsirana egzaltacija zbog "nezapamćenog, istorijskog konsenzusa" SRS, SPS, DSS i DS, nema sumnje, postigla je svoj cilj i pre nego što su sluđeni i zbumjeni građani odlučili hoće li 28. i 29. oktobra poslušati "zov patriotizma" ili će se okrenuti svojim svakodnevnim brigama i poslovima: propagandna mobilizacija nacionalnog korpusa dobija velike razmere, što, s jedne strane, okuplja na jednom mestu i na jednom "državotvornom zadatku" sve državne i paradržavne institucije, ali i gotovo sve najrelevantnije medije, a s druge (zbog ignorantskog stava međunarodne zajednice prema referendumu), dodatno marginalizuje nevladin i civilni sektor. U toj vrsti "opšenarodne kampanje" istorijske mitološke zablude, pa i obmane, ponovo postaju sastavni deo ovdašnje političke igre, čak presudan motiv da se uspavani građani poteraju na birališta, a kosovsko prokletstvo postane moćno propagandno sredstvo kojim će se uređivati i sreditivati unutrašnje prilike u Srbiji. Samim tim i dimna zavesa koja treba da prekrije suštinu - gotovo očajnički pokušaj agresivno potisnutih grupa civilnog i nevladinog sektora da upozore na neke elementarne činjenice: da se, po prirodi i logici prebogatog iskustva balkanske krčme, ono

što se spremalo i krčkalo daleko od očiju javnosti, izrazito nedemokratskim, gotovo pučističkim sredstvima, može samo u srbijanskoj političkoj alhemičarskoj laboratoriji i praksi proglašavati "vrhunskim demokratskim postignućem". I da nas, zapravo, politička tehnologija, koju su, "na zadovoljstvo nacije i građana koji tu žive", primenili Koštunica, Tadić, Nikolić i Dačić, uvodi u samo predvorje obnovljenog nacionalnog i ideološkog totalitarizma. Nekad - krajem osamdesetih i tokom devedesetih - bio je jednopartijski, u vlasništvu vladajuće oligarhije, koja je na talasu nacionalističke euforije i homogenizacije od Srbije i njenog okruženja načinila pustoš, danas je sve to "civilizovanije", uvijeno u oblane "prefinjenog", "dobrog, proevropskog nacionalizma", ustvari ono staro, donekle modifikovano, a multiplirano do krajnjih konsekvenci. Jedna, možda i najteža, već se sada može uočiti: "istorijski konsenzualni dil" "svega i svačega" (u ime nakradno shvaćenog patriotismu i "najsvetijih državnih i nacionalnih interesa"), radikala i socijalista, s jedne, i demokrata, s druge strane, i sa rigidnim, konzervativnim, čak feudalnim narodnjacima i "domaćinima", verovatno najbolji pokazatelj gde se Srbija trenutno nalazi, kuda ide i gde će, na kraju, stići.

U takvoj atmosferi, prirodno, niti se sluša niti je poželjno opstajanje ozbiljnog kritičkog upozorenja da ustav sadržajno može biti i idealan, ali da način na koji je skuvan i serviran presudno određuje njegovu pravu prirodu. Fatalna privlačnost "lakih i brzih rešenja", nedemokratskog i autoritarnog ponašanja, naprsto ne trpi ograničenja.

I, zaista, kakav se to ustav nudi? I kome je, ustvari, namenjen? Ako je preambula sa "neotudivim" Kosovom zamka koja bi trebalo da privuče više od 3,3 miliona birača "za", ako je "pečaćenje Kosova" (teritorije, naravno) "istorijska pravedna istina", a izbacivanje Albanaca iz biračkog spiska "čist pragmatizam", "prilagođavanje realnosti" i specifično, drugim rečima, "patriotsko" tumačenje lojalnosti državi, šta je to što ustavotvorce nagoni da tvrde kako je ovaj tekst "moderan" i "evropski", mnoge pravne eksperte da dobijamo još jednu oktroisanu tvorevinu, poput one "žabljake", dok nekima ona liči na projekat čiji je prevashodni cilj da se daljom unitarizacijom (centralizacijom) države i određivanjem njenog, manje-više nacionalnog karaktera, nacionalizam ustoliči kao dominantan oblik uređenja. Možda je to trenutno samo pokušaj, ali je nevolja što u višenacionalnoj Srbiji, pokušaj u nekom trenutku može biti i uspešan sa svim svojim potencijalnim posledicama. U normalnim državama to možda i ne bi bio preveliki problem, u Srbiji, dakle, u državi koja iza sebe ima pozamašno tragično iskustvo sa nacionalističkim nasiljem, krcato ratovima i etničkim progonima, stvaranje i ustavno ustoličenje nacionale države izaziva, u najmanju ruku, podozrivost, podelu građana na one sa identitetom i druge, bezlične, konotacije koje bi mogле povećati međunacionalnu distancu. Njih je teško prikriti (pre)glasnim pozivanjem na "vrednosti građanske demokratije", "evropskih

iskustava" i poštovanje "najviših standarda ljudskih i prava nacionalnih manjina."

Izostanak javne debate, koji je čak i pravnim ekspertima uskratio mogućnost da preventivno, a ne postfestum podvrgnu tekstu ustava stručnoj kritičkoj analizi, logično, pogodovao je srpskim političarima da gotovo do neukusa glorifikuju kompromis između razorne Miloševićeve ideološke matrice i njihovih rivala, pomalo već zaboravljenih petooktobarskih (r)evolucionara. Kompromis sam po sebi ne mora biti loša stvar, ali količina i dubina ustupaka koje je vladajuća koalicija (u kooperaciji sa DS) učinila radikalima i socijalistima, prepustajući im praktično punu inicijativu radi postizanja "preko potrebne nacionalne slogs", zapravo je njegova, po mnogim stručnjacima ustavnog prava, najveća, možda i

nepremostiva prepreka. Ustav koji liči na odelo sa hiljadu zakrpa, nema sumnje, daje širok manevarski prostor njegovim tvorcima da ga tumače i (ne) primenjuju kako kome i kad bude odgovaralo. Što je, drugim rečima, najkraći put za njegovu dnevno-političku instrumentalizaciju, ali i blokadu, kad bude teško praviti kompromise i u tumačenju i u primeni. Toj proceni, svakako, ide u prilog i prilično utemeljena tvrdnja pravnika i političkih analitičara da je ustav namerno tako koncipiran da bi poslužio za jednokratnu upotrebu (reakciju na mogućnost međunarodne verifikacije gubitka Kosova), uprkos fanatičnim porukama vodećeg "ustavotvorca" Vojislava Koštunice da nema te sile koja će Kosovo bilo kad izbaciti iz srpskog ustava.

Usko povezano s tim je i činjenica da je ponuđeni ustavni

Da li su pravila važna

Piše: ĐEJMS LAJON

Samo nedelju dana pre ustavnog referendumu, sada je apsolutno jasno da je referendumska procedura puna mana i da srpska vlada čini sve što je u njenoj moći da kompromituje proces i pokrade glasove. U ovom trenutku ne postoji mogućnost da bilo ko sa sigurnošću ustvrdi da će referendum biti bilo slobodan ili pošten. Nije čak preterano ni nazvati ga - skandaloznim.

OEBS, EU, Savet Evrope i Venecijanska komisija apsolutno čute u vezi sa ovim pitanjem. To izgleda posebno neobično kada se samo prisetimo da su svi oni bili tako radi da monitoruju crnogorski referendum i da obezbede da proces bude fer za sve strane. Promašaj svih ovih organizacija da procene proceduralne "neobičnosti" koje obeležavaju referendumski proces i sadržaj predloženog ustava veoma uz nemirava, posebno zato što je vidljivo da je ovaj ustav korak unazad za Srbiju i da se ona preko njega verovatno udaljava od evropskih standarda. Čudno je i američko čutanje po ovom pitanju. Ovi dupli aršini veoma uz nemiravaju i ujedno šalju pogrešnu poruku Srbiji i Srbima u vezi sa pravim značenjem demokratije. Očigledno je da međunarodna zajednica zatvara oči u pokušaju da pomogne srpskim "demokratama".

U ovoj fazi se čini da će srpski ustavni referendum biti daleko ispod najlabavijih standarda slobodnog i poštenog procesa glasanja. Sasvim je očigledno, sudeći po nekim procedurama, da vlada namerava da "isfrizira" referendum. Što se tiče same procedure, vidni su sledeći problemi:

1. Republička izborna komisija (RIK): novoimenovani predsednik komisije je sudija Dobrivoje Glavonjić, koji je za vreme Miloševićeve vladavine bio odgovoran za hapšenje brojnih aktivista u protestima protiv izborne krade 1996, i za izricanje strogih kazni zatvora maloletnicima koji su protestovali protiv te krade. On je isto tako igrao vodeću ulogu u ukroćivanju medija

putem novčanih kazni i u primeni drakonskog Zakona o informisanju iz 1998. Za njega se zna da je isto tako navodno igrao vodeću ulogu u organizovanju "Kriznih stabova" unutar sudske tela koja su terorisala i izbacivala sudije koji se ne poviňuju političkim naređenjima Miloševića. Njega je Đindić otpustio posle pobede DOS nad Miloševićem u oktobru 2000. On je verni član Miloševićeve Socijalističke partije Srbije. Namera i poruka iza ovog naimenovanja su potpuno jasne.

2. Sigurnost glasačkih kutija: Čini se da nisu stvoreni uslovi da se obezbede glasačke kutije tokom noći između dva dana glasanja (28-29. oktobar). Time se stvara širok prostor za manipulaciju istim.

3. Opštinske referendumske komisije: Srbija već ima postojeće opštinske izborne komisije koje su nadzirale sve prethodne izbore i referendume i dobro su upućene njihove procedure. Članovi ovih komisija su predstavnici političkih stranaka zastupljenih u lokalnim opštinskim skupštinama. Sa ciljem da oteža monitorovanje srpske vlade je odlučila da zaobiđe ova tela i da za referendum vaspostavi specijalne referendumske komisije zasnovane na proporcionalnom zastupništvu političkih stranaka u republičkom parlamentu. To znači da će sve opštine imati referendumske komisije naimenovane od strane centralne vlade u Beogradu, i to one koje neće biti uopšte slične onima na lokalnom opštinskem nivou. To je posebno problematično u brojnim oblastima u kojima su izvesne političke stranke zastupljene na lokalnom, a ne na nacionalnom nivou. To znači da će SRS imati 30 odsto predstavnika u svakoj opštini diljem Srbije, bilo da je zastupljena ili ne u toj opštini. Takva mogućnost je posebno uz nemiravajuća u onim opštinama u kojima većinu stanovništva ne čine Srbi, posebno u Sandžaku, Preševskoj dolini i u opštinama sa mađarskom većinom, koje imaju malo ili uopšte nemaju predstavnika u nacionalnom parlamentu.

4. Predstavnici manjina: U opštinama u kojima su nesrpske etničke grupe u većini, svakoj etničkoj grupi biće dodeljen jedan predstavnik iz dominantne etničke političke stranke. Čini se da ćemo samo jednom takvom

tekst napisan tako da će njegovu pravu namenu, ako bude verifikovan na referendumu, prepoznavati ne po tome što piše u njemu, već po zakonima koji će uslediti. Nejasne i dvostručne formulacije mnogih njegovih članova pružaju neograničene mogućnosti vladajućoj eliti (sadašnjoj ili budućoj, svejedno) da propisima praktično primenjuju neki drugi, paralelni ustav. Ako, recimo, u ustavu piše, između ostalog, da o abortusu može odlučivati "svako", koje su garancije da zakonodavac neće to shvatiti da o prekidu trudnoće odlučuju crkva, neke (para)državne komisije i ko zna ko još, a ponajmanje sama žena. Ako, opet, čak i u Miloševićevom ustavu piše da bez naloga suda policija ne može upadati u stanove, a u Koštuničinom takav nalog nije predviđen, usput, imajući u vidu sadašnju razgranatu praksu prisluškivanja i praćenja, odnosno delovanja neokrnjene Miloševićeve tajne policije, onda nije teško predvideti kakav bismo to zakon o tome mogli dobiti i koje bi sve posledice mogle nastati. Ustav, čije je čitanje u prepregnutoj predreferendumskoj ofanzivi i propagandi već izazivalo brojne nedoumice i kontroverze, čak i strahovanje da bi Srbiju mogao odvesti u čorsokak i nove unutrašnje konflikte, postaje, zapravo, paradigma

za stanje odnosa i prilika u Srbiji i sklonost njene elite da neprestano ponavlja i multiplira greške prošlosti, dovodeći svoje građane iznova u poziciju da budu ne samo objekat, već i najveće žrtve političkog, nacionalnog, stranačkog i ideoškog eksperimentisanja.

U tom smislu, sve goropadne izjave srpskih političara da država napokon dobija "evropski ustav" ne mogu a da ne izazovu ironičan i sarkastičan izraz na licu pred sumornom i očiglednom činjenicom da njena politička elita neće da uhapsi Ratka Mladića i ostale haške optuženike, da su zbog toga još 3. maja prekinuti pregovori sa EU, a 16. oktobra taj prekid dodatno, reklo bi se, na duže staze, zapečaćen. Teško je, gotovo i nemoguće pristalice evropskog puta ubediti da je vladajuća garnitura, koja zbog jednog čoveka optuženog za najmonstruozniji zločin posle Drugog svetskog rata, žrtvuje evropsku budućnost Srbije, spremna i sklona da ponudi pravi proevropski ustav a da on nije najobičnija papiriloška akrobacija i manipulacija za jednokratnu upotrebu. Naprsto, ne idu ruku pod ruku evropski ustav i balkanska politika obmana.

pretstavniku biti dozvoljeno da posmatra glasanje na glasačkim mestima. To bi moglo da stvori velike lokalne političke probleme u oblastima kao što su Sandžak ili Preševska dolina u vezi sa izborom političke stranke koja će dati tog predstavnika. Nadalje, taj predstavnik će morati da bude prisutan tokom celog procesa glasanja koji traje 49 sati, kao i tokom narednog perioda u kojem će se prebrojavati i overavati glasovi. U slučaju da taj predstavnik ode u toalet, na pauzu, ili na ručak/večeru, njega niko ne bi zamenio u nadgledanju zbivanja oko glasačke kutije. Taj predstavnik će isto tako morati da nadzire brojna glasačka mesta, čime njegov posao gubi na pouzdanosti. Isto tako, ima mnogo opština u kojima manjine čine približno 50 odsto glasačkog tela, ali u njima neće biti dozvoljeno da imaju svoje posmatrače. Isto tako, ima mnogo glasačkih mesta u kojima je etnička manjina u većini, mada je istovremeno manjina u toj opštini. Posledično, sasvim je pošteno reći da ne postoji adekvatna odredba koja bi omogućila manjinskom predstavniku da monitoruje ili da posmatra referendum.

5. Opozicioni predstavnici/posmatrači/monitori: Tri političke stranke u parlamentu se protive ustavu (SDP, GSS, SDU). Prvo je RIK odbio njihovu molbu da postave posmatrače na glasačkim mestima, no sada je isti promenio mišljenje i dozvolio dvema od ovih stranaka (GSS i SDU) da imaju svoje posmatrače na licu mesta. No, njima će biti dozvoljeno da imaju samo 670, tj. 335 posmatrača za pokrivanje svih 8,375 glasačkih mesta u periodu od više od 49 sati, bez pauza za odlazak u toalet, za ručak/večeru, ili za odmor. To sve znači da će za valjano monitorovanje CeSid-u biti potreban neuobičajeno veliki broj posmatrača.

6. Dužina trajanja referenduma: Zbog dužine trajanja referenduma čini se da će proces otvoriti

mogućnost za brojne nepravilnosti i višestruko glasanje. 7. Glasanje dijaspore: Izgleda da će vrla dozvoliti članovima dijaspore da glasaju. Time se naravno otvara mogućnost za razne zloupotrebe, a ista se pojačava činjenicom da kriterijumi i procedure za glasanje dijaspore nisu baš jasni.

8. Obespravljanje Albanaca: Mada se u preambuli ustava jasno kaže da je Kosovo deo Srbije, vrla je jasno saopštila da Albanci na Kosovu ne mogu da glasaju, iako kosovski Srbi imaju pravo da izađu na referendum. Srpska vrla nije čak ni pokušala da uključi u ovaj proces približno 900.000 kosovskih glasača koji se nalaze u glasačkim registrima iz 1999. Ako je Kosovo tako jasno deo Srbije, kako se to kaže u preambuli, onda bi njegovi građani trebalo da imaju pravo da glasaju.

9. Predpreferendumsko čutanje: Neće biti perioda medijskog čutanja pred referendumom. Vrla je jasno nagovestila da će nastaviti da podstiče ljudе da glasaju za ustav tokom trajanja samog procesa glasanja. To je protivno svakoj vaspostavljenoj međunarodnoj praksi.

10. Pristrasnost: Vrla je uložila velike javne fondove u kampanju visokog profila u prilog ustava, i vodi istu kako preko štampanih, tako i preko svih televizijskih stanica. Ta kampanja ne liči na ozbiljnu kampanju informisanja javnosti, već pre podseća na one propagandne kampanje iz komunističke ere tipa "dobiti glas na bilo koji način." Čak se ne čine ni lažni pokušaji da se da ravnopravan prostor protivnicima ustava, što isto tako predstavlja ozbiljno kršenje prihvaćene prakse.

11. Međunarodni monitoring: Neće ga uopšte biti. Da li sam nešto pogrešno predstavio u gornjem tekstu? Da li sam neke informacije preinačio? Ako je to slučaj, molim vas, javite mi.

Konstitucija olhokratije

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Srbija je trenutno u stanju političke šizofrenije koja je delimično podudarna sa stanjem zburjenosti, stvarne ili smisljene, Marka Kraljevića koji u nemoći i dokolici kreće da, u svojstvu privremenog odmetnutog vazala, uništava carski drum. Na kraju se ispostavlja da on samo traga za novim, ugodnjim mestom u okrilju majke, za koju je, izgleda, patološki vezan, i sultana koji ostaje njegov gospodar. Kao da se i vladajuća Srbija, u trenucima odluke da, zanemarivši demokratska načela, poturi još jednog političkog Frankenštajna, osetila primoranom da ustanovi neku vrstu ravnoteže institucija, društva i međunarodne zajednice. Ustavna procedura i sadržaj tog dokumenta su, u tom smislu, neka vrsta tačke uzajamnog slaganja manjinske vlade koja je ostala bez parlamentarne podrške, podivljaje skupštine ogrežle u psovačkom populizmu, oligarhije nostalgične za epohom masovne pljačke i masovnih zločina, i razvijenog sveta koji najkraći put do mirne i bezopasne Srbije vidi u istom miljeu kohabitacije koju je predsednik Tadić odabrao u neobičnom nastojanju da približi i pomiri poruke i vrednosti 5. oktobra (2000) i 12. marta (2003).

Upravo su 5. oktobra obesmišljeni ustavi autoritarne epohe, da bi 12. marta ubice premijera obznanile novu sabornu, koncentracionu politiku, "simfoniju" države, crkve i nomenklature, ostvarenje srpskog fašizma za koji se često neoprezno smatralo da je sporedna i nevažna pojava. U svetlosti takvog opredeljenja odabran je tekući kvazilegalistički postupak novog ustavnog uređenja, uprkos stvarnosti koja je prethodni autoritarni ustav stavila van snage. Ili je bilo za pretpostaviti da će se ta stvarnost jednostavno legalizovati.

Nimalo slučajno je i predlog novog ustava ishod dogovora sa politikom odgovornom za ratnu agresiju i zločine, za masovno kršenje ljudskih prava, za progone i ubistva političkih neistomišljenjika i sopstvenih otpadnika. Ako je ubedljivo prisustvo te politike u parlamentu izraz izborne volje, potrebno je podsetiti da je sastav parlamenta posledica tranzisionih trauma, nacionalnih frustracija, socijalne nesigurnosti, možda i političke neodgovornosti. Ali je sve to sad manje važno. Parlament nije slučajno propustio da postane politička avangarda. Umesto toga, on je pozornica najnižih političkih strasti i prljavih nagodbi. Predloženi ustav je samo providan zastor kontinuiteta koji Srbiju čini nedovršenom i po sopstvene građane potencijalno opasnom državom.

Oligarhijska vlast u zemlji izolovanoj od uspešnog sveta nalikuje ropstvu. Da li je, nastojeći na tom, za Srbiju, neobičnom ustavnom abolicionizmu, predsednik Tadić mislio na suštinski nedostatak političke slobode? I slobode za sve manjine i alternative? Takode je podvukao, mada dockan, odsustvo demokratske procedure koja podrazumeva održavanje javne rasprave.

Novi ustav je podmukla obznana novog političkog ropstva kao posledice nevoljnog pristanka, kompromisa koji relativizuje vrednosti slobode i neslobode, pojedinačnih prava i kolektivističke opsene, života i smrti. Političko kriptoropstvo potiče iz straha većine od otvorenog društva i otvorenog tržista, ekonomске i političke kompeticije, ali i od vladajućih elita koje se ipak, svesno ili nagnutski, smatraju ili osećaju poput konstantne, neutihle pretnje. I mada je to političko ropstvo verovatno samo simbolično i privremeno, Srbija će ga se oslobođati, oslobađajući se, delimično, sebe same u smislu svojih najgorih političkih i ljudskih osobina, kad bude većinski bila u stanju da se suoči sa svojim prethodnim slabostima, i s predstojećim iskušenjima. Ovoga puta, pristajući na ustav kontinuiteta, tj. autoritarne i zločinačke prošlosti, ona će verovatno potvrditi da, sakrivanjem iza autoritarne, bahate države, strahuje od prošlosti i od budućnosti.

Ali je bekstvo iz ropstva obično rizično i neizvesno.

Ropstvo, u svakom slučaju, podrazumeva diskriminaciju. Možda bi trebalo još jednom podsetiti da je procedura usvajanja predloga izuzela celu etničku zajednicu, kosovske Albance, prema kojima se zvaničnici odnose s nipoštovanjem i nepoštovanjem. Dok ustav anticipira državni okvir teritorije koju oni većinski nastanjuju, i budući status koji je predmet međunarodnih pregovora na koje je zvanična Srbija pristala i u kojima učestvuje.

Ako je parlament vladajućim diskursom obesmislio svoj demokratski legitimitet, izgubio je, kupovinom poslanika, pritiscima i meštanjem, a naročito neprihvatanjem ostavki ministara iz G17, ionaj pravni. Drugim rečima, počinio je, s vladom, državni udar. I verovatno samo jedan u nizu usputnih prekomponovanja strukture parlamenta kojom se povremeno menjala izvorna izborna volja i prilagođavala potrebama vlade ili, katkad, pojedinih tajkuna.

Samo incident? Svejedno, Srbija je, u proteklih šest godina, propustila priliku i obavezu da donese ustav koji je demokratski, liberalni i evropski. Nedemokratski parlament i autoritarna, korumpirana vlast za to nisu bili ni voljni ni sposobni. Pri tom su naročito cinični argumenti koji se oslanjaju na neukost građanstva, i popularnost autoritarne, populističke, "domaćinske" politike, koja preterano ne mari za neoliberalne ekstravagancije. Ukoliko su građani, jednim delom, još uvek skloni politici nasilja i zločina, vlasti su, od petooktobarskog prevrata, imale ustavnog osnova da tu politiku uklone iz parlamenta. Nije slučajno ponuđeni tekst novog ustava, i u kontekstu nedemokratske procedure, u svakom smislu kompromis s takvom politikom i njenim vrednostima. Tekući ustavni proces, ustvari, je kvazilegalistička supstitucija redosleda događaja za koji se nisu odigrali. U razdoblju nakon petooktobarskog prevrata interesna grupa oko Vojislava Koštunice nalazila je sve manje zajedničkih tačaka sa svojim partnerima, pre svega sa Zoranom Đindićem, dok je u odnosu na radikale i socijaliste pokazivala sve više dobre volje. Promovisala je pseudolegalizam kao kontinuitet, a najniže političke porive u svetlosti nepriksnovene narodne volje.

Danas nije moguće pretpostaviti kakav bi potres, posle januara 2001, izazvao državni udar tadašnjeg većinskog

naizgled demokratskog parlamenta koji je imao priliku da u još uvek revolucionarnoj atmosferi ukine prethodni i donešen nov ustav, naročito u svetlosti niza državnih udara koji su usledili za vladavine Košturnice i ostalih, kupovinom poslanika, neusvajanjem ostavki potpredsednice vlade i ministara iz G17, itd.

Predlog ustava sužava, u odnosu na tekuće prilike i potrebe, i, naročito, na ostvarene slobode, prava teritorijalnih i gradskih autonomija. Pisci ustava uzalud se pozivaju na "najviše evropske standarde" (kao da postoje viši i niži evropski standardi). Evropski, demokratski i liberalan ustav bi bio kraći, sažetiji i jasniji, otvorio bi državnost i suverenitet Srbije njenom evropskom putu, a državna svojstva preneo Vojvodini, ostatku Srbije, lokalnim autonomijama i gradovima. Tekst ustava se uzalud poziva na ljudska i građanska prava koja su ograničena upravo povratkom centralizmu koji je, sa svojim autoritarnim zadahom, trebalo bi podsetiti, uništio dve Jugoslavije.

Naročitu sumnju podstiču članovi koji se odnose na ljudska prava, koja proističu, umesto iz međunarodnih konvencija, iz samog ustava koji je proizvod političkog dogovora i podložan prilagodavanju budućoj političkoj stvarnosti. Definicija Srbije podvlači njen nacionalni karakter, kao da svoj nacionalni put Srbija nije prevalila, i u tom smislu se ostvarila, u poslednjih 200 godina. Umesto da bude ustav pojedinačnih prava i sloboda, i prava i sloboda udeonih teritorijalnih zajednica, ustav je kolektivistički i diskriminatorski. Nije ostvarena ni dosledna i puna resorna podela vlasti. I dobromerne kritike ustava, koje su iznosili stručnjaci i analitičari čiji su porivi nesumnjivo demokratski i kad potiču iz toplog truleža tekuće kohabitacije, ukazuju na značajne nedostatke u odnosu na demokratska očekivanja, standarde i potrebe. Demokratske vrednosti ne uključuju samo formalnu slobodu izbora. One podrazumevaju sazrevanje građanskog individualizma, podsticanje dijaloga i rasprave o suštinskim pitanjima, koja podrazumevaju i demokratske vrednosti same po sebi, negovanje političkog egalitarizma. Arogancijom unetom u referendumsku kampanju, vlada i skupština su i neposredno vredale građane, dok je to činio i predsednik svojim nehatom i nekompetencijom. Premijer je usput, pritiskom na rektora i dekanе, koji nemaju nikakve nadležnosti u ustavnom procesu, narušio i autonomiju Univerziteta.

Nevoljna, neraspoložena, neprijateljska u odnosu na potrebu pretresanja i revalorizacije najnovije prošlosti, vladajuća Srbija, ustvari oligarhija političara odmetnutih od demokratije, tajne policije od zakona i tajne vojske od države, tajkuna od pravde i crkve od hrišćanstva, nije bila u stanju, niti je to bilo u skladu s njenim porivima i potrebama, da ponudi ustav jasno definisane evropske i demokratske budućnosti. Njen ustav je autoritarian, bahat i izolacionistički. Izolacionizam je, između ostalog, način da se izbegavaju susreti s tuđim iskustvima koja bi mogla doneti nove ideje, uliti nove nade, probuditi novi optimizam. I znatiželja je put do slobode. Jedine ovdašnje stvarne kolektivne potrebe koja podrazumeva diskontinuitet politike i vladajuće elite. To je i put do razumevanja potrebe da Srbija stekne jedan novi identitet. Ako ništa drugo, putnici su najveća nacija na svetu.

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Preambula za diktaturu

Ako je suditi po zaoštravanju vaskolike javno-političko-medijiske retorike pre "konačnog rešenja kosovskog pitanja", Srbija ubrzano hrli u propast. Dobro, nije to ništa novo za nas, navikli smo. Jedino što nisam siguran da bismo sve to mogli da preguramo još jednom – ne u ovim spoljnim okolnostima, ne posle svega što je prešlo preko nas, ne zarad tako sumnjivog razloga kakav nam se nameće. A koju bi formu ta propast mogla ovaj put da dobije? Tja, svakako neku formu populističke diktature – možda "mekšeg" tipa, ali ne zbog toga manje odvratnu – u kojoj će iracionalnost i nasilje dobiti oblike i intenzitet neviđene ni za mračnog Miloševićevog vaka, koji će u tom slučaju izgledati tek kao *preludijum* za Pravu Stvar, za jedno beznadno i bezdano Carstvo Tame na dubokom Balkanu. Uh, ima li onda uopšte nade za nas? Srećom, šansa još postoji. Ona se krije u poslovničkoj neozbiljnosti, neodlučnosti i nesolidnosti ovdašnje "političke klase": radi se naprsto, gotovo bez istaknutijeg izuzetka, o skupu mediokriteta oskudne pameti, ništavne sposobnosti anticipiranja i mizernog kapaciteta čak i za neko stvarno зло, a kamoli za dobro. Drugim rečima, iznova smo tako nisko pali da se možemo provući jedino pouzdajući se u to da našu političku kastu – kao i prateću intelektualno-medijsku menažeriju – ionako ne treba oviše ozbiljno shvatati.

Razlog ili barem povod zbog kojeg se Srbija iznova našla u poziciji samoubice koji se popeo na ogradu mosta pa merka vodu ispod, hvatajući dah i kuraž da se otisne u dubinu, ponovo je Kosovo, ta "najskuplja srpska reč" iz jedne trivijalne imaginacije. Zapravo bi se moglo reći da Srbija najkasnije od 1981. godine živi pod opasnom *kosovskom vrućicom*, u kojoj teško da ima mesta ozbilnjom razmišljanju i razložnom delanju – a kamoli ozbilnjom i odraslim redefinisanju vlastitog mesta i uloge u kosmosu - dok je još od 1987. direktno i nedvosmisleno u *vanrednom stanju*, pod proizvoljnom, impresionističkom tiranijom sumanutog Vođe (koji je u međuvremenu otišao) i svakovrsnih podivljalih Službi (koje su, blago nama, ostale). Učinilo nam se na trenutak-dva da je nakon 2000. to vanredno stanje okončano, ali pokazuje se da se postepeno vraća, i da je sada već gotovo u punoj snazi, preteći da ćemo tek videti šta je sve kadro da učini. No, najgore od svega je to što se čini da o opasnosti koja

se pred nama nalazi niko i ne razmišlja, da ni političkim akterima ni onima koji bi trebali da analiziraju događaje i anticipiraju trendove i upozoravaju na posledice onoga što se govori i radi sve ovo nije ni na rubu interesovanja: sva se analitička produkcija svodi na Daj Nam Danas, na *seciranje trenutka*: kad će izbori, šta će nama, blago nama, doneti referendum, hoće li Velja s Košturnicom ili obrnuto, šta ćemo da uradimo sa milijardom i kusur telekomičnih eurića... Sve u svemu, Hanibal je pred vratima, ali mi smo odlučuli da ne čujemo zvono. Nema veze, ume ovaj i da ritne kapiju čizmekanjom, i tada ćemo se tek svi naći u velikom čudu!

Hajde da razložimo stvari posve konkretno. Ako ne do kraja ove, onda svakako do proleća sledeće godine, status Kosova će biti formalizovan, o njemu će odluka biti ne *donesena* – to je, po svoj prilici, učinjeno odavno – nego saopštena. Niko ozbiljan ne ume ni da zamisli da bi taj status bio išta drugo osim nezavisnosti, dok nedoumica ima jedino u pogledu modaliteta: hoće li se to odmah baš tako i zvati, ili će Kosovo "samo", nekom vrstom revizije famozne Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN, biti i de *iure* izvučeno iz svake (ionako virtualne) institucionalne veze sa Srbijom, dok će formalno priznavanje postojanja nove države na Balkanu biti prepušteno "radu vremena". Uostalom, ne zaboravite da je i Kneževina/Kraljevina Srbija baš tako, na faze i parčice, sticala nezavisnost od Stambola; s tim da treba računati i na to da je ova epoha ipak ubrzana od XIX veka. Kad smo već kod toga, nije samo tračenje vremena i energije na odavno upropastištu stvar ono što ponižava i obespokojava svakoga ko nije odustao od gajenja klice razuma: protiv nezavisnosti Kosova bi se svakako mogao izreći i poneki ozbiljan i verodostojan argument, ali ja ga bogme ne čujem, jer se gotovo niko time ozbiljno ne bavi, nego se umesto toga tručaju nepojamne gluposti. Ako se ne ide na irrelevantnu, mitomansku *emocionalizaciju diskursa* ("Kosovo je naša kolevka" etc.), ili na infantilno i aistorijsko odricanje institucionalnih i "obligacionih" veza današnje Srbije s onom Miloševićevom ("zašto nas kažnjavate za njegove grehove?"), onda se ide na minusinteligentno jogunjenje: kako to mislite da pristanemo na otkidanje dela naše teritorije? koja se to država odriče svoje teritorije? to nikada i nigde nije bilo! niko nikada ne može da gradi državu na teritoriji druge, međunarodno priznate države, itsl. Kad slušaš ovo danonoćno mantranje bez makar i minimalnog učešća aktivnih moždanih celija, a koje izgleda neće prestati do kraja ovog milenijuma, napusti te svaka nuda: hajde što ovi ljudi misle da su svi njihovi podanici neizlečivi glupani, nego oni to isto misle i za ceo svet?! Naime, već vekovima unazad, *ama baš svaka država nastaje "na delu teritorije druge države"* - ta, gde bi drugde, jel' na Neptunu?! Još otkako je evropski čovek "otkrio" i kolonizovao američki i australijski kontinent, na ovoj planeti više praktično nema "nezauzetog" parčeta zemlje, onog koje nije "deo teritorije" neke države. Pa ipak, države zbog toga nisu prestale da se rađaju, umiru, uvećavaju se, smanjuju, udružuju i razdružuju. Moderna

Srbija je nastala na "delu teritorije međunarodno priznate "Osmanlijske imperije, prva i potonje Jugoslavije na tlu Srbije, Crne Gore i "neotudivog dela teritorije" Turske i Austro-Ugarske, Norveška na "delu teritorije" pod švedskom krunom, Pakistan na "delu teritorije" Indije, a Bangladeš na "delu teritorije" Pakistana, Republika Irska na "delu teritorije" Ujedinjenog Kraljevstva...

Šta, mislite da sve to s Kosovom neće biti tako? Okej, onda ja meljem gluposti, a vi možete spokojno baš na ovom mestu prestati da čitate ovaj tekst – on je ionako posvećen jednom nepostojećem problemu, zar ne? Dobro; ako ste ostali tu, da nastavimo. Sve što ste pročitali u prethodnom pasusu načelno je "opšte mesto": svakome ko se nije u Srbiju smandrlao pravo s Plutona (kad su ga ono rasplanetisali) jasno je da su krajnje slabu izgledi da se status Kosova ne rasplete otprilike ovako kako je gore opisano (bez obzira na puvanje onog kagebeovca u Kremlju, koji uostalom gleda svoj interes i pokušava da u novom činu balkanske tragedije istružuje nešto za sebe i Rusiju, a ne za "nas"); pravo je, dakle, pitanje ne "šta će biti s Kosovom", nego *šta će biti sa Srbijom*?

Stvari se trenutno kreću u vrlo opasnom pravcu, a najopasnije je to što ni na vidiku nema snage koja bi ovaj suicidalni trend mogla da zaustavi i potom okrene za 180 stepeni. Srbija je pred donošenjem novog Ustava, nakon kojeg slede izbori – redovni ili prevremeni, gotovo da je svejedno. Odnekud, vladajući deo političke klase upinje se da sve to oposli što pre. Verovatni razlog: i ovde i "napolju" dominira uverenje da je za izbornu sudbinu "domokratskih snaga" (šta god to bilo) bolje da izbori budu pre "rešenja za Kosovo", iz čega se vidi da su čak i ovdašnji bukači svesni kakvo će to rešenje biti, pa žele da učvrste vlast pre njega, jer bi posle moglo da bude kasno: isfabrikovana i, da se ne lažemo, dozlaboga veštačka hysterija oko Kosova – kao jednog, realno, "mrtvog" problema, jer ga je Milošević trajno upokojio još 1999. – olupaće se o glavu onima koji je i prave, jer obznanjeni rasplet te Tužne Priče pre izbora, direktno dovodi na vlast radikalne i socijaliste, polusvet koji (istorijski verifikovano) ionako ne zna ništa drugo nego da proizvodi destrukciju i parazitira na njoj. Pa dobro, to jeste nezgodno ali, ura, rešenje ipak postoji: sve što je potrebno jeste da obezbedimo da "demokratske snage" (cca. sadašnja koalicija plus DS, možda čak i LDP ili vojvođanski autonomaš) ostanu na vlasti, šta god se desilo s Kosovom. E pa – ništa od toga. Establišment je, naime, napisao novi Ustav, u čijoj se preambuli kočoperi parapetnička zakletva kako je "Kosovo neotudivi deo Srbije" i tome slično; Košturnica i njegovi ministri i ministranti na tu temu drže zanesene govore, radikalni i slični su po *defaultu* deo te priče, a ne vidim ni da Tadićeve demokrate imaju i umeju da guknu nešto protiv: mada insistiraju na "mekšem pristupu" i prijemčiviji su za stvarnost, oni se iznad svega panično boje svakog "miniranja nacionalnog konsenzusa", ma koliko ovaj u konkretnom slučaju bio baziran na jednoj notornoj somnabuliji.

Lako bi se, dakle, moglo dogoditi ovo: Kosovo dobija ovu ili onu formu nezavisnosti, ali novi, turbodemokrati

– a ne, recimo, radikalni – Ustav Srbije za to neće ni da čuje. Paralelno s tim, Srbija i dalje gaji ambicije ka "evropskim integracijama", Dinkić – ovaj ili neki drugi – vabi pare sa svih strana, sve je idilično onoliko, izbegli smo radikalnu pošast, nezaustavlivo hrimo ka Briselu... Onda EU – a i UN bogami – kaže: "halo, ljudi, skidajte tu glupost iz Ustava, kako mislite da idete u integracije bez priznavanja suseda? O tome nema ni govora, javite se kad odrastete!". Koštunica i svi drugi redom zatim se iznova ritualno zakunu da Kosovo nikao neće isterati iz njihovih rodoljubivih srdaca, a bogme ni iz Ustava, vi (nam) radite šta hoćete, ali mi Nikada Nećemo Priznati Nametnuto Rešenje, cela politička kasta potvrđno klimne glavom, popovi i p(j)esnici sve to zapečate svojim vozvišenim mrmljanjem... I Srbija iznova kljokne u čabar, zatarabi se u čardaku ni na nebu ni na zemlji, nađe se u svojevrsnoj mutantnoj replici totalne izolacije iz devedesetih, samo ovaj put sasvim bez nade, jer snažne i perspektivne alternative nema: sve što je vidljivo stalo je pod jedan barjak, ukrutilo se pod zovom jedne trube... Šta će Evropa da uradi u tom slučaju? Pa, ništa. Nigde u konstitutivnim evropskim papirima ne piše da jedna zemlja *mora* da bude članica EU ako, eto, baš neće, a bogme ne piše ni to da se bilo kojoj državi ili narodu može zabraniti da izvrši kolektivno *samoubistvo na rate*. Ono jeste, zjapiće tu jedna malo neprijatna rupa nasred Balkana, ali Kontinent će moći da živi s tim, snažan je to organizam. Pravo pitanje je, opet, da li će – i kako – Srbija moći da preživi i nadživi bahu neodraslost sopstvenih elita.

O svemu ovome valja i mora se razmišljati sada; posle bi moglo da bude prekasno i uzaludno. Dakako, moguće da od ovog "crnog scenarija" – daj Bože – ne bude ništa već i iz onog blaženo banalnog razloga navedenog na početku: zato što ovi ljudi naprsto *ne misle ozbiljno*, zato što je sve to samo dnevnapolički šiċar. Ipak, ja se ne bih pouzdao u to: ako radikali & co. iskoriste pometnju i dočepaju se vlasti, propadanje izolovane Srbije, praćeno nekom formom populističke (polu)diktature, gotovo je neizbežno; međutim, sklon sam da i Koštuničine patetične reči shvatim vrlo ozbiljno: mislim da je njegov potencijal za autistični nacionalistički fanatizam, kod nas – čak i od njegovih zakletih protivnika – generalno potcenjen, kao da se stalno zaboravlja da je on i s Miloševićem ratovao baš oko "nacionalnog pitanja" (pre svega u Bosni) tvrdeći da je požarevački Kaligula – isuviše popustljiv. Drugim rečima: šta će nam uopšte radikali ako su nam i "demokrate" sasvim dovoljno *radikalne*? Zato mi nije teško da zamislim da se Srbija i pod formalno demokratskom vlašću nasuče na "kosovski" sprud i trajno se oprosti od svake bolje i normalnije opcije svoje budućnosti, na najužasniji i najapsurdniji način plaćajući *ceh jednog tvrdoglavog fantazma*.

Guranje autonomije u državnost

PIŠE: RADIVOJ STEPANOV

Uvodna napomena

Sve ove kritičke reakcije u "minut posle ponoći" i nisu neka "prava" rasprava o novom Ustavu Srbije. To je "hvatanje za glavu" potisnutog građanstva na šibicarske trikove vlasti, na poturanje "vampirskog" ustava, to je "žal" za definitivno propalim projektom građanske i moderne Srbije (od manjinskih prava do teritorijalne organizacije), za propuštenom jedinstvenom ustavnom šansom (koja se ukazala) tamo negde "davne" 2000, ili 2001, ili 2002, ili 2003. i koja se u dogledno vreme neće ponoviti niti ukazati...

I kako to uvek biva, "dok ranjen jelen suze lije, igra jelen zdrav" (V. Šekspir), dok mi ovako ojađeno raspravljam "karavan prolazi", a zaverenička koalicija ustavopisaca (trojstvo: DSS, DS, SRS/SPS) zadovoljno trlja ruke i smeđulji se naivnosti puka/gradjanstva iz prikrajka...

I to još nije sve. Sad treba progutati veliku laž i poverovati da je svaka ustavopisačka strana odbranila ono što je htela, da je izigrala onu drugu stranu, da su "svi, svi, svi" postigli ono što su nameravali, da će Srbiju najzad ogrejati sunce, a da se i Vojvodina, eto, bolje "udala" nego što se nadala (kako to reče mladahni Pajtić).

U psihološkom smislu, takav je moj osećaj, ovaj referendumski šok doživljavam kao neko pogrebno vreme, kao vreme ukopa oktobarskog juriša na nebo "prosvećene" Srbije... Srbija, međutim, ostaje tu gde jeste zarobljena svojom mitskom prošlošću, svojim neopevanim starim junacima iz izgubljenih bitaka, svojim novim zločincima koji su kao heroji dojali iz nedavnih etničkih čišćenja i pljačkaških pohoda, Srbija je raspamećena svojim složnim rodoljupcima koji su preko noći sklepali Ustav i pri tom debelo lažu narod za svoje dobro i koji po književnim salonima ispredaju nove strune za gusle favorove otrcane od viševekovne upotrebe i zloupotrebe.

Uzgred, Crna Gora ide dalje u svojim "čizmama od sedam milja", beži i udaljava se od Srbije, svi idu dalje, samo mi ostajemo i zaostajemo, svi traže i hoće u neko bolje društvo i zajednice, samo mi možemo biti sami i ničiji... i ne možemo bez Kosova, jer "smo rođeni i umiremo sa svešću da je Kosovo bilo i da će zauvek biti deo Srbije" u Srbiji (ili tako nekako).

Primedbe na teksta novog Ustava Srbije podelio bih u dve grupe: na primedbe u *načelu* i u *pojedinostima*. (I više taj Ustav ne bih ni pogledao! Ja sam o ustavu iz 1990. godine kritički govorio i pisao i sad u istom scenariju nakon 16 godina ne bih ponovo učestvovao!)

Primedbe u načelu:

1. "Koštuničin ustav" iz 2006. (a svi naši ustavi nose ime ili po vladarima, ili po pravoslavnim blagdanima, ili tajnim skrovištima u kojima su pisani: *Sretenjski ustav*, *Kardeljev ustav*, *Žabljacki ustav*) je identičan Miloševićevom ustavu

iz 1990. Struktura, jezik, pravna logika koja ga je pisala, mentalni sklop koji ga je osmislio, institucije, organizacija vlasti, sve, ama sve je identično. (U zanatskom pogledu prednost je čak na strani Ustava iz 1990. ali to sad i nije važno.) U suštini ustav iz 2006. je *radikalni redizajniran* Ustav iz 1990. Ideju *stvaranja srpske nacionalne države* po jednom šizofrenom scenariju koju započinje ustav iz 1990, Ustav iz 2006. godine nastoji da finalizuje.

Novi Ustav Srbije nastao je na političkom "ortakluku": DSS, SRS/SPS i DS! Ove stranke "mekšeg" ili "tvrdog" nacionalnog predznaka viziju "novog" ustava zasnivaju na recepciji nacionalne političke prošlosti, na restauraciji (temeljnih) nasleđenih političkih i pravnih institucija (iz Miloševićevog režima), na eliminaciji principa građanstva i civilnih vrednosti društva i na potpunoj blokadi procesa pridruživanja Evropskoj zajednici naroda.

2. Naglašeno *pijetetički* intonirana Preamble novog Ustava u znaku nacionalističke doktrine XIX veka "Blut und Boden" u ustavnoj i populističkoj, epskoj varijanti proglašava da je Kosovo bilo i da će zauvek biti "sastavni deo teritorije Srbije" u okolnostima kada *ono to već nije*. Nadalje, Preamble nedvosmisleno ističe "obaveznu svih državnih organa da zastupaju i štite državne interese Srbije na Kosovu". Sve to predstavlja opasan pravni i međunarodni

Loše za Srbiju – zlo za Vojvodinu

PIŠE: STANKO PIHLER

Nije neočekivana osionost oligarhije vodećih političkih stranaka u Skupštini Srbije koji su demonstrirali pučistički način donošenja najvažnijeg pravnog akta (ustava), jer je građanima odavno očigledna njihova spremnost na slične postupke kojima se ponižavaju i građanin i parlament kao institucija. Tako smo dobili neku vrstu oktroisanog ustava, bez elementarnog poštovanja demokratskih i pravnih principa u njegovom donošenju. To je učinjeno zbog toga, da bi se u ustav unela pravna sadržina koja takođe ne garantuje njegovu legitimnost.

Već je to dovoljno da ovaj ustav ne može biti garant stabilnosti i napretka političke zajednice koju nastoji da konstituiše, jer nije garant lojalnosti kao osnovne pretpostavke stabilnog građanskog stanja.

Vlast koja se odlučila na takav potez isuviše je opaka za našu budućnost. Ona će reprodukovati sličnu vlast i neće imati volje, da se suoči sa odgovornim odnosom prema građanima, da shvati vreme u kojem živimo, da se rationalno odredi prema budućnosti, da pokrene krupna pitanja suočavanja sa skorašnjom mračnom prošlošću, da se samokritički osvrne na sopstvene greške.

Prema tome, moramo biti svesni duhovnog i političkog ambijenta u kojem je donet ovaj Ustav. On obezbeđuje kontinuitet jedne tradicionalističke, neliberne linije političkog mišljenja i ponašanja, koja se, naočigled svih nas, sve više afirmisala i nakon 2000. godine. Vrlo je lako bilo

presedan! Takvom formulacijom ustavna preambula je postala javna objava celom svetu da Srbija ulazi u ustavni, državni, politički, pravoslavni "džihad" za Kosovo. Danas za Kosovo, ali sutra, po toj logici i za teritorije koje su nam oteli Mađari, Rumuni, Bosanci, za granice do Karlobaga-Virovitice-Ogulina, za ono što su nam otkinuli Makedonci, za ono što su nam drpila dojučerašnja braća Crnogorci i ko sve ne. Umesto da dobijemo ono što se zove "ustavni patriotizam" nama se dogodio neki ostrashen "ustavni nacionalizam" u fundamentalističkoj, balkansko/srpskoj varijanti. (Posledice mogu biti katastrofalne!)

3. Svi ustavi, i raniji i savremeni, nikad ne ostavljaju polovično rešena pitanja "horizontalne" i "teritorijalne" ili vertikalne organizacije vlasti. Upravo to se događa u novom Ustavu Srbije. Naime, pitanje teritorijalne organizacije vlasti u novom Ustavu Srbije ostalo je nedovršeno, nedefinisano, nedorečeno ili bar "otvoreno". Nerešena teritorijalna organizacija vlasti prepoznatljiva je naročito na pitanju autonomije! Novi Ustav Srbije proizvodi konfuziju tri oblika autonomije.

Koja tri oblika?

To je, najpre, nesuštinska autonomija; drugo, suštinska autonomija; treće, nadsuštinska autonomija ("od autonomije do nezavisnosti").

registrovati sve prisutnije procese pojačanog centralizma, nacionalizma, klerikalizma pa i militarizma. Niz odredaba ovog ustava opasno upozoravaju na njegovu upotrebljivost i u takvim procesima. Njima se društvo zatvara, zadržava svoju autističnost i nekomunikabilnost sa svetom i vremenom u kojem živi. On dokazuje da Srbija još uvek nema potreban politički kapacitet da savremeno artikuliše život ljudi i njihovih zajednica na ovom prostoru, tj. da se adekvatno samoidentificuje u svoj svojoj složenosti pa i bogatstvu.

Tvrdi se, od onih koji su na ovaj ili onaj način učestvovali u donošenju ovakvog ustava, da je on rezultat konsenzusa pa mu se ta činjenica pripisuje kao vrlina. Moramo se pitati, o kakvom je ovde konsenzusu reč. Reč je o konsenzusu o tome kako ostati na vlasti i kako naopako vršiti vlast, kako zadržati kontrolu vlasti u institucijama i partijama, kontrolu nad "situacijom" čak i uz uslov da se fikcije proglaše stvarnošću.

Drugi tvrde da je ovde reč o kompromisu. Treba im reći da se prihvatanje poraza ne može nazvati kompromisom. Veoma je čudno da ovaj ustav hvale kako tvorci ustava iz 1990. godine, tako i njegovi raniji kritičari, a između ta dva ustava suštinske razlike nema.

Pojedinac je ovde potpisut. On postaje interesantan tek kao izmanipulisani birač i član naciona, kojem je patriotska obaveza da izade na referendum, a ne kao građanin. Mnoge ustavne odredbe liče na zastore kojima se, bez uočavanja konteksta, lako prikriva suština. Problematičan je vrednosni sistem koji provejava kroz takve odredbe. Zato, recimo, u prvom planu treba otvoreno reći da je identifikacija Srbije, na način kako je to učinjeno u preambuli Ustava, višestruko značajna i politički štetna. Ona kao da stavlja kamen oko vrata svim budućim generacijama i institucijama zajednice.

Nesuštinska (ograničena, restriktivna, "autonomija pod starateljstvom") predviđena je za Vojvodinu a tu autonomiju Vojvodina ne želi.

Suštinska autonomija namenjena je za Kosovo ali Kosovo takvu autonomiju ne prihvata.

Nadsuštinska autonomija (ili: "buduća nezavisnost") je stvarno stanje Kosova za koju srpske vlasti neće ni da čuju.

Po kojoj logici Kosovu više autonomije, a Vojvodini manje autonomije? Jel zato što svet pripada onima koji se bune a ne onima koji čute i dirinče? (B. Šo).

Bez razboritog, realističkog i u izvesnom smislu futurističkog gledanja na pitanje autonomije i teritorijalne organizacije, novi ustav i aktuelne srpske vlasti upadaju u nerešive aporije koje se pre ili kasnije teško mogu obiti o glavu naroda i građana.

Primedbe u pojedinostima:

1. Čl. 1. Ustava: "Srbija je država srpskog naroda i svih građana..." Ovo načelo Ustava konstituiše "zavičajnu" državu i priznaje "zavičajni" narod kao narod prvog reda i "one druge" kao pridodati narod ili narod drugog reda. "Srpski narod" je taj zavičajni narod, a građani su narod bez zavičaja, "oni drugi", "ostali", "izlišni i ničiji", zapravo - nepotrebni!

Takve odredbe nemaju moderni evropski ustavi, ni oni u

unitarnim, ni oni u federalnim, ni oni u jednonacionalnim ni oni u multinacionalnim državama. Takve odredbe se ne mogu naći ni u Ustavu Danske (čak ni Hamletovo vreme kada je bilo "nešto trulo u državi Danskoj"), niti u Ustavu Makedonije, niti u Ustavu Slovenije, ni u Ustavu Belgije, takođe ni Italije, ni u Ustavu Rusije (na koju se većito pozivamo) koji svoju Preambulu započinje "multinacionalnom" tiradom: "Mi, višenacionalni narod Ruske Federacije, povezani zajedničkom sudbinom na svojoj zemlji, potvrđujući prava i slobode čoveka, građanski mir i slogu..."

U Srbiji građani više ne stanuju ovde. Tako je ustavno upriličeno "civilno čišćenje građana" što doduše nigde ne postoji, ali što ne bismo mi prvi tako nešto praktikovali? Veštinom čišćenja smo, i inače, dobro ovladali na tzv. etničkom pitanju.

Majorizacijom jednog naroda - srpskog u odnosu prema svim drugim narodima kojižive u Srbiji, a svaki od tih naroda je stariji od ove srpske države, vreda se univerzalni princip ravnopravnosti naroda, samoopredeljenja naroda i čvrstina demokratske osnove države.

2. Korpus ljudskih i manjinskih prava i sloboda u novom Ustavu značajno je redukovani u odnosu na Povelju o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama

Koncepcija ovog ustava se zasniva na iluziji tzv. efikasnog centralizma, na strahu od svega što je lokalno, specifično, na pogrešnom uverenju da sve što nije pod kontrolom centralne vlasti može biti zazorno, pa i opasno. To je daleko od savremene ideje regionalizacije, decentralizacije vlasti, od ideje da sve što se može urediti na lokalnom i nižem nivou vlasti treba rešavati na tom nivou, dakle od koncepta vlasti zasnovanog na principu supsidijariteta, pretpostavljenih nadležnosti odozdo. To se naročito izražava u uređivanju, navodne autonomije jer po ovom ustavu autonomija, posebno Vojvodina je, ne samo degradirana već anulirana. Ustavotvorci se plaše autonomnosti - njima je, kako proizlazi iz komentara aktuelnog predsednika Vlade neki dan u najvišoj naučnoj i kulturnoj instituciji, koja je inače bila jedan od najmoćnijih centara lobiranja za katastrofalu politiku u Srbiji u proteklih dvadesetak godina, državno jedinstvo, "stabilnost" države, najbitniji legitimacijski osnov ustava. Takve predstave o političkoj zajednici i njenom konstitutivnom aktu vraćaju nas na logiku XIX, a ne uvode u XXI vek. To su ljudi prošlosti, a ne budućnosti. Oni uspostavljaju podanički, a ne građanski odnos prema državi - naciji. Nije uopšte slučajno što u ovaj ustav nije uneta tzv. integraciona klauzula.

Ključni problemi u donošenju novog Ustava, pa i u desetak projekata ustava Srbije, bili su:

- definisanje (identifikacija) Srbije kao države;
- koncept ljudskih prava i njihova standardizacija u smislu međunarodnih dokumenata;
- balansiranje (podela) vlasti, i
- naročito, teritorijalna organizacija vlasti.

O preambuli i definisanju Srbije kao države već je dosta rečeno.

Uređivanje ljudskih prava i sloboda, koje se i od nekih

(2003). To je isti nemarni odnos prema ovom temeljnog civilizacijskom kao i ustava iz 1990. godine. U modelu ustava Srbije Forum iuris ljudska prava sistematizovana su kroz neposrednu primenu ustava u materiji ljudskih prava, kroz katalog ljudskih prava i (kroz) neposrednu ustavnu zaštitu ljudskih prava.

Bez obzira na nešto veću "izdašnost" novog Ustava (u odnosu na Miloševićev ustav) na području ljudskih prava, ipak u svom katalogu ne sadrži pravo na rodnu zaštitu, pravo na kloniranje i pravo na humanu eutanaziju.

Pravom na rodnu zaštitu ustavno bi se mogla jemčiti zaštita "srpskog roda" od vulgarnog uticaja multietničnosti i pogubnog delovanja nepravoslavnih konfesija. Moderan Ustav treba da pruži šansu kloniranja Srba (pošto se slabo rađaju) po liku i delu (aktuelnog) vođe o državnom trošku. Najzad, u Srbiji u kojoj se rađamo i svi vollens-nollens živimo sa svešću da je Kosovo srpsko, ako već nije moguće udobno živeti barem da možemo "udobno otpovetovati u vatrenim kolima bola" (K. Marks) tj. humano umreti. Barem toliko...

3. Ustavni (radikalni) zahtev da su u Srbiji "u službenoj upotrebi srpski jezik i ciriličko pismo" (čl. 10.), u ustavnoj pameti znači: "govori srpski i piši cirilicom da te ceo svet razume"! Drugim jezikom i drugaćijim pismom služiti se nije ni pametno ni uzvišeno patriotski! Da li je u jezičkom

monizmu i monizmu pisma tajna našeg priključka evropskoj kulturi i civilizaciji?

4. Pravo na očuvanje posebnosti (čl. 79.) je jedan gabaritni član novog Ustava iz koga se ništa ne može zaključiti i koji će tek morati da se tumači. Politička hermeneutika će od vremena do vremena davati objašnjenja za ovaj član koji je kratko mogao da se odredi kao pravo na etnički/nacionalni identitet. Dosledno poštovan princip prava na očuvanje posebnosti može dovesti u pitanje krhki konstrukt novog Ustava. Otuda će ovo pravo ostati samo "prazno slovo na papiru". Uostalom šta će građanima i etničkim grupama pravo na identitet. "Mogli bi ga zapiti" (J. Buličov).

5. Novim ustavom ekonomsko uređenje i javne finansije miksiraju svojinski koktel, ali finansijski tokovi novca posle svih privatizacija i reprivatizacija izmiču javnosti. Tajni finansijski tokovi su pouzdani putevi za državno pranje novca, korupciju i na državnom vrhu i spregu države i mafije. Poznato vojvodansko pitanje: Gde su naši novci? ne gubi na aktuelnosti.

6. Deo Ustava koji se odnosi na nadležnosti Srbije je potpuno identičan u oba Ustava i upravo to pokazuje da između "kapaciteta" ustava iz 1990. i Ustava 2006. nema suštinske razlike. U pitanju je isti model ustavnog uređenja u osnovnom i redizajniranom izdanju!

Trijumfalna radikalna povelja

PIŠE: PAVEL DOMONJI

Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji je, zajedno sa nekoliko vojvodanskih nevladinih organizacija, pozvao građane na bojkot predstojećeg referendumu. Na takav potez Helsinski odbor se odlučio zbog nekoliko stvari.

Prvo, zbog načina na koji je donet ustav. Kao što je u više navrata konstatovano, ustav je donet bez ikakve javne rasprave. Po mišljenju HO, Srbija ne može, imajući u vidu oskudnu demokratsku tradiciju i opterećujuće naslede Miloševićevog režima, dopustiti sebi da ignoriše javnu raspravu. Raspava je važna, jer u politički život unosi racionalnost i utiče na legitimnost akta koji bi na referendumu trebalo potvrditi. Političari koji tvrde da je ovom, oktroisanom ustavu, prethodila javna rasprava duga 2,5 odnosno 6 godina, jednostavno se rugaju građanskoj inteligenciji. Ne samo da javne rasprave nije bilo, nego republički poslanici nisu uspeli ni da prouče predlog ustava, što ih, opet, nije sprečilo da glasaju za njega. Takav stepen poslušništva i odsustva integriteta narodnih poslanika karakterističan je za sultanističke, a ne demokratske zemlje, kakva bi Srbija, ako je verovati vlastodržcima, želeta da bude.

Druge, u Vojvodini su politički akteri uspostavili kakav-takov konsenzus oko poželjnog stepena pokrajinske autonomije. Ne samo da taj usaglašeni stepen autonomije nije našao svoje mesto u Ustavu, nego predstavnici Vojvodine nisu ni učestvovali u njegovom kreiranju. Oligarhija u Beogradu je u oba slučaja delovala krajnje

ignorantski. Umesto da se autonomija ustavom zaštići, stvorene su prepostavke za njenu eliminaciju. Odnos prema narodnim predstavnicima u Vojvodini je više nego ponižavajući, budući da su, lišavanjem imuniteta, svedeni na poslanike drugog reda. Ustav? Ne, ovo je trijumfalna radikalna povelja.

Treće, u Ustavu nema integracijske klauzule, što, valjda, dovoljno govori o tome koliko je iskrena i autentična volja vladajuće oligarhije da prihvati evropske standarde i pravila međunarodnih integracija.

Četvrto, na referendumu, da bi bio demokratski, treba da učestvuju svi državljanji, Albanci jednako kao i Srbi. Kako će biti organizovan referendum na Kosovu? Kako će se motivisati Albanci da na referendumu potvrde stav ekstremno protivan njihovim fundamentalnim zahtevima? Na njihove glasove se, po svemu sudeći, i ne računa. Sa teritorijom je već druga stvar.

Peto, interes da učestvuju u pisanju ustava iskazali su, i to u više navrata, i pripadnici nacionalnih manjina. Ni oni nisu uključeni u pisanje ustava. Prilika da se, povodom ustava, u društvu uspostavi najširi demokratski konsenzus jednostavno je propuštena. Umesto bazičnog konsenzusa, ustav je postao predmet podela unutar manjinskih zajednica i straha da će, u slučaju da ustav ne bude potvrđen na referendumu, a ishod pregovora o Kosovu drugaćiji od onog za koji se zalaže oligarhija u Beogradu, postati predmet optužbi i nacionalističke srdžbe.

Razlozi za pomenuti strah nisu neopravdani. Javni govor ponovo neodoljivo podseća na retoriku Miloševićevog režima. Akteri koji pozivaju na bojkot referendumu u javnosti se optužuju da deluju po nalogu stranih nalogodavaca, da razbijaju državu i rade u korist onih koji hoće da nam otmu Kosovo. To je retorika koja nevladine organizacije i sve one koji se zalažu za bojkot referendumu

7. Horizontalna organizacija vlasti u novom Ustavu je istovetna ustanu iz 1990.

Narodna skupština ima 250 poslanika. Ta magična cifra 250 iz Miloševićevog ustanu je naprosto nediskutabilna!

Predsednik Republike bira se neposredno.

Ne postoji ustanu mehanizam "konstruktivnog izglasavanja nepoverenja Vladu" što je predviđao model ustanu BCLJP i model ustanu Forum iuris!

Postoji nešto kao "samoraspuštanje" Skupštine (čl. 130., st. 4; čl. 131., st. 4.). Zadržan je semiprezidencijalni/polupredsednički sistem i u novom Ustanu!

Kad se semiprezidencijalni sistem nije pokazao kao najbolje rešenje za Srbiju, zašto je ipak zadržan? Zašto ustan nema čista parlamentarna rešenja horizontalne organizacije vlasti?

8. Narodni poslanici prema novom Ustanu su virtuelni posednici poslaničkog mandata. Stvarni posednici poslaničkog mandata su stranke (čl. 102., st. 2). Građani ne biraju čoveka, oni biraju političke stranke! Poslanici su čuvaci mandata na određeno vreme. Stranke su posednici poslaničkih mandata, zakonodavne, izvršne vlasti a svi su izgledi i sudske vlaste. Vreme poslanika je prošlo, dolazi vreme vladavine partija ili partijokratija/strankokratija.

9. Uz vlast ide i vojska! Vojska je dobila skromna tri člana Ustan. Međutim, Ustan u vojsku polaze velike nade pošto će se vojska upotrebljavati, kako unutar tako i van granica RS kad se to Skupštini ćefne! Umesto da se ovom promenom Ustanu jednom zauvek reši tog užasnog balasta zvani vojska, da vojsku otpravi u "muzej starina" kao što je to učinila RCG, Srbija i putem ustanu nagoveštava da se ovde neće voditi politika mira, "jer mi ne znamo da radimo, mi znamo da

pretvara u metu nacionalističkog besa. Taj će se bes preliti i na pripadnike manjina. Pre svega na Albance, ali i one manjine koje njihovi sugrađani identifikuju sa Albancima.

Napokon, u osnovnim načelima, u prvom članu Ustan, Srbija je definisana kao država srpskog naroda. Ovakva formulacija rezultat je kompromisa političkih stranaka koje su na različite načine definisale Republiku Srbiju, jedne kao državu sprkog naroda a druge kao državu građana. Činjenica, međutim, da se u prvom članu ustanu jedna etnička zajednica posebno izdvaja snaži uverenje da su članovi zajednice drugačijeg etničkog porekla građani drugog reda. Manjine su formalno priznate, garantuju im se prava na očuvanje posebnosti, ali se u suštini tretiraju kao smetnja po konstitutivnu naciju.

Dakle, zašto bojkot? Zbog svega rečenog, ali i sledećeg: bojkot referendumu je prilika da se oligarhiji u Beogradu poruči da država ne pripada Srbima, nego državljanima! Činjenica da su neki od državljanina etnički Srbi, Rumuni, Slovaci ili Mađari, ima istu važnost kao i činjenica da su neki od njih visoki, a drugi niski. Državljanin se, jednostavno, moraju pitati u tako važnoj stvari kakva je ustan države. Ako se o ustanu ne konsultuju, onda je logično prepostaviti da ni po drugim pitanjima neće biti konsultovani.

Na kraju, Niče je razlikoval dnevnu i noćnu politiku. Ovaj ustan je proizvod noćne politike, i to ne samo zbog toga što su oni koji su ga usaglašavali radili do kasno u noć. ■■■

se bijemo" (čuvene reči S. Miloševića), da će se ovde voditi samo politika rata, da ovde postoji samo bog Mars, (Amo je izgleda završio negde u kamionima hladnjaćama) ili kako to plebs peva: "... i opet i opet će ako Bog da sreće..."

10. Prve laži aktuelnih političara pale su u pogledu tumačenja Promena ustanu u novom Ustanu. "Ustan ima mana ali posle će se to lako popraviti" (B. Tadić, D. Mićinović) tako su nekako govorili. To je čista neistina. Postupak promene novog Ustanu je podjednako složen kao i postupak promene ustanu iz 1990. godine (čl. 203).

Jedna neformirana država kao što je Srbija ne treba da uređuje tvrdnu proceduru za promenu ustanu. Tvrdom ustanom procedurom ne postaje država jača. Upravo suprotno. Ispod strogih procedura ona dugo truli, gubi čvrstinu, sistemski oboljeva do neizlečivosti. To se upravo događa sa Srbijom. Dok se ne postigne bazični politički konsenzus, valjana dugoročna državna strategija, održiv ekonomski razvoj, integracija u međunarodnu zajednicu, aktivna međuetnička integracija itd., nije potreban ustan koji se teško menja. Kratke pantalone se šiju za one koji odrastaju, a tako je i sa ustanom fleksibilnosti "Srbije kao nedovršene države" (Z. Đindjić).

11. Odredbe o teritorijalnom uredenju u suštini su kaznene odredbe novog Ustanu za AP Vojvodine.

Autonomija Vojvodine je Miloševićevim ustanom bila, što reče jedan akademik tada, "ošišana na nulu". Ovom ustanom biće ošišana ne samo do glave već i za glavu. (Tako se to radi u kafani "Složna braća" ili više šešeljevske Srbije).

Umesto da sadašnje donošenje ustanova beogradskim, centralističkim, radikalnim vlastima posluži kao "bogomdana" šansa, kao jedinstvena prilika da pružanjem širokih ovlašćenja Vojvodini rehabilituje svoju raniju restriktivnu politiku prema pokrajinama koja je doveo do gubitka (za sada) jedne pokrajine, ona ponavlja sve ranije greške!

Srbiji će se to osvetiti! Naime, braneći se od tzv. državnosti pokrajine ukidanjem autonomije, besprizornim gaženjem po stečenim pravima autonomije Vojvodine i primativnim podsmevanjem savremenim procesima globalne regionalizacije, ova vlast i desna srpska opozicija guraju/prisiljavaju autonomiju na državnost.

I pre ili kasnije, Vojvodina će lošom zaslugom ove politike postati država!

Rezime - Novi ustan Srbije:

- Nema traga pravnoj državi. Postoji samo nacionalistički legitimirano bezakonje!

- Nema mehanizama usaglašavanja sa pravnim, političkim i ekonomskim sistemom EU i recepcije normi međunarodnog prava.

- Nema naznaka ni minimalnoj autonomiji Vojvodine!

- Nema podsticaja razvoju regionalne politike i podunavske integracije Vojvodine u skladu sa evropskim standardima!

- Nema ni pomena o pridruživanju Srbije Evropi!

Novi ustan Srbije je makijavelistički traktat o vlasti! Kako vlast držati i ne dati!

(Autor profesor Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i član ekspertskega tima Forum iuris koji je 2002. godine pripremio model ustanu Srbije)

Licemerna (ustavna) odbrana Kosova

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Počećemo od imena, mada ime nije najbitnije ali nije ni beznačajno. Dakle, u novom Ustanu Srbije njena oružana sila imenovana je kao – "Vojska Srbije". E, sad, to ime ima i malu predistoriju. Naime, odmah pošto je Srbija, i mimo želje i volje svoje vladajuće garniture, dakako i protivno htenju svog mnogoljudnog bloka "patriotskih snaga", ponovo postala samostalna država, gotovo da je spontano počela nezvanična rasprava o nazivu onog dela Vojske Srbije i Crne Gore koji se manje po nacionalnom, više po teritorijalnom principu svrstao pod državni barjak Srbije. U opticaju su bile dve opcije: po jednoj, oružana sila trebalo je da se zove – "Srpska vojska", po drugoj – "Vojska Srbije".

Kao što je poznato, raspavu je presekao premijer Vojislav Koštunica, odnosno njegova Vlada koja je svojom uredbom oružanoj sili dala ime – "Vojska Srbije". Verovalo se da je to privremeno "krštenje" i neiskreno Koštuničino "kumstvo". Zašto neiskreno? Jednostavno zato što je u imenu "Vojska Srbije" više izražena makar tendencija ka građanskom

karakteru političke zajednice kojoj Vojska pripada, dok je u nazivu "Srpska vojska" naglašen njen nacionalni predznak. E, pa, naprosto je teško poverovati da se Vojislav Koštunica, kao evidentno srpski nacionalista (istina, nacionalista "demokratske" provenijencije), bez nekakvog političkog čara ili bez neke nevolje tek tako oprededio za – građansku opciju!

Takođe se verovalo da će u trajnjem (dakle ustanom) rešenju prevagu odneti naziv "Srpska vojska" jer su zagovornici tog imena bili grlatiji od pristalica druge opcije, pri čemu su kao svoj nijači adut iznosili tezu da se i na taj način doseže do samih korena "bogate srpske vojničke tradicije" i da se i tako obnavlja "moralna vertikala srpske vojske". Međutim, polovinom leta Koštuničina vlada i njeni glavni savetodavci iz duboke senke nisu ni sanjali da će glavni akteri međunarodne zajednice nagovestiti mogućnost da status Kosova bude rešen do kraja godine. Taj zaključak proizilazi iz lude trke srpskog dvojca (Boris Tadić – Tomislav Nikolić) sa kormilarom (Vojislavom Koštunicom) sa vremenom: trebalo je doneti ustan sa onom čuvengom rečenicom u preambuli da je "Pokrajina Kosovo i Metohija sastavni deo Srbije" pre nego što međunarodna zajednica definiše konačni satus Kosova. Pa pošto je ustan sklepan navrat nanos, ustavotvorci su prihvatali ime Vojske koje im je bilo servirano na privremenom "krštenju".

Dakle, našavši se u velikom vremenskom tesnacu, tvrdi sledeće: "Polazeći od toga da je pokrajina Kosovo i Metohija sastavni deo Srbije ... Iz takvog položaja pokrajine sledi ustanove obaveze svih državnih organa da zastupaju i štite državne interese Srbije na Kosmetu u svim unutrašnjim i spoljnim političkim odnosima".

Brzopotezno usvajanje ustanova u parlamentu, čemu je osim socijalista i radikalista svoj doprinos dala i Demokratska stranka, bila je zapravo trka sa vremenom. Trka da li će prebiti sednica Saveta bezbednosti UN koja će najverovatnije tokom decembra ozvaničiti novi (nezavisni) status Kosova ili će se za manje od mesec dana doneti ustan Srbije. A sve je počelo kada se Tadić vratio sa jesenjeg zasedanja Generalne skupštine UN pokunjeno, jer mu je tamo ponovljeno po ko zna koji put da Srbija više ne može računati sa Kosovom. Pre toga, ovde su se upinjali iz sve snage da dobiju bar parče Kosova – od nuđenja podele, zahteva da se prošire zaštićene zone oko crkava, poveća broj opština sa srpskim življem...

Da nije Srbija vojno poražena u četiri rata, ekonomski iscrpljena i pauperizovana, gore navedena ustanova definicija, to jest, preambula mogla bi se uzeti kao objava rata svim članicama UN koje su izglasale Rezoluciju 1244 ili svim državama koje imaju svoje trupe na Kosovu, ali ujedno i kao najava opšte mobilizacije u Srbiji. Dovoljno je podsetiti da su Miloševićevi akti, pogrešne odluke i referendumi vodili ka ratu na Kosovu što je prethodno bio slučaj i sa ratovima u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni. A ne treba prenebregnuti ni činjenicu da je Koštunica, u vreme rata u Hrvatskoj, tražio od Miloševića da objavi rat Hrvatskoj! Ove stvari nije teško povezivati budući da se srpski premijer nijednom nije javno distancirao od ratne politike bivšeg režima, niti osudio ratove i ratne zločine. Naprotiv, on je u više navrata isticao, neposredno nakon petooktobarskih promena, svoju osnovnu političku proklamaciju - da će voditi politiku kontinuiteta, a nakon

Miloševićeva matrica

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Uz horsko talambasanje o najskupljoj srpskoj reči (Kosovu) i ustanu posvećenom istoj, bez ikakve debate u parlamentu i van njega, uz aminovanje Srpske pravoslavne crkve, Akademije nauka te inih dušebrižnika i zaštitnika Srba i svekolikog srpstva, dodosmo do referendumu. Kao u vreme bivšeg režima, po dobro isprobannoj Miloševićevoj tehnologiji vladanja, porazi se veličaju kao prvorazredne pobjede: jeste da je Kosovo već sedam godina nezavisno, da na njega srpske vlasti mogu samo upirati prstom i ni pedalj više, ali je tu ustan koji će narod, kao u ne tako davnjoj prošlosti, plebiscitarno potvrditi i time zabašuriti i zamagliti faktičko i realno stanje koje vidi ceo svet izuzev ovdašnjih vlastodržaca.

Jasno je, naime, da je ovaj ustan donet zbog Kosova, ne zbog diskontinuiteta sa Miloševićevim režimom niti zbog ulaska u Evropu. Bez rasprave, partokratija je oktroisala ustan. I sve to skupa začinjeno je ratnim pokličima, cela retorika o ustanu je ratnička, nema razumne retorike niti razmišljanja kako ćemo saradivati s Kosovom, kako se ekonomski povezati – jedino je važno da je Kosovo sastavni deo Srbije. Hoće se reći – bitna je teritorija a ne ljudi, što je, uostalom, alfa i omega velikosrpskog državnog projekta. Albanci ionako neće glasati na referendumu niti je to pravo za njih predviđeno, pa će o sudbini Kosova prema zamisli tvoraca novo-stare politike koju predvodi Koštunica, najrevnosiiji čuvat kontinuiteta s Miloševićevim režimom, opet odlučivati uža Srbija. A da su u tome odlučni govori prva rečenica takozvanog prvog zakona zemlje u kojoj se

ustavotvorci su sve što su imali i umeli da kažu o Vojsci Srbije smestili u ciglo tri kratka člana.

Nadležnost je zapisana u članu 139: "Vojска Srbije brani zemlju od ugrožavanja spolja i izvršava druge misije i zadatke, u skladu sa Ustavom, zakonom i principima međunarodnog prava koji regulišu upotrebu sile". U redu. Više ili manje na sličan način upotrebu oružane sile regulisale su i druge države u tranziciji, pre svega zemlje iz našeg okruženja. Ali, u našem slučaju iskršava jedno veoma neprijatno pitanje na koje, izgleda, ni pravni eksperti ni srpski državni pravaci (oni posebno!) nemaju valjan odgovor: Ako Vojска ima da brani zemlju od ugrožavnja spolja, kao što je zapisano u pomenutom članu Ustava, hoće li se ona oružjem suprotstaviti sasvim izglednom osamostaljenju Kosova? Tumačenja državnih zvaničnika su licemerna i suština im se poklapa sa čuvenom srpskom pučkom dosetkom: "Mož da bidne, al' ne mora da znači!"

Članom 140. predviđeno je da se Vojска Srbije može angažovati van granica Republike Srbije isključivo "po odluci Narodne Skupštine Republike Srbije", formulacija koja takođe odgovara standardima demokratskog sveta. Najzad, u članu 141. zapisano je da je "Vojска Srbije pod demokratskom i civilnom kontrolom" i da se "o Vojsci Srbije donosi zakon".

Izgleda da se formulacija da je Vojска "pod demokratskom i civilnom kontrolom" naprsto po nekakvoj inerciji prepisana iz Ustavne povelje bivše državne zajednice ili iz Strategije odbrane te iste bivše političke tvorevine. Ako su "demokratska" i "civilna kontrola" izdignute u rang ustavnog načela, bio je red da nam ustavotvorac povuče makar grubu distinkciju između jedne i druge kontrole. Inače, i Ustavom se podržava pojmovna zbrka.

Ustav u odeljku o ljudskim pravima, u članu 45, donosi i jednu novinu koja se odnosi na – prigorov savesti: "Lice nije dužno da, protivno svojoj veri ili ubedljenjima, ispunjava vojnu

12. marta 2003. godine i ubistva premijera Đindića, da će njegova politika značiti diskontinuitet u odnosu na Đindićevu. Otuda i ponavljanje stare Miloševićeve parole – prvo ustav pa izbori!

Zvanični Beograd je s velikom nervozom proprio nedavnu izjavu specijalnog izaslanika UN za Kosovo Martija Ahtisarija "da je veoma žalosno što Srbi počinju da zveckaju oružjem". Ahtisari je, takođe u više navrata, ponovio da ne odustaje od svog plana i utvrđenih termina bez obzira na referendum i izbore u Srbiji, a Kontakt grupa je, kao odgovor na zamerke ovdašnjih kritičara, uputila poruku da je zadovoljna Ahtisarievim angažmanom. A ako među nekim briselskim činovnicima ima zagovornika stava da Srbiji treba "progledati kroz prste" i odložiti rešavanje statusa Kosova zbog referenduma i izbora, Amerika je čvrsto na stanovištu da ne bi valjalo probijati rokove.

Na stranu to što, za razliku od Kosova, Vojvodina "nije zaslužila" mesto u ustavnoj preambuli. Pravo pitanje međutim glasi – zašto Vojvodina ne dobija ništa od onoga što joj je oduzeto 1990. godine? I ovaj, poput ustava iz 1990. godine diskriminiše Vojvodinu stvarajući novo žarište nezadovoljstva u Srbiji. I sve to kao produkt težnje za strogo centralizovanom državom koja predstavlja *spiritus movens* delovanja aktuelnog premijera. Ne bi,

ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja." Međutim, drugi stav toga člana u najmanju je ruku problematičan u odnosu na alternativnu službu: "Lice koje se pozove na prigorov savesti može biti pozvano da ispunji vojnu obavezu bez obaveze da nosi oružje, u skladu sa zakonom." Dakle, "lice" ne mora da nosi oružje, ali mora biti u vojnoj jedinici i u uniformi, što će reći da je ustavna odrednica o prigorovu savesti – restriktivna!

Iako neki pravni eksperti, prvenstveno oni koji su naklonjeni ovdašnjoj aktuelnoj vlasti, tvrde da je Ustav na svremen način definisao mesto i ulogu oružane sile Srbije, u Ustavu se – osim navedenih manjkavosti u odnosu na Vojsku Srbije – u odbrambeno-bezbednosnoj sferi uočavaju i neke praznine. Na primer, izostavljen je Savet za nacionalnu bezbednost. To telo bi bilo znatno lakše formirati i u Srbiji da mu je dat ustavni rang. Ali, najnegativnija posledica izostavljenja saveta iz Ustava jeste u tome što demokratska kontrola tajnih službi, pogotovo vojnih službi bezbednosti, već u startu može biti manjkava, budući da je kontrola službi – po prorodi stvari – jedan od prioritetskih zadataka Saveta za nacionalnu bezbednos.

Konačno, gotovo svi vojni analitičari koji su blagonakloni prema vlasti Vojislava Koštunice naglašavaju da je, s vojne tačke gledišta, ovaj Ustav neuporedivo bolji od prethodnog iz jednostavnog razloga što u dosadašnjem nije bilo takoreći ni slova o srpskoj vojski. I to je čisti cinizam, ako ne i nešto gore! Kako da bude išta napisano o srpskoj vojski kad je u ratnoj ulozi srpske vojske 1991. i 1992. bila ondašnja Jugoslovenska narodna armija! Srpski nacionalisti sa Slobodanom Miloševićem na čelu iskoristili su tu bogomdanu činjenicu tako što su tada zajedničku oružanu silu spretno zloupotrebili da ratuje za ostvarenje strateških političkih i vojnih ciljeva srpske elite, a moćnom su propagandom trubili da se Armija bori za očuvanje države "ravnopravnih naroda i narodnosti".

Međutim, valjalo prenebregnuti neke činjenice iz bliske prošlosti - prvo se ugasila SRJ pa je potom osamostaljenjem Crne Gore nestala SCG - dve države u koje se Koštunica kleo tvrdčeći da će biti dugovečne.

Kako na sve ovo reaguje javnost u Srbiji? Da nije antireferendumsko koalicije (Građanski savez Srbije, Socijaldemokratska unija, Liga socijaldemokrata Vojvodine i Liberalnodemokratska partija) i nevladinih organizacija, vladali bi opšti muk. Građani su iznevereni i poniženi o čemu više nego rečito govori i ustavno-referendumska kampanja, zbog osnovane sumnje da dvodnevno glasanje neće biti moguće u potpunosti kontrolisati budući da je Republička izborna komisija prvo bitnu odluku da dvema parlamentarnim partijama, Gradanskom savezu i Socijaldemokratskoj uniji ne dozvoli kontrolu, preinačila u mogućnost da na samo jedan posto biračkih mesta ove partie postave svoje posmatrače(!?).

Uprkos nedemokratskoj atmosferi koja prati referendumsku kampanju, postavlja se pitanje hoće li ona i koga ipak koštati na predstojećim izborima? Hoće li birači i koliki deo njih kazniti vladajuće stranke za, primerice, prekid pregovora sa EU zbog izbegavanja hapšenja i izručenja Hagu Ratka Mladića?

Nacionalizam nemoguće države

Okvir za razumevanje neuspele legitimacijske tranzicije u Srbiji

PIŠE: VESNA PEŠIĆ

U ovom tekstu razmotriću nastojanja da se nacionalizam kao legitimacijska osnova promeni posle 5. oktobra 2000., i predložiću objašnjenje za neuspeh Srbije da nationalističku legitimacijsku osnovu zameni racionalno-legalnom. Dakle, prvo ću govoriti o pokušajima da se posle 5. oktobra promeni legitimacijska paradigma u Srbiji i otporima da se oni ostvare, koji su doveli i do ubistva prvog demokratskog premijera Srbije. Zatim ću izložiti viđenje srpskog nacionalizma koje bi trebalo da objasni zašto Srbija nije uspela da se stabilizuje kao moderna i demokratska država.

Na početku ću u najkraćim crtama odrediti o kom nivou legitimacije ovde govorim. Legitimacijski okvir ima tri nivoa:¹ prvi se odnosi na političku legitimnost koja se stiče fer i demokratskim izborima, na kojima informisani građani biraju program (stranku) u skladu sa kojim će se donositi najvažnije odluke u narednom, ograničenom periodu; drugi se odnosi na ekonomsku legitimnost, koja je u vezi sa ublažavanjem posledica tržišne ekonomije upotrebotom instrumenata pravednosti za članove rizičnih grupa; treći nivo legitimnosti vlasti tiče se „vrhovnih“ vrednosti koje čine set liberalnih vrednosti (vladavina prva, individualna prva i slobode, tolerancija različitosti, nediskriminacija, jednak tretman svih građana od strane države). Ovde ću se baviti tim trećim nivoom legitimnosti. Legitimacijski problem Srbije je u tome što umešo moralno-vrednosne legitimnosti liberalnog tipa, na trećem nivou kao legitimacijska matrica operiše nacionalizam. Zato taj nivo biram kao najvažniji.

Osnovno pitanje za moju analizu glasi: zašto Miloševićeva nationalistička matrica nije promenjena posle 5. oktobra 2000.; odnosno, zašto su pokušaji da se ona promeni brutalno osuđeni. Teza koju ću pokušati da branim je: srpski nacionalizam - kao okamenjena *nacionalistička kultura* - može se kombinovati sa izbornom, to jest parlamentarnom demokratijom, tržištem i socijalnom pravednošću, ali je, po mom mišljenju, neusaglasiv sa liberalnim vrednostima moderne ustavno-pravne države. Ali, srpska nationalistička kultura neprekidno podriva i prva dva nivoa legitimnosti – parlamentarnu demokratiju i tržišnu ekonomiju, pretvarajući ih u slabašne, manje-više *fasadne institucije*, što se može pokazati i na primeru Srbije posle pada Miloševića. Opredelila sam se za analizu vrednosnog okvira legitimnosti, odnosno za *sam način integracije društva* i zato što su se sukobi u postmiloševičkoj Srbiji odvijali na tom nivou, između, s jedne strane, težnji da Srbija postane moderna država koja prihvata racionalni model legitimnosti i, s druge strane, nastojanja da u njoj ostane priznat samo faktički i deskriptivni pluralizam bez uspostavljanja *normativnog okvira* za rešavanje kriza bez upotrebe sile, koje još uvek preovlađuje u srpskom društvu.

Sav taj konglomerat raznih očekivanja i namera, bio je simbolično predstavljen „praznim mestom“ obećanog ustava, koga gotovo da se više nije ni pominjao. Umesto postizanja saglasnosti o vrednosnim pretpostavkama ustava, članice pobednička koalicije su se između sebe nepomirljivo sukobile.² Neke su želete legitimacijski kontinuitet sa prethodnim režimom, dakle da sačuvaju ideologiju srpskog nacionalnog pitanja, svodeći promene na izlazak iz međunarodne izolacije (pre svega zbog neizdržljive ekonomске situacije) i izbornu demokratiju.

Drugi deo koalicije želeo je modernizaciju društva i države, što bi Srbiju ubrzano vodilo ka Evropi i uspostavljanju evropskih liberalnih vrednosti i institucija. Ta podela bila je stvarna. Ona je iskazivala duboke razlike koje su karakterisale dvovekovnu političku istoriju Srbije: reč je o podeli na liberale (moderniste), okrenute ka Zapadu, i konzervativce-nacionaliste (narodnjake), koji su srpsko patrijarhalno drustvo branili od Evrope i „zapadne izopačenosti“. Podeljen duž te vrednosne i političke linije, koja je presecala sve važnije sukobe u istoriji Srbije, DOS se našao na vlasti i praktično uspostavio dvovlašće u zemlji.

Cinjenica da su se dva nepomirljiva pogleda na svet našla na vlasti, podela između njih se proširila na borbu za kontrolu nad netransformisanim aparatima vlasti prethodnog režima, s namerom da se „sila“ stavi u službu sopstvene koncepcije o tome šta Srbija treba da bude.³ Sada je nepomirljava podela delila institucije i organe vlasti: konzervativni nacionalisti su se okupili oko novog predsednika SR Jugoslavije – Vojislava Košturnice i vojnih službi bezbednosti koje je on kontrolisao sa ciljem da svoju kontrolu proširi na sve službe državne bezbednosti, a drugi – modernisti i liberali – oko predsednika Vlade Zorana Đindića koji je pretežno kontrolisao „novo-bogataše“ i delove policije. Gotovo da nije potrebno dokazivati da ustav nije bilo moguće doneti u situaciji rascpa unutar društva i institucija; rascp je imao i svoju jasnu personifikaciju u političkim liderima dve najveće stranke koji su preuzeli dve ključne pozicije u državi. No, otvaranjem žestokog sukoba između reformista i tzv. „legalista“ (konzervativaca) ovaj rascp je ne samo onemogućavao donošenje ustava nego je, neprekidnom eskalacijom, definisao i domete demokratskih i reformskih promena.

Dinamiku posle 5. oktobra obeležili su pokušaji modernističke vlade i njenog predsednika Zorana Đindića, da reformišu Srbiju i ideoški je projektuju kao državu evropskih vrednosti. Premijer Đindić je bio svestan da je ta pozicija manjinska i da za nju nema politički legitimitet.⁴ Utemeljenje za svoj projekat nalazio je u dugotrajnim impulsima ka modernizaciji (svi su završavali neuspehom), sopstvenom razumevanju moderne države i ambiciji da Srbiju uvede u Evropu. Realni oslonac nalazio je u svojoj stranci (Demokratska stranka) koju je gradio celu deceniju kao moderno organizovanu partiju. Ona se u praksi pokazala kao jedino sposobna da strateški i organizaciono izvede rušenje Miloševićevog režima. Đindić je bio sposoban da obezbedi stabilno finansiranje stranke, da svoj uticaj proširi na interesne grupe „novo-bogataša“ ali i na neke strukture u tajnoj policiji. Košturnica je, pak, obezbeđivao beskrvni prevrat jer je njegova retorika obećavala opštu amnestiju Miloševićevom aparatu, a time i pasivizaciju policije i vojske. Kada je Đindić ovu amnestiju doveo u pitanje buknuo je sukob u svojoj oštrini.

Dok je DS bila u opoziciji, Đindić ju je održavao povremenim izletima u populizam i nacionalizam, ali to nisu bili njegovi prioriteti. Po dolasku na vlast, Đindić je proevropsku poziciju svoje stranke mnogo jasnije artikulisao nego dok je bio u opoziciji. S obzirom da je raspolagao određenom količinom moći i ličnom veštinom, njegova namera da promeni ideoški kod Srbije ujedinila je njegove protivnike da ga u tim namerama spreče. Osim što

su na svakom koraku saplitali Vladu i njenog predsednika, Košturnica i njegova partija su preuzele ulogu kišobrana i sabirnog centra za policijske i vojne kadrove prethodnog režima, ali i za regeneraciju „patriotizma“, odnosno nacionalističkog legitimacijskog obrasca. To je značilo da Vlada nije mogla promeniti suštinu bivšeg sistema – njene policijske i vojne službe bezbednosti. Ona nije mogla da obavi lustraciju i otvaranje dosjeda tajne policije bez čega se nisu mogle promeniti strukture vlasti u pravosuđu i službama bezbednosti koje su bile duboko konzervativne i kriminalizovane. Tu je rampa bila spuštena odmah po odlasku Miloševića sa vlasti, zahvaljujući akcijama njegovih aparata koji su dobili nedvosmislenu podršku tek ustolicienog predsednika Košturnice. Nacionalisti su takve promene nazivali „revanšizmom“, „obračunom sa političkim protivnicima“, „revolucionarnom metlom“ i „nelegalnim promenama koje krše (Miloševićeve) zakone“.

Iako svestan legitimacijskog deficit-a, Vlada Zorana Đindića je inicirala tranzicijske reforme, s uverenjem da će promene ekonomske strukture, razvoj i modernizacija nužno dovesti do novog legitimacijskog okvira koji se u periodu nakon pada Miloševića nije mogao izdejstvovati. Svoje protivnike (kao i oni njega) shvatio je kao privremenu pojavu koja će sa završetkom tranzicije biti marginalizovana. On se naročito posvetio ekonomskim i obrazovnim reformama i zadobijanjem podrške Zapada u pogledu kredita i privrednih reformi. Njegovo vizionarstvo o evropskoj budućnosti Srbije dominiralo je svakodnevnim javnim diskursom. U jednom trenutku je izgledalo kao da je proevropska atmosfera potisnula nacionalistički, patrijarhalno-autoritarni legitimacijski model. To su pokazivala i istraživanja javnog mnjenja, koja su govorila da su Miloševićeve stranke – Socijalistička partija Srbije i Srpska radikalna stranka – gotovo nestale sa političke pozornice. Gotovo zanesenjačka namera Zorana Đindića da se Srbija što pre modernizuje i uđe u Evropu, bila je nesporna premlisa na kojoj je premijer bazirao sve glavne pravce promena – neke započete ili tek projektovane. U skladu sa profilisanjem Srbije kao evropske zemlje, Đindićeva Demokratska stranka je na skupštini, s početka 2001. godine, donela novi program. Taj program je gotovo kristalno jasno napisan u liberalnom i proevropskom ključu.⁵

No, ovakva programska orientacija, ozbiljno shvaćena, značila je povlačenje nekih konkretnih koraka koji su se odnosili na obaveze Srbije prema međunarodnoj zajednici, pre svega na ekstradiciju Srba optuženih za ratne zločine Međunarodnom krivičnom судu za bivšu Jugoslaviju. Ta saradnja je bila prvi, nužni i suštinski korak takve orientacije, jer je Srbija pod Miloševićem bila prepoznavana po zločinima i kriminalu. S druge strane, poredak se nije mogao menjati na unutrašnjem planu sa nepromenjenim vojno-policijskim aparatom koji je bio glavni oslonac Miloševićevog diktatorskog režima. Dakle, bez ispunjavanja tih obaveza Srbija nije mogla stići međunarodni kreditibilitet, a još manje sanjati o evroatlantskim integracijama. Prvi i osnovni uslov „evropske Srbije“, ali i uslov za dobijanje pomoći za rekonstrukciju srušene ekonomije nalagali su neodložno hapšenje i ekstradiciju optuženih Srba za ratne zločine Tribunalu u Hagu. Polovinom 2001. godine Vlada je predala Slobodana Miloševića Haškom tribunalu i time

manifestovala svoju odlučnost da menja odnos prema nedavnoj prošlosti, nacionalističkoj ideologiji i prema svom okruženju. Evropska budućnost Srbije je morala ići preko prošlosti i Haškog tribunala.

Prihvatanjem ovog izazova u situaciji političke nestabilnosti i nedostataka podrške za takve poteze, Vlada i Zoran Đindić su stavili do znanja nacionalistima da promene neće biti kozmetičke, i da će morati da se menja suština – srpska nacionalistička matrica. Košturnicino krilo vlasti snažno se suprotstavilo ekstradiciji Miloševića Hagu. Taj potez vlade Košturnica je nazvao „državnim udarom“, što je bilo u vezi sa Košturnicinim obećanjem da „neće biti revanšizma“, odnosno da su aparati mogli i u novom poretku očekivati amnestiju i ostanak na svojim položajima. Ovaj kardinalni sukob oko budućnosti Srbije koji se suštinski prelamarao oko odgovornosti sa ratne zločine, a s tim u vezi, i nužnim promenama u samim aparatima državne vlasti, doveo je do udruživanja i povezivanja svih konzervativnih i antiliberalnih snaga lociranih u službama bezbednosti, crkvi, medijima, političkim vrhovima nacionalističkih stranaka i istih takvih intelektualnih krugova, protiv demokratske vlade i Zorana Đindića. Kulminacija ovog sukoba iskazala se u pobuni Jedinica za specijalne operacije – „Crvene beretke“ (novembar 2001). Pobuna se vodila pod geslom „Stop Hagu“, kako je utvrđeno na suđenju optuženima za Đindićovo ubistvo, i koja je u temelju uzdrmala vladu Zorana Đindića, pokazavši ko zaista vlasta Srbijom. Od predaje Miloševića i pobune „Crvenih beretki“, koja je dobila podršku Košturnice i prečutnu saglasnost vojne bezbednosti (njeni predstavnici su izjavili da se „vojska neće mešati“), praktično je počelo ispisivanje smrtnе presude Zoranu Đindiću. A kada je lider modernističke vlade preduzeo korake u pravcu obraćuna sa kriminalizovanom Državnom bezbednošću, demonstrirao je da on nije pod kontrolom i da je ukinuo neupitni autoritet koji je u Srbiji uvek važio kao način integracije. Niko bez kontrole i autoriteta iznad sebe, ne može da prođe nekažnjeno. Tempirana bomba na kojoj Zoran Đindić sve vreme sedeо i koju je potcenio, aktivirana je i smrtna presuda je ubrzo bila izvršena.

Prva vlast i Zoran Đindić zasluzni su za aktualizaciju vizije moderne Srbije s pozicije vlasti i pokušaje da se promeni moralno i vrednosno samorazumevanje Srbije i stekne međunarodni kreditibilitet prihvatanjem saradnje sa Haškim sudom, hapšenjem i predajom Slobodanu Miloševiću tom sudu. U dugotrajnoj perspektivi, ona je trasformatorskim potezima u oblasti ekonomije i obrazovanja otvorila promene društvene strukture i snažnih patrijarhalnih uporišta, koje bi nužno vodile ka racionalnom legitimacijskom okviru moderne države. Ona nije uspela da utemelji vladavinu prava i uspostavi kontrolu nad službama državne bezbednosti. Na tim tačkama su otpori bili najjači. Vizija o evropskoj Srbiji ostala je da visi u vazduhu bez realnog utemeljenja u institucijama. I posle ubistva premijera, ta vizija je nastavila da živi u glavama ljudi i marginalnim grupama, ali je izgubila bitku u političkoj realnosti.

Nakon ubistva premijera, brza rehabilitacija nacionalističke matrice, potvrdila je cilj ubistva Zorana Đindića. Do restauracije je došlo instaliranjem na vlasti „treće Srbije“ koja sebe naziva „demokratskim nacionalizmom“

i koja se okupila oko sadašnjeg premijera – Vojislava Košturnice i njegove Demokratske stranke Srbije kao stožerne. „Treća Srbija“ se bavi marginalizovanjem moderne Srbije tako što je proglašava ekstremističkom i opasnom. Ona želi da dokaže da je moderna Srbija iluzija, da nikada nije ni postojala, sem u glavama „misionara“ i „ekstremista“. No, ona se ipak morala ograničiti na ideološku sferu i službe bezbednosti koje žive samo dok ta ideologija vlada u Srbiji. Ona nije mogla da zaustavi tranzicijske reforme u ekonomiji, jer nije mogla otvoreno da okrene leđa Evropi⁶. Ovaj dugoročniji kolosek modernizacije Srbije nije zaustavljen, mada je doveden u pitanje prekidom pregovora sa EU za potpisivanje dokumenta o pridruživanju i stabilizaciji. Na taj sistemski pomak je računao Zoran Đindić kada je rekao da mogu ubiti njega, ali da ne mogu zaustaviti sistemske promene koje ne zavise od jednog pojedinca.

Ubistvo Zorana Đindića i poraz da se uspostavi liberalni normativni okvir u Srbiji, dramatično su otvorili pitanje karaktera srpskog nacionalizma. Još konkretnije, to pitanje glasi: zašto je srpski nacionalizam na smrt nespojiv sa liberalnim vrednostima modernog društva? U čemu se srpski nacionalizam razlikuje od drugih nacionalizama koji su buknuli početkom devedestih godina prošlog veka?

Tom pitanju će posvetiti sledeći odeljak.

2) Teorijsko razumevanje srpskog nacionalizma kao nemoguće i nedovršive države

Neuspeh da Srbija započne svoju epohalnu promenu „vrhovnih vrednosti“ ležao je u činjenici da srpska opozicija, u svojim programskim opredeljenjima pripremljenim za oktobarske promene 2000. godine, nije razvila kritiku srpskog nacionalizma. Glavne opozicione stranke koje su strateški pripremale promenu nijednom reći nisu delegitimire prethodnu nacionalističku politiku koju je vodio Slobodan Milošević. Programi s kojima je opozicija izšla pred birače za predsedničke i parlamentarne izbore, poput „Ugovora s narodom“ ili „Programa demokratske vlade“ nesumnjivo to dokazuju. Izbegavanje da se kritički odbaci bit Miloševićeve legitimacijske matrice – srpski nacionalizam, nije bilo puka slučajnost i obični programski „nedostatak“. Sama kandidatura Vojislava Košturnice trebala je biračima (ali pre svega aparatu, vojsci i policiji) da stavi do znanja da se suština prethodne legitimacije neće promeniti. Ako je ovakav potez za neke bio samo taktički, s ciljem da se ne odbiju birači i pošto-poto izdejstvuje odlazak diktatora, za druge je to bio suštinski uslov da se da podrška opoziciji i neutrališe, pasivizira i pozove na kolaboraciju i sam aparat. Možda je još tačnije reći da se o tom pitanju nije ozbiljno razmišljalo, jer je izostavljanje kritike nacionalizma, naročito u većim strankama, bio deo njihove politike od samog osnivanja.⁷ Sem marginalnih grupa, manjih partija i nekih časopisa i listova, glavne opozicione stranke nisu razumele da srpski nacionalizam predstavlja suštinsku prepreku ustavno-pravne i liberalne demokratije.

Vodeće stranke nisu shvatale da je srpski nacionalizam praktično večit i inkopabilan sa modernom državom, pa čak i sa bilo kakvom stabilnom državom. Zato su i mogle svoje razlike u pogledu nacionalnog pitanja da prečute (ostavljajući ih za neko buduće vreme koje je za Košturnicu došlo, posle ubistva Đindića), a da se ipak mogla

zajednički projektovati buduću demokratiju. Predsednički kandidat, Vojislav Košunica, izjavio je da je prihvatio kandidaturu samo pod uslovom da ne mora da se odrekne svih nacionalnih pogleda. Projektovanje demokratija bez ulaženja u to kako je prethodni režim shvatao i koristio nacionalno pitanje, kao da je demokratija nekakav neupitni teren saglasnosti, ni po čemu suprotan „srpskoj ideji”, bila je ta „trula daska” na kojoj je rušen režim Slobodana Miloševića. Izborna demokratija kao „matematička radnja” mogla se kombinovati sa „srpskom idejom”, kao što se i islamska teokratija može kombinovati sa redovnim izborima, ali se takve ideologije ne mogu kombinovati sa liberalnom i evropskom demokratijom. Bez prethodne kritike srpskog nacionalizma i bez njegovog odbacivanja, demokratija je brzo gubila zamah posle 5. oktobra.⁸ Ubrzo je ponovo došlo do legitimacijskih kriza, novog raspada države i otvaranja krize na Kosovu i u Crnoj Gori. I bez Miloševića, Srbija nije našla ključ za izgradnju demokratske i legitimne države, čije bi osnovne vrednosti bile vladavina prava, tolerancija različitosti, građanska integracija države i transparentna vlast.

Moje prepostavke o uzrocima permanente krize svih država u kojima se nalazila Srbija, oslonile su se na istraživnja Sabine Ramet koja je u svojoj poslednjoj knjizi ustanovila da je srpski nacionalizam inkopabilan sa liberalnim vrednostima i ustavno-pravnim regulisanjem države. Međutim, ona nije odgovorila na pitanje zašto je to tako. Ja ču pokušati da pokažem da je srpski nacionalizam immanentno antidržavni. Njegova suština je nedovršiva država, pa otuda njegova inkopabilnost sa modernom pravnom državom. Po ovoj svojoj osobnosti, srpski nacionalizam se razlikuje od nacionalizama u drugim jugoslovenskim republikama. Ti drugi narodi su želeli da naprave svoju samostalnu nacionalnu državu kao univerzalni ideal i zato se u njima brže razvijaju evropske vrednosti. Tu se nacionalizam razvijao kao politička ideologija⁹ koja će, nakon ostvarivanja cilja (uspostavljanje države) postepeno gubiti političku dominaciju. To se dešava zbog toga što je nacionalistička politika disfunkcionalna za stabilizaciju države, regionalnih odnosa, i u sadašnjem trenutku, za evroatlantske integracije. To se vidi i po sve stabilnijem političkom prostoru u kome se nacionalno ekstremističke stranke smeštaju na njegovu marginu. Sa srpskim nacionalizmom stvar stoji drugačije. On ne teži stabilizovanju države. Upravo to – da se uspostavi trajan državni okvir – Srbija neće. To se vidi i po tome što je samo još u Srbiji ekstremno nacionalistička partija (Srpska radikalna stranka) – najjača politička stranka, dok su stranke centra samo umereniji oblici iste ideološke matrice. Postavlja se pitanje zašto je to tako i kako se srpski nacionalizam formirao kao „neprestana borba” za državu koje nikada i nigde nema.

Moja je prepostavka da se srpski nacionalizam ubočavao pod uticajem određenih strukturnih datosti između rasporeda srpske populacije i teritorija nad kojima je Srbija imala suverenitet. Za vreme turske okupacije, kao i svi drugi narodi na Balkanu, Srbi su razvili pojam nacije kao etničke posebnosti koja, kao takva, teži ka oslobođanju od turske vlasti i uspostavljanju sopstvene države. No, kada je Srbija bila priznata kao država (1878), ona se nije zadovoljila svojom teritorijom na kojoj je imala suverenitet.

Ona se rukovodila idejom o proširivanju teritorije kako bi povratila svoje istorijske teritorije koje su ostale pod turskom vlašću a nekada su pripadale srednjovekovoj Srbiji. S druge strane, i s obzirom na to da je veliki deo srpskog naroda živeo u zemljama koje su bile pod vlašću Austro-Ugarske (Hrvatska, Bosna, Hercegovina i Vojvodina), njen nacionalni program je građen na ideji o *nacionalnom ujedinjenju svih Srba u jednu državu*.

Balkanskim ratovima Srbija se proširila na Kosovo i vardarsku Makedoniju, ali su ta proširenja donela povećanu diskrepanciju između njene teritorije i srpskog stanovništva. Naime, njen uvećana teritorija je bila retko naseljena Srbima. Da bi prevazišla taj problem ona je pokušala da asimiluje nesrpsko stanovništvo slanjem svojih učitelja i nastavnika kako bi te teritorije posrbljavala. Ova frustracija na sopstvenoj teritoriji kompenzovana je snovima o ujedinjenju sa „prečanskim” Srbima, a to je podrazumevalo novo širenje države. Tako je Srbija zapala u paradoksalnu situaciju – da ima teritorije ali na kojima je imala suverenitet i tzv. *istorijsko pravo* bez Srba, dok je veliki broj Srba živeo na teritoriji drugih država, a trebalo ih je ujediniti po principu *nacionalnog ujedinjenja i samoopredelenja*.

Srbija je htela da ostvari obe prava, ali se time prepustila riziku da ideju svoje države zaplete u dva kontradiktorna principa i da se udalji od moguće demokratske i legitimne vrednostima i ustavno-pravnim regulisanjem države. Ona je na svojoj teritoriji postala ranjiva zbog brojnih naroda koje je dobila ratovima opravdavanim pravom na pripajanje svojih „istorijskih teritorija”. Integracija bazirana na liberalno-demokratskim načelima u smislu jednakopravnih građana nije dolazila u obzir jer se verovalo da se tim načelima ne mogu držati pod kontrolom teritorije naseljene drugim narodima koji su prema srpskoj vlasti bili neprijateljski raspoloženi, baš kako se srpska država vladala prema njima. Dakle, ova frustracija kod kuće nije prevazišćena građanskim legitimacijskom formulom i kulturnim pluralizmom, već maštanjem o tome da će se cilj postići tek ujedinjavanjem sa „svojim narodom” po krvi, preko reka Drine i Dunava. Ovaj isti problem, da se brane teritorije po istorijskom pravu na kojima gotovo nema Srba, i da se teži ka ujedinjenju sa Srbima koji žive van Srbije, vratila se u poslednjoj deceniji XX veka u gotovo istovetnoj formi kao i početkom XX veka kada je Srbija grčivo branila oba principa. To ona čini i sada, u XXI veku i posle pada Miloševićevog režima koji je oziveo srpski nacionalizam u njegovom originalnom, kontradiktornom izdanju. Ona hoće po svaku cenu da sačuva teritoriju Kosova kao „svoju istorijsku teritoriju”, ali ne odustaje ni od „srpskih zemalja” u Bosni i Hercegovini.

Dakle, prva i suštinska osobina srpskog nacionalizma sadržana je u njegovoj *kontradikciji* koja se nije mogla uopštiti u bilo kakav princip, odnosno ni u kakvu realnu državu, sem da se deklariše kao radikalni partikularizam koji je nespojiv sa univerzalnim vrednostima modernog društva. Ta kolektivna frustracija i „kompleks inferiornosti” je racionalizovan u narativu o *večnoj nepravdi* koju prema Srbiji i Srbima sprovode velike sile (odnosno „međunarodna zajednica”), navodno zbog neke neobjašnjive mržnje koju već vekovima prema njima ispoljava „spoljašnji faktor”. Po srpskoj prići, koja je postala i njena *glavna ideologija* (i to u bukvalnom smislu reči „kao iskrivljena stvarnost”), ta

nepravda traje od Kosovske bitke – pa do današnjeg dana. Iz istog paradoksa i njegove racionalizacije o nepravdi, potiče i njen *militarizam i oslonac na tajne službe*, odnosno korišćenje sile u rešavanju sukoba, bilo nacionalnih, političkih, ili ekonomskih. A sa tom ideologijom nije mogao biti napravljen rationalan okvir u kome bi se sukobi rešavali mirnim sredstvima.

No, glavna posledica srpske kontradikcije je bila u tome što se takav nacionalizam nije mogao ostvariti u bilo kakvoj državi, a još manje u legitimnoj i demokratskoj. Naime, zbog kontradiktornosti srpskog nacionalizma, srpska država je neprekidno izmicala. Ona se stvarala u ratovima i u ratovima raspada; probani su i uži i širi državni okviri od Kraljevine Srbije, preko prve, druge i treće Jugoslavije, do saveza sa Crnom Gorom, ali sve su se te države raspadele. Problem je uvek bio isti: ili je trebalo braniti teritoriju Srbije protiv manjina koje nije mogla integrisati svojom nacionalističkom matricom, što je podrazumevalo upotrebu sile zbog legitimacijskog deficit-a, ili se ratovalo za ujedinjenje „po krvi”, sa Srbima van Srbije, što je podrazumevalo i priključenje tzv. srpskih zemalja, tj. sukob sa narodima u okruženju. Dok je bila samostalna država, kraljevina Srbija je težila ka svesrpskom ujedinjenju i za taj cilj ratovala. Zbog nacionalnog ujedinjenja i očuvanja teritorija, ona je utopila svoju državu i izdještovala kod velikih sila prvu Jugoslaviju koja je bila shvaćena kao definitivno rešenje srpskog pitanja. U jugoslovenskom okviru, Srbi su uvek zauzimali poziciju odbrane centralističkih i autoritarnih vlasti svih Jugoslavija, pa su i one patile od hroničnog legitimacijskog deficit-a. No, kao konglomerat naroda sa različitim nacionalnim ciljevima, različitim istorijama, bez demokratske tradicije, različitim nivoa razvoja itd. - Jugoslavija je od početka bila nestabilna. Pokazalo se da srpsko nacionalno pitanje nije bilo rešeno, nego je manji problem pretvoren u veći. Jer ni prva ni druga Jugoslavija se nisu mogle stabilizovati kao demokratske i legitimne države, i to ne samo zbog srpskog nacionalizma nego i nacionalizama drugih naroda koji su bili u njenom sastavu i koji su težili stvaranju svojih nacionalnih država. U svim Jugoslavijama, srpska pozicija je bila u skladu sa odbranom njenog nacionalnog interesa: očuvanje *autoritarizma i sile* - tajnih službi i njihovih ideologa, računajući da su takve strukture neophodne, jer će se još rešavati srpsko nacionalno pitanje. Takva je bila situacija i posle 5. oktobra, takva je situacija i danas u Srbiji. I danas vlast drže vojno-policjske službe bezbednosti.

Kada je početkom osamdesetih godina prošlog veka buknula albanska pobuna na Kosovu a legitimitet Jugoslavije već bio teško uzdrman, Srbija nije kontrolisala svoje teritorije. Dve njene autonomne pokrajine – Kosovo i Vojvodina bile su izjednačene sa ostalim republikama, osim što nisu imale pravo na samoopredelenje. Delovi srpskog naroda su živeli u drugim republikama koje su bile definisane kao „suverene države” i na jedan korak do pune nezavisnosti. Srbija se našla tamo odakle je krenula. Ona je ponovo izabrala isti odgovor: da brani oba principa i „krvi” i „tla” – odnosno teritoriju Kosova kao svoje istorijsko pravo (gotovo ispraznjene od Srba) i etničko jedinstvo kao pravo na nacionalno samoopredelenje. Tako je prvo otvoreni front unutar Srbije na Kosovu, a početkom devetdesetih godina otvoreni je front u drugim republikama, najpre u Hrvatskoj

a zatim u Bosni i Hercegovini.

No, ovo ponovno i radikalno razdvajanje nacije od države, ali sada u epohi globalnog rušenja realsocijalističkog sistema, dovelo je do toga da vlast Slobodana Miloševića samu sebe definiše kao samodovoljnju: Srbiji je potrebna autoritarna vlast, kao moć nad sopstvenim društvom i kontrolom proevropskih snaga koje su težile ka rešavanju njene fundamentalne kontradikcije i formiranju moderne države. Milošević je shvatio koliko je srpski nacionalizam – kao bajka o „srpskom državnom pitanju” zahvalna za održavanje vlasti koja je izgubila globalnu bitku. Njemu zato ne treba stabilni državni okvir, već večita borba za državu. Srpski nacionalizam se vraća na velika vrata zato što, po potrebi autoritарне vlasti, omogućava stalnu mobilizaciju naroda oko „državnog pitanja”. Umesto težnje da se stvari trajni i legitimni državni okvir, stvaraju se državni provizorijumi za jednokratnu upotrebu koji se neprekidno raspadaju i moraju se braniti od „spoljašnjih i unutrašnjih neprijatelja”. Po toj logici, srpski neprijatelji čas otimaju teritorije, čas samo Srbima ne dozvoljavaju pravo na nacionalno samoopredelenje, a čas im rasturaju zajedničku državu (Jugoslaviju).

Utemeljenje srpskog nacionalizma u autoritarnoj vlasti¹⁰, postavilo je znak jednakosti između ta dva koncepta. U toj jednačini je praktično iščilela bilo kakva nacionalna ideja. Ako i kada se ozbiljno dirnulo u autoritarizam vlasti, to je značilo isto što i biti „nacionalni izdajnik” i slobodna meta za odstrel. Autoritarna vlast se mogla održati na duže staze samo neprekidnim podsticanjem paranoidnog nacionalizma i večnim iščekivanjem državnosti. Za vreme Miloševićeve vladavine srpski nacionalizam je prerastao u nacionalističku kulturu kao trajni odgovor na civilizacijske izazove moderne države. Ovo okretanje lica na naličje, značilo je pretvaranje spoljašnjeg neprijatelja u unutrašnjeg. Ispostavljalo se da se srpska vlast nekako nagadala sa svojim spoljnjim rivalima – Hrvatima i Muslimanima, a tako će biti i sa Albancima, ali da nema nameru da se nagodi sa modernom i demokratskom Srbijom.

Do uzdizanja nacionalizma do *kulture* autoritarne vlasti, došlo je zbog globalnih izazova demokratizacije i evropskih integracija do kojih je doslo nakon pada Berlinskog zida. Milošević je bio negativan odgovor Srbije na te globalne izazove. Svesnom obnovom srpske nacionalne kontradiktornosti i partikularizma, koji se *kao takvi* nisu uklapali u univerzalne vrednosti i principe, on je Srbiju izvodio iz toka vremena i izmestio iz prostora, rešen da je ne prepusti „zahtevu dana” tj. racionalnom regulisanju i izgradnji moderne države. Bolje je nemati državu i živeti u provizorijumu, nego se predati pred „evroslinavcima”, kako to kaže jedan velikodostojnik srpske pravoslavne crkve.

Tako je počeo novi krug besomučnog traganje za državom. Etnička, organska nacija je ojačavana i definisana kao *narodnjačka*, a država je postala *fiktivna* i *zamišljena*. O njoj se govori sa magijskim narativom: srpski narod će dobiti svoju pravu pravcatu („zamišljenu”) državu tek kada se poklope istorijske zvezde i nestanu sa međunarodne scene svi sprski neprijatelji.

Karakteristično traganje za državom najbolje najilustrativnije je bilo vidljivo kada je Milošević zaigrao na tri srpske državne karte¹¹: (1) na „celu Srbiju”, koju je

„ujedinio“ 1989. godine ukidanjem pokrajina Kosova i Vojvodine („antibirokratska revolucija“), (2) Jugolsaviju kao „modernu federaciju“, s kojom je isao u pregovore sa ostalim jugoslovenskim republikama 1991. godine (i međunarodnom zajednicom koja se i još uvek okrivljuje za raspad Jugoslavije) i (3) na veliku Srbiju, zbog koje se krenulo u rat u istoj toj godini kada se tražila i „jugoslovenska moderna federacija“. Tokom ratova devedestih godina, u jednom trenutku su postojale, ni manje ni više, nego 5 srpskih država: Republika Srpska Krajina na teritoriji Hrvatske, Republika Srpska na teritoriji Bosne i Hercegovine, Republika Srbija, Republika Crna Gora, koja se smatrala „najsrpskijom zemljom“ („Srpska Sparta“) i mala Jugoslavija (savez Srbije i Crne Gore), kao oslonac za ujedinjenje rasparčanih srpskih država stvorenih ratovima. I ta kvazi-država, u osviti 5. oktobra, bila je već u stanju raspada. Crna Gora je bojktovala savezne izbore koji su se u septembru 2000. godine održavali zajedno sa predsedničkim, i na kojima se srpska opozicija nadala pobedi nad Miloševićem. On je oteran sa vlasti, a krnja Jugoslavija se raspala i transformisala u državni savez Srbije i Crne Gore. I taj se savez raspao. Crna Gora je 2006. održala referendum i izvojivala nezavisnu državu. Njen odlazak je zadao težak udarac srpskom nacionalizmu, jer je uzdrmao ideju svesrpskog ujedinjenja, svodeći ga samo na spašavanje „istorijske teritorije“ (Kosovo).

Srbija je bez svoje volje, pod prinudom crnogorskog referendumu, ponovo postala nezavisna država, a nacionalisti su taj događaj teško primili, jer je ona, po njihovoj teoriji, samo deo teritorije „zamišljene“ srpske države. Iznenadna pojava nezavisne Srbije dočekana je kao neprijateljska podvala i gotovo bez komentara.¹² Istovremeno teku pregovori oko budućeg statusa Kosova. Ponovo otvoreno „kosovsko pitanje“ srpska nacionalistička elita i nedirnuti (Miloševićevi) aparati vlasti (vojne i policijske snage bezbednosti) jedva su dočekali da osveže nacionalističku kulturu i još jednom mobilisu srpski narod oko iste priče. Kao odgovor na „otimanje naše teritorije“ Srbija nastoji da po staroj formuli opet otvori i drugi front sopstvene kontradikcije flertovanjem sa Republikom Srpskom. Protura se kako bi i ona mogla održati referendum i prikljuciti se Srbiji. A mogla bi se prvo priključiti tako što će Srbi iz RS glasati na sledećim izborima u Srbiji. Neki zakleti sanjari proturaju ideje da će na sledećim izborima u Crnoj Gori pobediti prosrpske partije, pa će one opet organizovati referendum i Crnu Goru ponovo pripojiti Srbiji.

Očekivani Ustav, obećan pre 5. oktobra, konačno je došao na dnevni red. No, nije došao na dnevni red zato da bi se regulisala moć u Srbiji i uspostvile legitimne institucije i vladavina prava, već kao mobilizirajuća kontra-akcija na nezavisnost Kosova kao najverovatniji ishod pregovora o njegovom statusu. Ustav treba da potvrди fikciju da je „Kosovo naše i da će zauvek biti naše“. Ili, kazano drugim rečima: „neka bude što biti ne može“.

Donošenje još jednog oktroisanog ustava koji je izbacio građane iz njegovog stvaranja, ne ostavljujući im nijedan dan za raspravu o tako važnom dokumentu, potvrđuje moju tezu da se Srbija ne može funkcionalno i racionlano integrisati, nego će i dalje biti sklona segmentiranju i raspadanju. Nedovršiva država je odnela još jednu pobedu.

Tako se borba neprestana za državu nastavlja po istoj ideoleskoj matrici, a tajne službe i nekontrolisana vlast se učvršćuju. Sa učvršćivanjem autoritarizma, zakonito se proizvode nove (stalne) legitimacijske krize.

Ako se zagledamo u budućnost, Srbija će najverovatnije biti prinuđena da se odrekne i Kosova („istorijskog prava“), ali i nacionalnog ujedinjenja te da se stabilizuje na teritoriji na kojoj srpski nacionalizam više neće imati efekta. Njegova kontradikcija bi bila razrešena. Ako se pri tom nastave tranzicijske promene i modernizacija privrede i društva, koje će nužno voditi do promena socijalne strukture i slabljenja patrijarhalno-tradicionalnih vrednosti utemeljenih u slojevima neurbanizovanog stanovništva, Srbija će imati šansu da iskoraci iz svog paradoksa „krvi i tla“, ka modernoj državi.

Napomene:

1 Koristim podelu legitimacije vlasti koju je upotrebila Sabina Ramet u svojoj novoj knjizi: *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918-2005*, Indiana University Press, Bloomington, 2006.

2 Taj sukob tinjao je i pre 5. oktobra. DOS je stvoren da bi se uklonio zajednički neprijatelj, da bi se posle toga političkom borbom rešilo pitanje konačnog pobednika.

3 Pri tom ne treba gubiti iz vida gde je bio interes toga aparata, koji je bio prvenstveno odgovoran kao nosilac ratne politike od koje je Đindjić htio da se distancira, a koja je takođe bila odgovorna za državni kriminal u Srbiji. Oni koji su prilazili Đindjiću činili su to samo iz taktičkih razloga, „srce“ im je bilo na onoj strani koja se borila protiv „revanšizma“ i opirala saradnji sa Tribunalom za ratne zločine. Tek pobunom JSO otvorene su karte.

4 Vladimir Gligorov, „Ratnici i trgovci. Pragmatizam i legalizam“, u Zoran Đindjić: *Etika odgovornosti*, urednik Latinka Perović, Beograd, 2006.

5 Dijana Vukomanović, „Legitimacijske matrice relevantnih političkih partija u Srbiji (1990-2005)“, urednik Zoran Lutovac, u: *Političke stranke u Srbiji*, Institut društvenih nauka – Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2005.

6 Put ka EU je zaustavljen je zbog otezanja vlasti Vojislava Koštunice da preda Ratka Mladića i ostale optužene za ratne zločine i genocid Haškom tribunalu.

7 Vidi Dijana Vukomanović, op. cit.

8 Svi važniji mediji su pod kontrolom sadašnje Vlade, kao što su i sve druge regulativne institucije, sudstvo, uprava, ministarstva „sile“, a započeli su i nečisti izbori zarad održavanja na vlasti, o čemu svedoči rušenje opštinske vlasti u Novom Pazaru (Sandžak), nečisti izbori, praćeni nasiljem.

9 Da ne bi bilo zabune, potrebno je naglasiti da nacionalizmi za stvaranje države nisu različiti po tome što su manje diskriminativni i manje opasni za manjine, nego se pretežno razlikuju po svojoj prolaznosti.

10 Autoritarizam određujem kao institucionalizaciju „vlasti radi vlasti“ (power for the power's sake), pri čemu se mogu menjati garniture na vlasti, ali se ne sme promeniti njena priroda. Takva promena bi bila „protiv srpskih nacionalnih interesa“.

11 Vidi: Jasmina Dragović Soso, *Spasioci nacije*, Fabrika knjiga, Edicija reč, Beograd 2006.

12 Najupadljiviji su bili komentari o „Trijanonskoj Srbiji“, koja je sugerisala da je Srbija stradalnik baš kao što je to bila Mađarska kada je Trijanonskim sporazumom iz 1920. godine izgubila dve trećine svojih teritorija.

Nacionalisti svih boja

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Politika beogradskih kleronacionalista a propos Sandžaka određena je strahom od ekspanzije islama i Bošnjaka. Posle već izvesnog gubitka Kosova, njima će trebati novi poligon na kome će i „braniti“ ugrožene Srbe, a to će nesumnjivo biti Sandžak. Takva politika odgovara i bošnjačkim strankama, jer i one zasnivaju svoju političku homogenizaciju na strahu muslimana od Srba i vlaste u Beogradu

Veliike političko – geografske promene koje su poslednjih godina izvršene, ali ne i definitivno okončane na Balkanu, faktički su donele značajnu, i bojim se suštinsku izmenu geografskog i naročito političkog termina „Sandžak“. Govoriti sada o Sandžaku kao bilo kakvoj zajednici 11 opština u kojima većinu imaju Muslimani ili Bošnjaci, u dve susedne države jednostavno nema smisla. Tako nešto više ne postoji. Sa druge strane nešto od Sandžaka ipak postoji, i mislim da su to one tri opštine u Srbiji u kojima većinu čine Bošnjaci. Ali, veštrom kombinatorikom Slobodana Miloševića, i te tri opštine su razbijene, pa su dve, Novi Pazar i Tutin u Raškom okrugu, a treća, Sjenica u Zlatiborskom. Zbog toga sandžački muslimani u Skupštini Srbije imaju samo dva, umesto četiri poslanika. Tokom rata u Bosni, u generalnoj probi čudovišnog plana „Potkovica“ ostale tri opštine srpskog dela Sandžaka su vilinskim rukama Miloševića, neka manje a neka više, etnički očišćene. Bošnjaci pričaju da čak postoje spaljena sela na desnoj obali Drine u koje meštani još uvek ne mogu da se vratre...

Osnovna karakteristika Sandžaka u sadašnje vreme je jačanje mesta i uloge te regije na svetskoj mapi regionala važnih za islam. Taj proces je počeo posle 11. septembra 2001. godine a naročito je intenziviran nakon terorističkih napada u Španiji kada je policijska istraga na nesumnjiv način utvrdila povezanost Bosne sa teroristima. Međunarodna zajednica je zbog toga do maksimuma otežala rad pristalica i apoleta radikalnog islama u Bosni, i oni su polje svog delovanja preneli na Sandžak i Novi Pazar koji polako postaje centar njihove logistike. Paralelno sa tim procesom, zbog povećane važnosti Sandžaka za „ummu“, svetsku zajednicu muslimana, izvršeno je i pomeranje iz Sarajeva u Beč centra iz koga se kontroliše i finansira promocija islama u Sandžaku.

Centralna figura nove uloge Sandžaka je muftija Muamer efendija Zukorlić, najznačajniji i najperspektivniji musliman u ovom delu sveta, iako značajan deo uticaja ide preko Sulejmana Ugljanina najuticajnijeg političkog lidera sandžačkih muslimana. Sandžak postaje i regija najpogodnija za slobodan razvoj islama. Sandžački muslimani su nedavno zaokružili stvaranje visokoškolskih ustanova. Posle muške i ženske medrese i niza edukativnih ustanova za predškolsku i školsku decu, trogodišnja Islamska akademija je polovinom godine prerasla u Fakultet za islamske studije, treći, posle Sarajeva i Skoplja, u zemljama bivše Jugoslavije. Sandžački intelektualci,

umetnici i naučnici zato sve češće razmišljaju o Sandžačkoj akademiji nauka i umetnosti. Priprema se Škola hafiza, pa će uskoro iz Novog Pazara u svet krenuti prvi domaći hafizi, ljudi koji znaju ceo Kur'an napamet. Nedavno je, uz odlučujuću pomoć države, Islamskoj zajednici vraćena zgrada Islamskih ustanova koju su joj komunisti svojevremeno oduzelu.

Vlasti u Srbiji se ne nalaze najbolje u tako komplikovanoj situaciji. Naviknuti da svakom problemu prilaze sa stanovišta dnevno političkih potreba, oni se zadovoljavaju tvrdnjama srpske tajne policije i Vojne službe bezbednosti da kontrolišu situaciju i drže sandžačke političke lidere u svadbi, slabeći ih tako. Posle 11. septembra 2001. godine, s obzirom na globalnu političku situaciju, pojačane su tenzije jer i sadašnje vlasti po svaku cenu žele da rehabilituju prethodni režim nalaženjem povezanosti između talibana i mudžahedina sa muslimanima u Sandžaku. To je naročito primetno u medijima i u svakodnevnom političkom vokabularu. Nažalost, primetno je jačanje islamskih ekstremista i više je nego očigledno da su materijalno podržani od strane nekih islamskih zemalja. Otvaranje Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru ili mreža obdaništa, dnevnih boravaka, škola i internata koji muslimanskim deci i omladini pružaju besplatne usluge ne bi bilo moguće bez pomoći sa strane.

Religijska radikalizacija je prisutna i među Srbima-pravoslavcima. Poslednji primer je zloupotreba jedne proslave u Novom Pazaru koja je pretvorena u svetosavsku akademiju bez prethodne najave. Na proslavu je pozvan pravoslavni sveštenik čiji je govor bio uglavnom baziran na antiateističkoj propovedi i veličanju hrišćanskog duhovnog obrazovanja u gradu gde ogromnu većinu čine muslimani. Kao neka vrsta revanja usledila je vahabitska akcija rasturanja koncerta muzičke grupe iz Beograda koja je došla da usred Sandžaka izvodi srpske nacionalne pesme.

Politička situacija u srpskom delu Sandžaka je komplikovana. Sandžak je u političkom smislu podeljen na tri politička dela koji kontrolišu Sulejman Ugljanin, Rasim Ljajić i muftija Muamer Zukorlić. Ugljanin je u teškoj i dugoj političkoj i ličnoj svadbi i sa Ljajićem i sa Zukorlićem. Ljajić i Zukorlić su u korektnim, ali ne previše srađčnim odnosima koji su zasnovani na interesu i borbi protiv Ugljanina koga doživljavaju kao zajedničkog neprijatelja.

Danas, Demokratska stranka Srbije podržava Sulejmana Ugljanina, a Demokratska stranka, Rasima Ljajića. Odnosi Demokratske stranke sa Zukorlićem su veoma srađčni, dok su odnosi Koštunica-Zukorlić hladno korektni. Rasim Ljajić je tokom poslednjih lokalnih izbora u Novom Pazaru i Sjenici izneo dosta primedbi na račun Vlade i Koštunice optužujući ih za političku trgovinu u korist njegovog protivnika Ugljanina.

Jačanje pozicije Borisa Tadića u vlasti predstavljalo bi dodatan podstrek za Ljajića. On bi mogao da pokusa da navede Borisa Tadića da kod svog novog koalicionog partnera Koštunice smanji njegovu podršku Ugljaninu, ali su male šanse da u tome uspe: jednostavno, Koštunici su preko potrebnih poslanici koji kontroliše Ugljanin. Sa druge strane, Ugljanin je taj koji politički kontroliše Sandžak pa bi bilo logično da on bude čovek sa kojim ce sarađivati i

Tadić i Košturnica. Ukoliko zahtevi eventualnih koalicionih partnera budu previsoki, ili se budu ticali fundamentalnih političkih postavki Koštuničine politike, on bi mogao da raspise prevremene izbore na svim nivoima, osim izbora za predsednika Republike. U tom slučaju, vrlo je verovatno da bi bošnjački nacionalni korpus, iako relativno malobrojan (150.000 stanovnika) u Srbiji opet bio interesantan za velike partije. Strah od radikalaca je tako veliki, da nijedna velika stranka ne želi da se odrekne čak i nekoliko poslanika koliko bio mogao da ima u srpskom delu Sandžaka.

Muslim da odnos snaga i političkih naklonosti neće bitno da se promeni. Ja ne očekujem koalicije pre izbora, ali bi bilo logično da Ugljanin uđe u postizbornu koaliciju sa demokratskim strankama iz Srbije (DSS i/ili DS), u zavisnosti koja od njih zabeleži bolji izborni rezultat i koja bude formirala vladu. Mislim da Ugljanin ne sme sebi da dozvoli da bude u bilo kakvoj vezi sa gubitničkim srpskim partijama. Odnosi Ugljanina sa Demokratskom strankom su delikatni. Oni su dobro počeli i Zoran Đindić je tokom prve posete Novom Pazaru srdačno dočekan od strane Ugljanina. Problem je nastao tokom druge posete. Đindiću je zamereno što je prvo posetio Mešihat Islamske zajednice i razgovarao sa muftijom Zukorlićem, a onda je nastao problem kada je opština Novi Pazar i njena tadašnja predsednica Vasvija Gusinac navodno tražila da Demokratska stranka napiše zahtev za korišćenje svećane sale opštine u kojoj je Djindjić trebalo da kao predsednik stranke održi tribinu sa građanima. Djindjić je otkazao tribinu i naljutio se, a tu politiku ljuntnje je nastavio i potonji premijer Živković. On je čak prilikom svojih poseta Novom Pazaru, odbijao da se susretne sa Ugljaninom. Njegov partner, kao i danas Tadićev, bio je isključivo muftija Zukorlić. Ipak, politika je stvar interesa, pa bi Ugljanin i Tadić mogli da budu politički partneri ukoliko im to bude potrebno.

Srpske političke partije Sandžaka su na poslednjim izborima teško poražene, i to je njihovo pravo mesto. Broj Srba u tri opštine Sandžaka je sve manji i manji, pa će i snaga srpskih političkih partija da bude sve manja. Dodatni problem je njihova razjedinjenost. Svaka srpska politička partija ima Odbor svoje stranke u Sandžaku, i svaki odbor je sklon da na izbore izade samostalno. Ipak, realnost čini svoje, pa očekujem da se srpske političke stranke (izuzev DSS i DS) i Liberalno demokratske partije (LDP) Čedomira Jovanovića ujedine i pokušaju da Srbe u Sandžaku okupe oko straha od muslimana Bošnjaka. LDP takodje nema neku sjajnu perspektivu dok god na vlasti u Beogradu kleronacionalisti, bez obzira da li je njihov lider Košturnica ili Tadić. Njihova osnovna politika *a propos* Sandžaka je strah od ekspanzije Bošnjaka. Posle već izvesnog gubitka Kosova, kleronacionalistima će trebati novi poligon na kome ce "braniti" ugrožene Srbe, a to će nesumnjivo biti Sandžak. Takva politika odgovara i bošnjačkim strankama, jer i one zasnivaju svoju političku homogenizaciju na strahu muslimana od Srba i vlade u Beogradu. Kao i beogradski kleronacionalisti sa svojim narodom, i sandžački kleronacionalisti se deklarišu kao jedini zaštitnici muslimana. Tu nema nikakve razlike između Ugljanina, Zukorlića ili Ljajića i svih njihovih satelita. Teško samo narodu. I ovde i tamo.

Kako će Crna Gora bez "kormilara"

PIŠE: IGOR PERIĆ

Nakon 15 godina vladavine, crnogorski "suveren" Milo Đukanović, procijenio je da je vrijeme da napusti kormilo i "makar dio drugog poluvremena radne karijere" posveti biznisu.

"Premijer pobedničkog duha" - kako ga je devedesetih, ne sluteći da će im se putevi nedugo potom razići, vizionarski "krstio" Momir Bulatović - poslije još jedne apsolutne izborne pobjede podvukao je crtu, odričući se državničkih funkcija u 44. godini, kada se u Evropi tek ozbiljno počinje graditi politička karijera.

Do tada, uz sve kontraverze i lomove na crnogorskoj i jugoslovenskoj političkoj sceni, sportskim žargonom rečeno, duže od Đumahera ostao je u vrhu, neporažen. Stigao da odradi jedan predsjednički i dva premijerska mandata na čemu mu je javno pozavadio Havijer Solana govoreći da se uvijek sjeti koliko je on imao godina kada je Đukanović rođen.

Vludu je prvi put sastavio sa 29 godina. U međuvremenu, kao premijer, dobio dva referenduma, od kojih se nerado sjeća onog prvog.

Politički je nadživio sve lidere bivših jugoslovenskih republika koji su, kad i on, zakoračili u eru višestranačja i rasplamsavanja građanskog rata.

Iako je stasao ispod Miloševićevog šinjela, na vakat se

Kompromisni Šturanović

Povlačenjem Đukanovića, mandatarske muke tako dopale su ministra pravde u Đukanovićevoj vladu, Željka Šturanovića koji je kao kompromisno rješenje isplivalo iz DPS kombinatorike. Šturanović, Nikšićanin, kao i dosadašnji premijer, u DPS je od raskola, mada je tada na čuvenoj sjednici Glavnog odbora kada su se lomili između Mila i Momira bio među rijetkim uzdržanim.

U nezvaničnoj interpretaciji partijskih frakcijskih finesa, Milo je bio za to da mandatar bude aktuelni ministar finansija Igor Lukšić a Svetu gurao aktuelnog vicepremijera Branimira Gvozdenovića.

S obzirom da mlađani Lukšić, iako u godinama kada je Milo prvi put sastavio vladu, ipak nije te harizme, a Gvozdenović nije bio po volji jednog dijela DPS, kompromisno rješenje bio je Šturanović - "tiha voda koja brije roni", a ima i dobre odnose sa opozicijom.

Analitičari su mu dali druge atribute - ne štrči, ne pominje se u medijima stranih zemalja, nema afera, prijatelje iz sive zone, mada je na dobrom putu da ih namakne za neprijatelje... Jer, novu vladu čeka hvatanje u koštač sa golemim problemima i nemilosrdno kresanje aparata, reforme na svim nivoima, borba neprestana s korupcijom i ostalim pošastima koje se lako lijepe za krhku demokratiju.

Na opaske da će, iako premijer, ostati u sjenci, a da će se konci povlačiti u vrhu DPS, Šturanović je lakonski odgovorio da će se odlučivati tamo gdje je i mjesto - u vladu.

"Tako je bilo i u prethodnom periodu, a tako će biti i ubuduće", obećao je budući premijer.

odmetnuo a leđa mu vidio davno prije 5. oktobra.

Od raskola u nekada jedinstvenom DPS, prije deset godina, do danas, ispratio dvojicu Bulatovića sa čela opozicione SNP i dočekao krah "druge polovine iste jabuke". Političke rivale usput tukao bezbroj puta na izbornim utakmicama, posebno na potonjem plebiscitu 21. maja.

I, odlučio čovjek da se povuče.

Odlukom je, međutim, razočarao svoje birače jer se od njega očekivalo da, u "redovnim okolnostima" preuzme odgovornost za trnoviti put ka evropskim intergacijama.

Primjećeno je kako je prekršio i nepisano pravilo parlamentarnog života koje glasi da primus pobjedničke stranke nosi premijersko mjesto, i da na njega "puca" onog momenta kada stane na čelo liste.

Ispotavilo se, bio je to taktički manevr, da bi kao nosilac izborne liste svojim angažamnom praktično iznio izbornu pobjedu. U protivnom bi se vladajuća koalicija, obezglavljeni, vjerovatno raspršila nenavikla da funkcioniše bez Đukanovića.

Iako zvuci paradoksalno, još više je razočarao opoziciju koja je njegovim povlačenjem izgubila glavni alibi za svoje vratolomne poteze, ujedno i krivca za sve što ne valja.

S druge strane, Đukanovićeva era je Crnoj Gori, uz nezavisnost i ostvarenja stogodišnjeg sna, ostavila u miraz i neke prateće nus efekte tranzicije, kao i "priatelje iz djetinjstva" koji su vremenom stasali u tajkune na razvodima finansijskih i drugih tokova moći.

U isto vrijeme, po sopstvenom priznanju, za 17 godina, koliko je u politici, Đukanović nije ušedio ništa, niti igdje na kugli zemaljskoj ima otvoren žiro račun, što mu, ako je tačno, teško može oprostiti prošječni Crnogorac željan da se, tokom bolnog perioda tranzicije, makar mjesec mogao mijenjati za premijerov položaj.

Zato će, iako bez početnog kapitala pokušati da svoju egzistenciju realizuje baveći se biznisom u Crnoj Gori i razvijajući taj biznis izvan njenih granica, "sa punim povjerenjem u ono što je do sada radio kao predsjednik vlaste".

"Dakle, radio sam i tvrdio da je Crna Gora postala izazovna biznis destinacija i za domaće i za inostrane preduzetnike i investitore. Vjerujem da će se na tako dobrom prostoru za biznis naći i malo mjesta i za ono što bih ja radio u narednom periodu i gdje želim da provedem makar dio od drugog poluvremena svoje radne karijere",

Povratak otpisanih

Nakon raskola u DPS, a naročito od kada je opozicionu SNP preuzeo od svog prezimenjaka Momira, Predrag Bulatović je bio personifikacija i stožer opozicije.

Sve do ovih izbora, nakon kojih se, zbog debakla, povukao. Samo nekoliko dana prije Đukanovića objavio je svoju odluku, ali ga je mediski zasjenio premijer.

Mjesto Bulatovića i njegove SNP, u prvim opozicionim klupama zauzeli su neki novi igrači.

Među njima "neutralni" Pokret za promjene koji se nametnuo kao alternativa za SNP komponentu građanske orientacije, ali okupio i razočarane pobornike vlasti. Ali, prije svih Srpska lista koja se nametnula kao branilac srpskog naroda u Crnoj Gori. Od trenutka kada je dokidanjem kiseonika s aparata saveznih institucija SNP trošila energiju na očuvanje zajednice, srpski orijentirani birači okrenuli su se konkretnim i za uho prijemčivim idejama koje emituje konglomerat stranka i organizacija desnih, kleronacionalističkih, četničkih, ultralijevih akademski alternativnih (ma što to ynačilo) i plemenskih ideja okupljenih upravo u Srpskoj listi, čiji okosnicu čine SNS i SRS.

Već su ih prozvali antihaška lista na kojoj se, sem mlađanog predstavnika Šešeljeve Srpske radikalne stranke i SNS (bez brade) – pobornika četničke tradicije nalaze sve sami Slobovi prvorborci. Vratili se otpisani – čuveni spiker državne televizije koji je deseterčkim zanosom kazivao sveke večeri što ima novo u neprijateljskom Dubrovniku Emilo Labudović, njegov kolega Novo Vujošević koji je lider "stranke Momira Bulatovića".

I naravno, veliki povratak Zorana Žižića, bivšeg potpredsjednika SNP, svojevremeno i saveznog premijera.

rekao je odlazeći premijer.

Đukanoviću, koji politici nije definitivno rekao zbogom, i najmanje do kongresa DPS na proljeće biće na čelu stranke, ostaje komocija i dovoljno širok manevarski prostor da, kako bi to rekli ovi sa estrade, iz "bekstejdza" povlači konce.

Neobično je, naime, da nosilac izborne liste, mjesto mandatara prepusti drugom ešalonu partije. Strah da bi Đukanović relaksirano iz drugog plana nadgledao situaciju porijeklo vodi od godinama akumulirane političke mase, zbog koje će, možda i nemamjerno, dugo držati Crnu Goru u svojoj orbiti.

On je, međutim, to nazvao spekulacijama.

"Ako već neko to može da radi iz prvog, zašto bi to radio iz drugog plana? Ne plašim se prvog plana, jer kao što vidite, sve sam do sada bio u prvom planu", naveo je on prilikom predstavljanja svog nasljednika Željka Šturanovića koji je dobio "jednodušnu" podršku partije.

Vlast

Opservacija o Peđi Bulatoviću i zakonomjernosti da u trenutku kada je dokidanjem kiseonika s aparata saveznih institucija SNP prejsecena i strateški važna retorička poluga, Srbi su se okrenuli konkretnim i za uho prijemčivim, čistim desničarskim idejama, kleronacionalista, četnika, ultraljevičara, akademskih alternativaca (ma šta to značilo) jednom riječju, srpskoj listi kojoj bi više priličio atribut antihaška, kakvom, by the way, oni smatraju da je istinska radikalska Srbija.

Do jednodušne odluke vodile su mnoge zaobilaznice, a enigma će ostati i povlačenje Marovića, koga su mnogi vidjeli na Milovoj poziciji.

Đukanović je kasnije kazao da su Marović i on odlučili da se povuku sa najznačajnijih državnih funkcija zbog državno-političkih, partijskih i ličnih interesa.

"Mislimo da će u narednom periodu Crnoj Gori prije svega trebati snaga institucija, a ne snaga autoritativnih pojedinaca", glasilo je pojašnjenje.

On je dodao da je, posmatrano iz aspekta partijskog interesa, sada trenutak kada treba osloboditi prostor za afirmaciju mlađih kadrova.

Iako je na temu prognoze posljedica Đukanovićevog povlačenja minulih mjeseci u Crnoj Gori i van nje emitovano toliko analiza da bi po tom stale, čini se zanimljivom jedna penzionerska opservacija.

Po njoj, ispada da je "Milo Crnu Goru, ka malo dijete izveo na put. I pustio da vidi kako će se snac'." Drugi dio scenarija liči na holivudsko ostvarenje u kojem, sadašnji guverner Kalifornije, Arnold Sh. poručuje: "I will be back".

Valjda, ako prigasti.

Ipak, nakon 17 godina, Đukanovićevo povlačenje može se okarakterisati domaćom izrekom - "ćemu vrijeme tome i vakat".

Ženska definicija genocida

PIŠE: JASMINA TEŠANOVIC

Ovako je to bilo:

Krećemo iz Beograda u zoru, nas tridesetak Žena u crnom. Nije nam to ni prvi ni poslednji put da "pešice" prelazimo granice. Vec godinama gradimo odnose solidarnosti sa drugaricama Albankama sa Kosova: stajale smo na trgu protiv aparthejda i represije na Kosovu, odlazile na Kosovo u najtežim trenucima nase zajedničke istorije. Ovo je sada dan posle...

U autobusu imamo svoje male rituale: zna se ko će da spava, ko će da povraća, ko mora da puši, ko da piški, ko obično ponese klopku, i kakvu... Ima vode za sve, "a i vala, niko neće ostati gladan" - Žuc-ova parola iz ranih devedesetih. Više nas zamalo da ne ponese pasoš, jer idemo u Makedoniju... nekad smo živelici u zajedničkoj državi, mi starije pamtim. Zanimljivo je da i ove mlade aktivistkinje umalo da ne ponesu pasoš.

Zaustavljamo se nekoliko puta i kupimo usput žene iz južne Srbije, kao i majice sa dvojezičnim parolama, sašivene u toku noći za ovaj skup.

Izadjosmo iz Srbije, ali onda mlađi šofer zamalo da nas odveze na Kosovo: neobeleženi putevi, da li ima mapu i pasoš? Sva sam nešto uzdrhtala. Sve mi deluje lepše i zelenije nego bilo gde drugde na svetu.

A samo jezero Ohrid je više od razglednice:

Ništa ne može ružno da se desi na ovako lepom mestu, pomicljam. Tek, vidim pravoslavni manastir tik uz naš hotel.

Na njemu tabla na kojoj piše: ovde je 1942. ilegalno održan komunistički sastanak. Još uvek stoji Titova crvena zvezda. Monahinje su vredne i ponosne na sve to: prave rakiju, džemove, prodaju sveće, svećnjake...

Na samoj obali jezera jedan mlađi čovek kolje ovcu: strašno i normalno.

Pada mi na pamet scena koju sam nedavno pročitala u knjizi Zorana Janića, "Tišina u Aberdarovoj", gde jedan srpski junak kolje albansku devojčicu pred očima susetke koja pokušava da je spasi.

Prvo veče pred svima Miloš, naš gej aktivista koji ima 23 godine kaže: "Ja sam Miloš, aktivista Žene u crnom, Beograd.

Meni je jako draga što sam večeras ovde sa vama.

Kada je na Kosovu institucionalizovan apartheid 1981. godine, kada su generali svih nacija poslali tenkove na Kosovo, ja nisam bio rođen. Ja sam imao mogućnost školovanja na svom jeziku, vama je vaš jezik bio kidnapovan.

Priznajem sve zločine počinjene u moje ime. Pamtim sve zločine počinjene u moje ime. Osećam ogromnu moralnu odgovornost za zločine i teror srpskog režima na Kosovu prema albanskom stanovništvu.

Želim da vam se izvinim i svima vama kažem, 'Oprostite nam'.

Svi smo u katarzi.

Počinje naš prvi sastanak u svečanoj i povišenoj atmosferi.

Predstavljamo se u prvom krugu.

Jedna albanska aktivistkinja kaže:

"Iako mi je brat poginuo u ratu, ja ovde mogu sa vama da pričam".

Lepa trudinica počinje da jeca:

"Moja devojčica će se roditi u boljem svetu".

"Nikad nisam verovala da će plakati pred Srbima, kaže aktivistkinja koja radi sa civilnim žrtvama rata".

Gotovo je, posle prvih izjava u suzama, nijedna više ne može da progovori, a da ne plače.

Šta li nam je, pitam se. Plače i mlađi kamerman, sin moje drugarice koji je došao da snima film i upozna Žene u crnom. Inače živi u Londonu od 1998, kada je pobegao od mobilizacije. Kaže mi:

"Ne mogu da snimam, nisam plakao od 1998, ovo moram da prodjem, hoću i ja da učestvujem u radionicama".

Da li vrućina, da li neko žestoko osećanje krivice ali i ja ne mogu da pišem, držim kompjuter u krilu, ekran mi je zamagljen.

Počinje grljenje i glad nas spašava. To je ona fiziološka glad koju samo prava muka može da izazove. Na sudjenjima za ratne zločine svaku seansu završavamo sa pivom i mnogo hrane sve zajedno, da bi mogle da se vratimo u normalni život.

Ovdje smo sve volonterke ali je UNIFEM prisutan kao posmatrač. Žene u crnom su antiratni trend u svetu. Nastale u Izraelu 1988, više puta kandidatkinje za Nobelovu nagradu, u svojoj zemlji Srbiji su uglavnom omražene i ignorisane kao izdajice srpskog naroda.

Jedna stara aktivistkinja Albanka kaže:

"Tek sada se više ne stidim da kažem da sam feministkinja".

Njena grupa se zove "Antigona", kao istorijska moralna izdajica patrijarhalnih ratova.

"Nikad nećemo prestati da plačemo", kaže moja drugarica iz Beograda.

"Izjinjavam se za decu koja nisu rodjena jer su im roditelji ubijeni", kaže naša aktivistkinja iz unutrašnjosti.

Ovo je valjda ženska definicija genocida

"Istoriski susret: ne trebaju nam Ahtisari ili UN-zvaničnici da bi spoznali prirodu naše istorijske krivice. Živeli smo je", priznaje žena iz Srbije

"Bol zbog žrtava je na istom mestu gde i težina krivice".

"Reč enklava je nešto što koriste vojske, mi jedna druga

zovemo po imenima i gradovima. Nećemo da nam se dele gradovi..."

"Moramo da pomognemo sada srpskim ženama..."

Srpska aktivistkinja sa Kosova plaši se reakcija nacionalista iz njenog mesta kad sazna da je bila s nama.

Poslednji dan u radionici o državi i sigurnosti mi se Žene u crnom rado izjašnavamo da Kosovo treba da bude nezavisno od Srbije, kako Albanke žele. Reči moje pokojne majke mi zvone u glavi: "daješ nešto što nisi zaradila, što nije tvoje".

Ženska mirovna koalicija koju čine Mreža žena Kosova i Mreža žena u crnom Srbije, održala je trodnevnu konferenciju "Žene, mir, bezbednost" u Strugi (Makedonija) sa ciljem da učini vidljivim napore aktivistkinja mirovnog pokreta u stvaranju stabilnog i pravednog mira u regionu. Na konferenciji koja se održavala paralelno sa pregovorima Beograda i Prištine o statusu Kosova u Beču, 60 mirovnih aktivistkinja Kosova i Srbije je zaključilo da je mir u regionu nemoguće postići bez aktivnog učešća žena. Isto tako, Ženska mirovna koalicija podržava nezavisnost i nedeljivost Kosova kao funkcionalne pravne, građanske države i zahteva:

1. da se mir i bezbednost zasnivaju na potrebama svih građana i građanki,
2. da institucionalni sistem primeni koncept humane bezbednosti, a posebno bezbednosti sa rodnog stanovišta, uz striktno poštovanje Rezolucije SB UN 1325,
3. da žene budu uključene u sve procese odlučivanja i to na svim nivoima

Ženska mirovna koalicija, za razliku od zvanične politike, nastavlja sa izgradnjom poverenja, ženske solidarnosti i uzajamne podrške. Zajedničkim aktivnostima doprinosićeмо postizanju trajnog i pravednog mira u regionu.

Ženska mirovna koalicija
Struga, 2.septembra 2006.

Mreža žena Kosova (Priština, Djakovica, Prizren, Srbica, Orahovac, Lipjan, Podujevo, Priluzje, Vučitrn, Peć)

Mreža žena u crnom Srbije (Velika Plana, Leskovac, Vranje, Pirot, Vlasotince, Zaječar, Kraljevo, Kruševac, Vrbas, Beograd, Novi Pazar)

Ali i ja bih nezvainost od ovakve srpske države.

Srećno drugarice sa novom državom, to je samo početak.

Dok igramo razne plesove uz albanski turski srpski i hrvatski sound, naša drugarica sa čašom vina na glavi zvanično izjavljuje:

"Šta će nam revolucija ako ne možemo da igramo?

I da nam sve ovo nije prošlo kroz telo, kao i ratovi, ne bi bilo pomirenja".

Piše: BORA ČOSIĆ

Otpusna lista

Imao sam posle toliko godina jedno pozitivno osećanje prema pesniku Peteru Handkeu: kao i nekolicina drugih, pozdravio sam njegovu odluku da se odrekne Hajneove nagrade. To je bila vrlo smotrena rešenost jednog veoma nesmotrenog čoveka. Jedan časan gest osobe kojoj čast buržoaska je predrasuda. Jedan logičan zaključak subjekta čije ponašanje puno je nelogičnosti. Izgledalo je to skoro kao neka vrsta katarsisa, nevažno čime izazvanog. Na kraju ovog dugačkog dosjea, predmeta koliko juridičkog, toliko medicinskog, probam da izvedem nekakvu anamnezu, ono što se po bolnicama zove otpusnom listom.

Niko ne može poreći da se nalazimo u nekom bolesnom periodu, u jednoj etapi istorije, morbidnoj, uz toliko nejasnoća, zamršenosti i skrivenih značenja svet ponovo izlazi iz zgloba, kao u vreme Hamletova.

Jedan hrvatski general, optužen da je srušio most u Mostaru, branio se nedavno pred sudom u Hagu velikom žonglerskom rečitošću, u tom nastupu bilo je govora o ko zna čemu, osim o gradjevini, porušenoj njegovim topom. To smo već naučili: svaki predmet može se prikriti, zakrabuljiti, izvitoperiti, ukoliko za ovo postoji dovoljno naivna, gotovo maloletna publika.

Jedan pesnik, promotor srpske udovice Mire Marković,

prišao mi je onomad, na nekom skupu u Berlinu kao starom prijatelju, smatrajući da sam epizodu sa bivšom vladarkom Srbije zaboravio ili da za nju nisam čuo. Ljudi računaju na našu vlastitu glupost ili se ponašaju kao debelokošci, šta je bilo, možda nije ni bilo!

Onda ovaj austrijski pisac, isto toliko privržen zlikovačkoj porodici diktatora Miloševića kandidirao se baš u taj čas za golemu književnu nagradu nemačkog jezika. Primaо je on tim povodom dobrohotne novinare u svojoj pariskoj bašti ili u raskošnom madridskom hotelu, sve je bilo u golemoj uzvitlanosti, manje oko njegovih rukopisa, mnogo više oko njegovih shvatanja i postupaka, čelična mašinerija industrije reklame mlela je sve pred sobom.

Imao sam tih dana jedno vrlo zazorno osećanje. Izdavački koncern ovog pisca (a to je rodna kuća i mojih knjiga) taj čas potrošio je golemu sumu za nevidjeno veliki oglas, skoro poster, u čast Handkeovih sveukupnih dela. Strahovao sam od utiska koje mnogi ljudi mogli su u tom potezu videti. Šta da su nepotkupljivi pojedinci naše sredine, prosudili da taj golemi papir (nekim slučajem otisnut u crnom), ima svojstvo grobnog pokrova nad tolikim žrtvama, što ih upravo njihov autor prikriva? To naši zajednički urednici svakako nisu mogli imati za cilj. Nije li to samo jedna omaška u hvatanju, u sasvim Frojdovom smislu? Kao kad ruka koja hoće da dohvati bilo šta, obori usput nešto drugo. Jer naše ruke drhte u toliko slučajeva, mi, ljudi, rasa smo koja drhti, mi smo narod drhtavaca. Ja sam drhtao sam od loših tumačenja jedne, naizgled sasvim utilitarne, komercijalne, praktične, trgovačke akcije. I pomalo se stidim.

Mislim da je stid jedna vrlo dragocena osobina, danas zanemarena. Pesnik o kome ovde govorimo nema to osećanje. Kad tamo, nad kovčegom srpskog diktatora zaboravio je u kakvom društvu narikača našao se. Stojeci pored šefa ruskih boljševika, kraj njihovih zadrtih generala, kraj srpskih četničkih vodja, optuženika za najteže zločine na privremenoj slobodi, kraj sumanutog američkog advokata, antisemite i branitelja tolikih mračnih individua, u kolopletu primitivnih, retrogradnih, nazadnih, polupijanih palančana, provincijskih mitomana i nadripesnika. Ne ruga li se povijest svaki čas svojim protagonistima, kada ponekad ujedinjuje osobe nespojivih shvatanja, samo uvek podjednako retrogradnih? Podsećam se na fotografije iz vremena Drugog svetskog rata, mislim na bratske skupne snimke ustaških koljača, nemackih i italijanskih okupatora, rame uz rame sa četnicima koji su zastupali kraljevsku vladu Jugoslavije, izbegli u London. Ova žalosna skupina, uslikana na pogrebu srpskog diktatora u Požarevcu jedna je takva koalicija negativnog, samo šta onde tražio je jedan pesnik evropskog značaja?

Pokazalo se da je to kažnjivo, lepra lošeg ukusa prenosi se kao i kijavica. Jer uz glupavo kvazilirsко naricanje pročitanog lamenta diktatorove udovice, uvek opsednute zalascima sunca i cvrkutanjem ptica, došao je

jedan prilično labav lament velikog austrijskog poete, tanke inspiracije i sasvim jeftinih zamisli. Možda ovoj profanaciji značajnog autora doprineli su nehotice i neki njegovi intervjueri, primetio sam kako ovi katkad nastoje da pesnika s kojim razgovaraju, smeste u okvir prirode, medju bilje i cveće, na nekakav proplanak i u šumarak pun miline i prolećnog ushita. Moguće da se u takvom dekorumu onda lakše raspravlja o krvi, smrti, ratu i njegovim žrtvama.

Ostaje ipak nejasno kako priličan broj uglednih, pametnih i uvaženih osoba upravo u Handkeu vide neku vrstu žrtve, martira, svetog Sebastiana savremene literature. Tako ti njegovi branitelji skupljaju dobrovoljne priloge u vidu sućuti, njihova škrabica za crkvene milodare puni se tim humanitarnim sitnišom kao da njihov štićenik (koji želi da postane tutor) tavori u negvama nekog represivnog režima, u kućnom pritvoru jedne totalitarne sredine, u nekom psihiatrijskom azilu, mada sasvim mentalno zdrav. Moglo bi se učiniti da je Peter Handke stanovnik Brežnjevljeve Rusije, da se koprca u kubanskom reštu Fidela Kastru, da prenosi kamenje u staljinskom logoru, nedge na Kolimi.

Čovek kadkад pomisli da je lud pred ovolikom popustljivošću. A kako je uvaženi dizeldorfski žiri doneo svoju odluku netom pošto je kandidirani pjesnik vratio se sa diktatorovog pokopa, pitam se da li se to uopšte dogodilo, ili je boravak u Požarevcu samo naša fantazija? Da li je dakle onaj most uopšte porušen, hoću reći da li je jedna regresivna armija uopšte napala svoju zemlju, da li je taj režim uopšte razorio budućnost vlastitog naroda, da li su iz tog naroda potekli najteži zločinci posle Drugog svetskog rata, najposle, da li je pesnik Handke uopšte ikad taj režim branio, zastupao ga, prikrivajući njegovu pravu obrazinu? Nema medjutim, spasa, sve čemo počistiti pod tepih, ceo prostor oblepimo dekorativnim slikarijama kao kod popravke neke zgrade, jer naravno, *Brutus is an honourable man*.

Vreme je, možda, da već jedanput razmotrimo teško razumljivu temu disidentstva, sve zamke koje decenijama u toj sferi postoje. Jer biti disidentom postalo je tokom decenija zaštitni znak, ne samo za pobornike slobode, no i za gomilu manipulanata, lažnih proroka i polutalenata, biti progonjen ma od koga načinilo je čitav jedan zanat, celu jednu profesiju. Prošla su, na sreću, vremena u kojima Mandelštama transportuju u stočnom vagonu prema nepoznatom lageru, a Babelja ili Pilnjaka naprsto pojede staljinska pomrčina. Blaža varijanta dolazi kasnije, kada Saharova drže u kućnom pritvoru a Josifu Brodskom ili Solženjinicu vele: "Marš van!", iz sopstvene zemlje. Disidentstvo se potom veoma razvodnjilo, upalo je u neku vrstu inflacije, svako ko je napisao jednu ili dve strofe protiv mesne vlasti dobio je onu markicu koju dobija ptica, i nadalje slobodna, ali čiji let pomno će pratiti ideološki ornitolozi.

Dok razgovara sa mnogobrojnim žurnalistima na lepim mestima našeg sveta, tako je Handke jedan

primerno elitni disident, jedan otmeni izgnanik, jedan luksuzni odmetnik. Da li se u njegovu odbranu morala mobilisati teška artiljerija naše inteligencije, ili ona vrsta karitativne akcije kojom Brižit Bardo želi da sačuva pingvine?

Postoji jedna manija u savremenoj javnosti, manija davanja publiceta negativnom. Svet je ludo radoznao da ugleda lice nekog davitelja dece iz Holandije, ljudozdera iz Rusije ili samo upornog zastupnika neke sekete koju progoni odredjena vlada. Potom, pesnik koji je zaglavio zatvor uvek će pre biti predmet novinstva nego pesnik koji uopšte nije zaglavio zatvor, nego je samo pesnik. Kada se danas najveći evropski listovi nadmeću ko će doneti veći Handkeov portret, to svakako ne čine zato što je ovaj čovek napisao divnu farsu o Kasparu pre nekoliko decenija. Nego zato što je uporan u izazivanju opštег skandala, tvrdeći da Milošević nije masovni ubojica, da Srbi nisu bili napadači nego da su napadnuti, da nije bilo nikakvog povoda za zračne napade Alijane.

Eto, gospodo moja, možete se nagledati ove figure, koja je u svojoj manjakalnoj opsednutosti neistinom na prvoj stranici svakih novina. Ipak, mimo svih tržišnih razloga koji ovo diktiraju, ubedjen sam da u tome ima neke goleme posuvraćenosti.

Naravno da se pojavila nova epizoda, handkeovska: čovek koji uporno zastupa propali krvoloci režim moje zemlje dosetio se da zameri Ginteru Grasu za njegovo odsustvo moralu. Veli da se Gras ne snalazi u pitanjima povijesnim, nego je, nakon nekoliko godina, genijalnih, postao osrednji pisac. Tako Peter Handke, govoreći o drugom, opisuje svoj vlastiti slučaj.

Između načela i pragmatizma (povodom 50-godišnjice Mađarske revolucije)*

PIŠE: MILAN ŠAHOVIĆ

Prošlo je 50 godina od Mađarske revolucije 1956. Promene do kojih je u međuvremenu došlo u svetu obuhvatile su sve sfere života država i međunarodne zajednice. Jedna od najznačajnijih promena, možda najznačajnija, bio je nestanak ideoološkog faktora koji je od završetka Prvog i naročito Drugog svetskog rata diktirao osnovne pravce razvoja međunarodnih odnosa. Došlo je do raspada Sovjetskog Saveza kao super sile i propasti komunističkog pokušaja stvaranja univerzalnog socijalističkog sistema pod njegovim vođstvom. Kako vreme prolazi, na prethodni period mora se gledati pre svega iz istorijskog ugla. Mada postoje određene etape razvoja i događanja u prošlosti od izuzetnog značaja za razumevanje aktuelnog stanja u svetu. Među njima, ustank mađarskog naroda protiv komunističkog režima i dominacije Sovjetskog Saveza, iz druge polovine XX veka, krajem 1956. godine, zauzima posebno mesto.¹

Ovaj esej posvećen je delovanju vlade i diplomatičkoj politici Titove Jugoslavije u toku druge sovjetske vojne intervencije koja obeležava poslednju fazu revolucije u Mađarskoj 1956. Kako je njihova aktivnost bila nastavak linije prihvaćene na početku mađarske krize, analiza koja sledi pruža mogućnost prikaza evolucije jugoslovenskog pristupa ustanku mađarskog naroda uopšte.

Pitanja kojima su se bavile vlada i diplomatička politika Jugoslavije u to vreme verovatno spadaju među najdelikatnija u celokupnoj njenoj istoriji posle Drugog svetskog rata. Stavovi Jugoslavije u mađarskim događajima već su analizirani mada se može reći, nedovoljno. Diplomatske arhive su otvorene, autentična dokumentacija dostupna, svedočenja pojedinih učesnika objavljena.² Sledeći redovi predstavljaju samo pokušaj da se jednim kratkim prilogom doprinese tumačenju jugoslovenskih stavova u dramatičnim događajima koji su potresli Mađarsku i svet krajem pedesetih godina prošlog veka.³

*Pisac izražava posebnu zahvalnost prof. Bela Kiraliu, prijatelju i bliskom saradniku Imre Nađu, jednom od lidera Mađarske revolucije koji mu je svojim primedbama naročito pomogao u tumačenju prirode Mađarske revolucije. Rad je pripremljen za Konferenciju Mađarske akademije nauka 30. oktobra 2006, povodom njene 50-godišnjice. Objavljen je u knjizi "1956: The Hungarian Revolution and War for Independence", Editors: L. Condgon, B.K. Kiraly, K. Nagy; The Hungarian Academy of Sciences (MTA) and Atlantic Research and Publications Inc. (AEP), Columbia University Press.

I – Jugoslovensko-sovjetski odnosi pre Mađarske revolucije 1956.

U trenutku izbijanja mađarske revolucije odnosi između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza bili su na prekretnici. Obe zemlje su se nalazile na početku primene Beogradske deklaracije, usvojene u junu 1955., kojom su normalizovani njihovi međudržavni odnosi, i Moskovske deklaracije, prihvачene godinu dana kasnije – o razvoju međupartijskih odnosa između Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) i Komunističke partije Sovjetskog Saveza (KPSS). Ovim aktima završen je sukob nastao još 1948., prekinut je period neprijateljstva između KPJ i KPSS i Kominforma. Zajednički su utvrđeni principi na kojima je trebalo da se zasnivaju njihovi budući odnosi i saradnja. Radilo se, pre svega, o principu ravnopravnosti i priznanju prava na samostalan izbor puteva u socijalizam i sopstvenu spoljnu politiku. Polazeći od ovih principa, Jugoslavija je uspela da ostvari svoju sopstvenu poziciju u međunarodnim odnosima, zalažući se istovremeno za njihovo prihvatanje u odnosima između svih socijalističkih zemalja. Međutim, već na prvim koracima primene obe deklaracije realnost je pokazala granice spremnosti Sovjetskog Saveza da deluje u tom pravcu. Prva tumačenja Beogradske i Moskovske deklaracije do kojih je došlo u praksi nagoveštavala su teškoće koje neće biti lako prevazići.⁴

Očekivanja i ciljevi obe strane nisu bili istovetni. Ne samo zbog očuvanja kohezije istočnog bloka u hladnom ratu sa zapadnim, nego upravo kao "prva i najveća socijalistička zemlja", Sovjetski Savez nije mogao dozvoliti da se njegov dominantan položaj na bilo koji način počne menjati. Nije bilo predviđeno da se destalinizacija razvije u tome pravcu. Sukob sa Jugoslavijom bio je izuzetak. Trebalо je osloboediti ga se, kako bi se u sukobu između blokova Sovjetski Savez rasteretio problema koji je kompromitovao njegov međunarodni položaj. Naročito u trećem svetu, gde je Jugoslavija sve uspešnije delovala. Cilj je bio da se njenim postepenim privlačenjem i eventualnim uključenjem u socijalistički lager neutrališe dejstvo jugoslovenskog modela socijalizma i sačuvaju sovjetsku kontrolu i uticaj.⁵

Sa svoje strane, KPJ i jugoslovenska vlada su u usvajanju Beogradske i Moskovske deklaracije videle mogućnost uspostavljanja partnerskih odnosa sa KPSS i sovjetskom vladom. Na ovo su mogli utoliko više računati, jer je Jugoslavija već bila konsolidovala odnose sa SAD i zapadnim velikim silama, uspešno počela da proširuje veze sa zemljama trećeg sveta na vanblokovskoj osnovi, a u zemljama socijalističkog lagera svojim modelom radničkog samoupravljanja postala protivteža sovjetskom sistemu državnog socijalizma. KPJ je računala da bi u procesu destalinizacije mogla doprineti prevazilaženju neravnopravnih odnosa između socijalističkih zemalja i Sovjetskog Saveza, kao i u komunističkom pokretu uopšte. Teško i sporo se oslobođala svoje kominternovske provenijencije.⁶ Prestanak sukoba sa KPSS bio joj je potreban da bi skinula sa sebe jednu hipoteku prošlosti koja je opterećivala ne samo partiju nego i Jugoslaviju kao zemlju. Saradnja sa Sovjetskim Savezom i socijalističkim zemljama bila joj je potrebna iz ekonomskih i drugih razloga.⁷

U toku Mađarske revolucije odnos Sovjetskog Saveza

i Jugoslavije prema primeni Beogradske i Moskovske deklaracije kao osnovi njihove saradnje bio je predmet posebne pažnje. Naročito je Jugoslavija bila u osetljivom položaju. To je bio test koji je nju u očima međunarodne zajednice stavio na probu. Budno je praćeno njeno ponašanje.⁸ U pitanju je bio ugled postignut otporom Staljinovom pritisku 1948., i izvođenjem nezavisne pozicije u svetu. Utoliko više i upornije je, s druge strane, Hruščov sa rukovodstvom KPSS i sovjetskom vladom insistirao na saradnji, računajući da će moći da iskoristi u svom interesu međunarodni ugled i kredibilitet Jugoslavije.

Od samog početka krize u Mađarskoj, sovjetska strana je po partijskoj liniji održavala uske veze sa jugoslovenskom. Za sve vreme mađarske krize diplomatija obe zemlje pratila je stavove rukovodstava KPJ, odnosno KPSS. Glavni akteri su bili Hruščov i Tito.⁹ Prema sovjetskoj oceni, postojali su povoljni uslovi. Obnova odnosa između dve zemlje bila je ostvarena, u najmanju ruku, verbalna saradnja na bazi Beogradske i Moskovske deklaracije obezbeđena, korišćenje Titovog autoriteta i reformske kao vanblokovske orientacije jugoslovenske spoljnopolitičke i diplomatske akcije Jugoslavije omogućeno. To je neizbežno moralno dovesti do konfrontacije politike dva partnera, čiji su krajnji ciljevi i interesi bili različiti. Izazvalo je kristalizaciju specifičnog, samosvojnog karaktera jugoslovenske reakcije na sovjetsku političku i vojnu intervenciju. Složena po svojim komponentama, podložna kritici u pojedinim svojim aspektima i dejstvima, aktivnost jugoslovenske vlade i diplomatičke potvrđuje ovu konstataciju.

II – Specifična priroda Titove spoljne politike u toku Mađarske revolucije

Specifična priroda spoljnopolitičkog i diplomatskog delovanja Titove Jugoslavije najjasnije se manifestovala u poslednjoj fazi mađarske revolucije, od 23. oktobra do 4. novembra 1956. U tom periodu borba svih segmenata mađarskog društva protiv staljinističkog režima i sovjetskog mešanja u unutrašnje poslove Mađarske bila je uspešna: Mađarska revolucija ostvarila je pobedu 28. oktobra. Imre Nađ je proglašio primirje – koje su poštovale sve strane, a tajna policija je raspuštena. Mađarska radnička partija (MRP, tj. Komunistička partija) je donela odluku o demokratizaciji svoje unutrašnje organizacije i države, došlo je do pojave višepartijskog sistema. Stari režim se raspao, zamenjen je Nađovom vladom i stvaranjem Saveta radnog naroda. Stvoreni su studentski, gradski, vojni, ali je najznačajniji bio sistem radničkih saveta koji je formirao "Veliki radnički savet Budimpešte". Revolucionari nisu raspustili Komunističku partiju, koja je, pod Janošem Kadarom, reorganizovana pod imenom Socijalistička radnička partija. Nije bilo ličnosti, stranke ili centra moći u Mađarskoj koji su mogli ili želeli da se suprostave vlasti pobedničke revolucije na čijem čelu je bio Imre Nađ.

U ranim jutarnjim časovima 31. oktobra ogromne sovjetske oružane snage ušle su u Mađarsku i počele vojne operacije: svi aerodromi su okupirani i gvozdeni obrub sovjetskih mehanizovanih snaga okružio je Budimpeštu. Toga dana počeo je neobjavljeni rat između Sovjetskog Saveza i Mađarske. Sam rat je počeo 31. oktobra s tim što

je faza aktivnih oružanih operacija počela 4. novembra. Sovjetske oružane snage – po broju jednake savezničkim snagama iskrcačima u Normandiji 1944. – ugušile su u krvi pobedničku mađarsku revoluciju.

Paralelno sa ovim događajima postavljala su se pred Jugoslavijom nova pitanja na koja je trebalo odmah odgovorati. I to u skladu sa njenim opštim međunarodnim položajem, u kontinuitetu sa linijom prihvaćenom na početku mađarske krize. Trebalo je principijelност uspešno povezivati sa pragmatizmom koji je nametala realnost. Jugoslovenska diplomatička moral je da se kreće u trougu između reformske orientacije jedne socijalističke zemlje, imajući specijalne odnose sa Sovjetskim Savezom i Mađarskom, i vanblokovske aktivnosti u Ujedinjenim nacijama, gde je u to vreme bila nestalna članica Saveta bezbednosti.

Kao socijalistička zemlja reformske orientacije nedvosmisleno je podržala i pozdravila prvu vladu Imre Nađa formiranu 1953. Njegov program unutrašnjih političkih i ekonomskih reformi, očuvanja nezavisnosti i suvereniteta, nemešanja sa elementima vanblokovskog ponašanja, bio je veoma blizak koncepciji i politici Titove Jugoslavije. Mogućnost suštinskog poboljšanja odnosa Mađarske i Jugoslavije, do tada blokiranih Staljinovom i Rakošijevom politikom, bila je na vidiku.¹⁰ Međutim, obaranjem Nađove vlade 1955., i njegovim isključenjem iz partije, počela je agonija koja se završila izbijanjem revolucije u oktobru 1956. Rakošija je zamenio Gere, delimično i pod pritiskom Tita i KPJ, na čiju je saradnju očigledno računao Hruščov, tražeći rešenje za sve kritičniju situaciju u Mađarskoj.

U znak podrške, jugoslovenska vlada je u oktobru 1956. primila Gera i njegovu delegaciju. Ali, odmah po povratku iz Beograda u Budimpeštu, Gere raspiruje vatrnu odbijanje narodnih zahteva, istaknutih u studentskim demonstracijama 23. oktobra. Dolazi do krvoprolaća i povećanog broja žrtava među demonstrantima, koji su silom odgovarali na silu, dobivši oružje od armije i policije kao i kupovinom.

U toku noći između 23. i 24. oktobra počela je prva sovjetska agresija. Dolaze sovjetske trupe i tenkovi koji zaposedaju kritične punktove u Budimpešti. U svom Izveštaju Specijalni komitet UN za pitanje Mađarske piše da je došlo do "spontanog narodnog ustanka..." koji "... nije bio planiran unapred". I da su Gere ili predsednik vlade u to vreme Hegeduš najverovatnije privatno pozvali Sovjete da pošalju svoje trupe.¹¹ Veljko Mićunović, tada ambasador u Moskvi, pažljivo prati razvoj događaja, posebno pad Gere posle posete Jugoslaviji, i piše: "Nije pomogla ni posjeta Gere i Hegeduša Jugoslaviji. Umjesto da mi ojačamo njih, oni su oslabili nas".¹² Kao da nije bio uveren u korisnost prijema Gere u Jugoslaviji.

Kao što je već rečeno, uprkos sovjetskoj vojnoj intervenciji, revolucija je pobedila 28. oktobra. Bez nove strane intervencije, vlasti Imre Nađa bi prevladala. Sovjetski Savez je fingirao spremnost za pregovore sa mađarskom vladom o povlačenju svojih trupa iz Mađarske pripremajući se, ustvari, za drugu agresiju koja je počela 31. oktobra.¹³

Tito je 29. oktobra uputio pismo podrške Nađu i Kadaru. Naglašava da ne želi da se meša u unutrašnje poslove Mađarske i apeluje za prekid oružanih sukoba u interesu

procesa demokratizacije i očuvanja vere radničke klase u socijalizam.¹⁴ Pismo je najverovatnije bilo refleks ocene situacije koju je Koča Popović, ministar inostranih poslova, uputio svim jugoslovenskim diplomatskim misijama 26. oktobra. U njoj se skreće pažnja na pojavu reakcionarnih elemenata koja počinje da uzima maha, podvlači da je kasno došlo do ponovnog prihvatanja Nađa, da prilagođavanje Sovjetskog Saveza novoj situaciji nije moguće kao i da je tim Nađ-Kadar najbolje što je bilo moguće postići.¹⁵ Ocena Koče Popovića o "pojavi i širenju reakcionarnih elemenata" danas izgleda preterana, kao izraz nedovoljnog poznavanja opštег raspoloženja masa. Stvorenost stanje nije moglo dugo trajati. Međunarodna dimenzija Mađarske revolucije izbila je u prvi plan 28. oktobra. SAD, UK i Francuska traže da Savet bezbednosti stavi na dnevni red situaciju u Mađarskoj.¹⁶ Novo krizno žarište pojavljuje se u svetu već uzdrmanom Sueckom krizom.

Potrebno je da bi se razumeo sled događaja, dati hronologiju Mađarske revolucije od 30. oktobra do 4. novembra, u periodu u kome je počela druga sovjetska gresija.

30. oktobar

Sovjetska vlada izdala je saopštenje: "... Zbog nepravilnosti i grešaka princip ravnopravnosti članova socijalističkog lagera nije poštovan... Sovjetski Savez je spreman da razgovara o položaju sovjetskih trupa na teritoriji ostalih država na bazi Varšavskog ugovora... Kad mađarska vlada to zatraži, sovjetske trupe biće povućene iz Budimpešte i mi smo spremni da pregovaramo takođe o potpunom povlačenju trupa iz Mađarske..."¹⁷

SAD su predložile u Savetu bezbednosti UN rezoluciju kojom se oduđuje Izrael zbog kršenja primirja u Suecu.

31. oktobar

U ranim jutarnjim časovima veliki kontingenți sovjetskih trupa izvršili su invaziju Mađarske: počela je druga sovjetska agresija. Počeo je prvi rat između socijalističkih zemalja.

Imre Nađ je uputio protest ambasadoru Juriju Andropovu i direktno Kremlju, kao i Generalnom sekretaru UN.

1. novembar

Sovjetske trupe su okupirale mađarske aerodrome. Pošto nije dobio odgovore na svoje proteste, Imre Nađ je proklamovao neutralnost zemlje i izlazak iz Varšavskog ugovora. U isto vreme, sovjetska delegacija na čelu sa Hruščovom obavestila je poljsko rukovodstvo u Brestu o početku sovjetske vojne akcije u Mađarskoj.

2. novembar

Sovjetski Savez je predložio mađarskoj vladi pregovore o povlačenju sovjetskih trupa iz Mađarske u isto vreme kad je sovjetska delegacija, dolazeći iz Bresta u Bukurešt obavestila rumunsko, čehoslovačko i bugarsko rukovodstvo o predstojećem napadu na Mađarsku. Istoga dana Tito je bio na Brionima obavešten o sovjetskom napadu.

3. novembar

U zgradi parlamenta u Budimpešti sovjetska delegacija je pregovarala o sovjetskom povlačenju iz Mađarske. Iste večeri

pregovori su nastavljeni u sovjetskoj vojnoj bazi u Teklu (blizu Budimpešte), kada je kasno tokom noći mađarska delegacija uhapšena od strane sovjetske tajne policije.

4. novembar

Rano ujutro, ratne oružane vojne operacije su počele.¹⁸

Sve ukazuje na dve činjenice: Mađarska deklaracija o neutralnosti (1. novembar) nije bila uzrok sovjetskog rata u Mađarskoj. SSSR je, delujući prevarantski (pregovori i izjave) prekršio sve moralne i pravne principe međunarodnih odnosa bez presedana u civilizovanom svetu.

U praskozorje 4. novembra sovjetske oružane snage stupaju u akciju. Imre Nađ izjavljuje na Slobodnom radiju Košut: "Danas u zoru sovjetske trupe su napale našu prestonicu sa jasnom namerom da obore zakonitu mađarsku demokratsku vladu".¹⁹ Kadar i ostali komunistički članovi vlade prekidaju sve kontakte sa Nađom i najavljuju da su inicirali formiranje "Mađarske revolucionarne radničko-seljačke vlade".²⁰ Istoga dana Kadar, kao predsednik nove vlade, obaveštava generalnog sekretara UN da zahtev Imre Nađa za razmatranje situacije u Mađarskoj nema pravnu važnost pošto se radi o pitanju koje je u nadležnosti njegove vlade.²¹

Imre Nađ, bez podnošenja ostavke, sa najbližim saradnicima i porodicama (48 osoba) rano ujutro dobija azil u jugoslovenskoj ambasadi u Budimpešti. Azil je pružen na Nađov zahtev od 2. novembra,²² a u noći između 2. i 3. novembra jugoslovenska vlada je dala pristanak na intervenciju sovjetskih oružanih snaga, tokom razgovora na Brionima između Tita, Kardelja, Rankovića i Veljka Mićunovića sa Hruščovom i Maljenkovim, održanim na njihov zahtev.²³

Dva, na prvi pogled kontradiktorna poteza jugoslovenske vlade – pristanak na vojnu intervenciju i davanje azila Imre Nađu – najbolje obeležavaju prirodu njene političke i diplomatske akcije u toku Mađarske revolucije. Po reakciji koju su izazvali i posledicama zasluzuju u svakom pogledu, najveću pažnju. Neslaganja oko sadržine razgovora na Brionima i spor između Jugoslavije i Mađarske oko davanja azila Nađu to najbolje potvrđuju. Efekat ovih postupaka nije se ništa manje osetio u debatama i prilikom donošenja odluka i rezolucija u Ujedinjenim nacijama. Njihova detaljna analiza zahteva posebnu studiju. Jedan sumaran, zaokružen pogled na odnose i situaciju stvorenu posle 4. novembra može biti veoma koristan za određivanje konceptualnog karaktera stava KPJ i jugoslovenske vlade s aspekta delovanja diplomatiјe.

III – Titov govor u Puli i jugoslovensko-sovjetska polemika

Činjenica da se u kritičnom trenutku mađarske revolucije jugoslovenska vlada saglasila sa sovjetskom odlukom o preuzimanju vojne intervencije biće verovatno zabeležena u istoriji kao njena sopstvena negacija podrške koju je pružala reformskim snagama od samog njenog početka. Obrazloženje sa kojim je Tito izašao u javnost, održavši 11. novembra govor u Puli radi objašnjenja ovog poteza svetskom i naročito uznenirenom jugoslovenskom javnom mnjenju, delovalo je šokantno. Bilo je primljeno

kao priznanje nemoći, a i nespremnosti da se suprotstavi arogantnoj bezobzirnosti jedne velike sile, ali i kao izraz odricanja od određenog ideološkog stava u to vreme već dovoljno stranog vanblokovskoj opštoj platformi spoljne politike Jugoslavije.

Nesporno, ideološki pristup u Titovom govoru u Puli ne može se dovoditi u sumnju. Hruščov i Maljenkov su došli u Jugoslaviju da bi dobili saglasnost za vojnu intervenciju protiv "kontrarevolucije". Po njima, trebalo je sprečiti restauraciju kapitalizma, uništenje socijalizma i izlazak Mađarske iz socijalističkog lagera. Pristanak je i njih iznenadio.²⁴ Utoliko je ovaj Titov govor za njih bio veće iznenadenje. Bio je ideološki intoniran, ali suprotno od sovjetskih očekivanja.

Ustvari, pažljivo čitanje Titovog govora u Puli, u čijoj se osnovi nalazi briga za opstanak socijalizma u Mađarskoj, što je bio i glavni argument u prilog prihvatanja intervencije, pokazuje da je Tito, umesto o kontrarevoluciji govorio o uzrocima krize socijalizma u ovoj zemlji. Dao je ocenu koja je predstavljala direktnu kritiku postupaka KPSS i sovjetske vlade. Nedoslednost u sprovodenju destalinizacije povezao je sa uticajem dela sovjetskog rukovodstva koji je ostao na staljinističkim pozicijama. Insistirao je, govoreći o greškama sovjetskog i mađarskog rukovodstva, na potrebi poštovanja volje naroda i osudio upotrebu sile. Prvu intervenciju sovjetskih trupa ocenio je kao nepotrebnu, kao "grešku". Bio je eksplicitan i govorio o drugoj intervenciji od 4. novembra. Prihvatio ju je, ali uslovno, iako i o njoj govorio kao o grešci. Ipak, s obzirom na to da je posle 23. oktobra stvorenost stanje koje je pretilo katastrofom, građanskim, pa i svetskim ratom, prihvatio je intervenciju: "... ako to spasi socijalizam tada ćemo, drugovi, moći da kažemo, iako smo protiv miješanja, da je sovjetska intervencija bila nužna". I naglasio da nije moralno doći ni do druge intervencije rečima: "Ali da su oni prije preduzeli sve što je potrebno ne bi došlo ni do kakve vojne intervencije. Do ove pogreške je došlo zbog toga, što oni nažalost još uvijek misle, da vojna sila rješava sve. A ona ne rješava sve". I završio rečima: "... ja sada mogu reći da je ono prvo najgore... a ovo drugo, intervencija sovjetskih trupa, da je također loše, ali ako dovede do toga da se sačuva socijalizam u Mađarskoj, tj. daljnje izgradnje socijalizma u ovoj zemlji i mir u svijetu, onda će to jednog dana postati pozitivno, s tim da se sovjetske trupe obavezno povuku onog momenta kad se stanje u toj zemlji sredi i umiri".²⁵

Posle ovakvog Titovog javno izloženog stava moralno je doći do neslaganja oko onoga što je rečeno i dogovorenog na Brionima i pogoršanja odnosa između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, kako na međupartijskom, tako i na međudržavnom planu. Moglo se videti da KPJ ne odustaje u idološkom i političkom pogledu od svojih principijelnih stavova o izgradnji socijalizma i odnosima između socijalističkih zemalja.

To je potvrdio Kardeljev govor održan 7. decembra u Saveznoj skupštini, mesec dana posle Titovog govora u Puli. U njemu je Kardelj sistematski obradio društveno-političke i ekonomski korene mađarske krize koji su doveli do revolucije. Jasno je podvukao da revolucija nije plod aktivnosti imperijalističkih sila i unutrašnje reakcije i time osporio tezu da se radi o kontrarevoluciji. U birokratskom sistemu i političkom despotizmu koje treba menjati

video je glavni uzrok ustanka. Tražio je promenu politike socijalističkih snaga, posebno Komunističke partije. Kritikovao je apstraktan, liberalan, tradicionalistički, nacionalistički pristup rešavanju pitanja mađarskih intelektualnih krugova. Optužio je, najzad, sovjetsko rukovodstvo da ga ne interesuje kakva će biti sADBINA socijalizma u Mađarskoj i da se bavi ovom zemljom jedino sa stanovišta borbe snaga u međunarodnim odnosima.²⁶ Može se dodati i govor Koča Popovića u Saveznoj skupštini od 26. februara 1957. kojim je osudio kao površnu antijugoslovensku medijsku kampanju. Naglasio je da vođenje samostalne spoljne politike ne protivreći internacionalizmu već predstavlja njen preduslov. Govorio je protiv formiranja i podele sveta na blokove.²⁷

Bilo je vidljivo da je jugoslovensko rukovodstvo došlo do zaključka da posle pristanka na vojnu intervenciju treba da se izbori za puno razumevanje njegovih stavova i aktivnosti u toku mađarske krize od strane jugoslovenskih građana i sveta. Trebalo se jasno distancirati od sovjetskih stanovišta i akcija. To je bilo potrebno učiniti i sa gledišta državnih interesa. Na ovu napomenu navodi istraživanje Maurera koji je otkrio u Arhivi Foreign Officea dokument o Kardeljevom izlaganju članovima CK KPJ o situaciji u Mađarskoj, kada je, uz ostalo, govorio o eventualim posledicama dolaska na vlast hortijevskih i drugih nacionalističkih elemenata, uz pominjanje ireditizma i postojanja mađarske manjine u Jugoslaviji.²⁸ Međutim, nasuprot ovakvog razmišljanja, ni lideri mađarske revolucije ni revolucionari nikad nisu pominjali povratak Hortija na vlast niti ireditizam.

Bilo je mnogo važnije posvetiti pažnju polemici između KPJ i KPSS posle Titovog govora u Puli i obezbediti uverljivost jugoslovenske interpretacije razgovora na Brionima, kao i ocene situacije stvorene u toku mađarske krize. Samo što ovo nije bilo lako postići. Posle pisama CK KPSS kojima je izraženo zadovoljstvo zbog pristanka CK KPJ na sovjetsku vojnu intervenciju, "priyatno iznenadenje" kao što je to napisao Hruščov u svojim Memoarima²⁹ moralo je doći do antiklimакса.

Pokrenuta je žestoka i dugotrajna antijugoslovenska kampanja, zahladneli su međudržavni i međupartijski odnosi. Izneta je tvrdnja da je Tito u govoru u Puli neistinito preneo tok razgovora na Brionima. To je bila poenta Pisma koje je 10. januara 1957, CK KPSS uputio CK KPJ. Osim toga, izraženo je nezadovoljstvo zbog podele sovjetskih lidera na staljiniste i nestaljiniste i iznošenja u javnost pitanja o kojima je razgovarano. Jugoslovensko rukovodstvo je kritikovano zbog davanja azila Imre Nađu. Konačno, rečeno je i to da su od samog početka krize u Mađarskoj, tj. od formiranja prve Nađove vlade, sa jugoslovenske strane pomagani destruktivni elementi. Što se tiče razgovora na Brionima, izričito je naglašeno da je "postignuta saglasnost po svim osnovnim pitanjima povezanim sa događajima u Mađarskoj".

Uz insistiranje na tome da je do pristanka jugoslovenske strane na vojnu intervenciju došlo odmah na početku razgovora brzo i bez kolebanja. Kasnije je bilo rečeno i da je Tito 19. novembra rekao jednoj sovjetskoj delegaciji, a Ivan Gošnjak, ministar narodne odbrane, ponovio u mađarskoj ambasadi u Beogradu, da bi jugoslovenska vojska intervenisala da to nisu uradile sovjetske oružane snage.³⁰ Pismom od 1. februara 1957,³¹ CK KPJ detaljno je

odgovorio na sovjetske primedbe. U njemu se istovremeno ocenjuju politika i postupci Sovjetskog Saveza u Mađarskoj. Odbijena je insinuacija da su Tito i Kardelj svojim govorima narušili postignutu saglasnost, i rečeno da su govorili o otvorenim pitanjima od značaja za borbu za socijalizam povodom kojih ne postoje zajednička gledišta. Kao i to da se govorima moralo javno reagirati, kako bi se narodi Jugoslavije obavešteli o tome šta se događa na granici njihove države. Izričito je naglašeno da je postignuta saglasnost o potrebi ulaganja maksimalnih npora da se očuva socijalistički poredak. Postignuta su identična gledišta u sagledavanju teških posledica koje bi nastupile stvaranjem reakcionarnog hortijevskog režima u prvom redu za susedne zemlje, uključujući Jugoslaviju "... što bi imalo za posledicu ozbiljnu opasnost za mir". Pismo govori o ozbiljnim rezervama jugoslovenske strane povodom centralnog pitanja koje se ticalo preduzimanja sovjetske oružane intervencije i njenom upornom zalaganju za traženje drugačijih rešenja do čega kasnije dolazi". U pismu stoji: "... da se u rapčićavanju situacije ne polazi isključivo od snage oružja sovjetske armije". I povedlači: "... primili smo angažovanje sovjetske armije u Mađarskoj kao manje zlo". Došlo je do saglasnosti da bi najbolje rešenje bilo formiranje radničko-seljačke vlade na čelu sa Kadarom, na čijem je izboru uporno insistirala jugoslovenska strana. U Pismu KPJ stoji da je Tito tražio da se sve razmotri, jer je važno videti "kako će se početi i kako završiti". Kardelj je govorio da nova vlast treba direktno da se osloni na radničke savete "... da u stvari izrasta iz njih a ne kao rezultat angažovanja sovjetske vojske. Drugovi Hruščov i Maljenkov nisu tom prilikom stavljali nikakve rezerve na ovo izlaganje", kaže se u Pismu CK KPJ.

To nije sve ono što je rečeno u Pismu CK KPJ od 1. februara 1957, u odgovoru na sovjetske primedbe. Bilo je govora o odgovornosti KPSS zbog pružanja podrške Rakošiju i njegovoj grupi. Odbijene su zamerke zbog davanja azila Imre Nađu. Osim toga, preporučeno je KPSS da samokritički preispita svoje delovanje "radi uspostavljanja stvarnih socijalističkih odnosa među zemljama koje grade socijalizam". To je bio širi kontekst koji objašnjava uslove pod kojima su jugoslovenski predstavnici raspravljali i dali pristanak na sovjetsku vojnu intervenciju u Mađarskoj 4. novembra.

Da bi se ti uslovi shvatili zaslužuju pažnju držanje i nastup učesnika razgovora na Brionima. O tome piše Mićunović u svom "Moskovskom dnevniku". Maurer ističe kvalitet njegovih beleški ali je ipak kritičan. Po njemu, Mićunović je, kada je reč o samom aktu prihvatanja vojne intervencije, propustio da zapiše najvažnije. Da je jugoslovenska strana najpre dala pristanak i da je tek posle toga prešlo na raspravu o političkim merama, što je ona naročito zahtevala. I usput povedlači da nije pomenuto da je Hruščov u jednom pismu upućenom CK KPJ izrazio zadovoljstvo Prezidijuma KPSS zbog toga što je Tito dezavuisao Nađa zbog ubijanja komunista.³² Sve zavisi od toga kako se čita. Po mišljenju pisca ovih redova, Mićunovićev tekst je jasan, a atmosfera veoma plastično prikazana.

Sumnje nije moglo biti. Do sovjetske vojne intervencije moralno je doći. Hruščov i Maljenkov su sa tom porukom došli na Brione. Mićunović piše: "Hruščov dalje kaže da će za

dva dana sve likvidirati i skršiti svaki otpor u Mađarskoj. Ne kaže kada će početi, ali iz svega se vidi da će to biti vrlo brzo – mi smo poslednji koje obaveštavaju". I da je Maljenkov sa svoje strane rekao: "... da je u SSSR sve spremno, da će do nove vojne intervencije protiv Mađarske vlade doći odmah. Vidi se i to da će Rusi intervenisati frontalno i vrlo oštros, jer su potpuno izolovani od mađarskog naroda, upravo narod je protiv Rusa. Mićunović dalje objašnjava kako se posle kratke rasprave na osnovu ovih izjava jugoslovenska strana izjasnila za intervenciju: "I mi vidimo i zabrinuti smo skretanjem dogadaja u desno, u kontrarevoluciju, jer kakva je to vlada pod kojom ubijaju i vješaju komuniste (misli se na vladu Imre Nađa). Mora se intervenisati, ako je u Mađarskoj kontrarevolucija. Ne bi se trebalo osloniti isključivo na oružje sovjetske armije... U stvorenoj situaciji trebalo bi sprovesti neku političku pripremu, pokušati da se spasi što se spasti može..." I zaista, Hruščov i Maljenkov su prihvatali diskusiju o političkim mogućnostima smirivanja situacije u Mađarskoj, ali ne odstupajući od svojih teza o kontrarevoluciji i izdaji Imre Nađa. Videlo se, piše Mićunović, da im je stalo da se razgovori završe "... u znaku sporazuma, mada je u toku cijelog razgovora bilo očevidno da su nam gledanja na uzroke krvavih dogadaja u Mađarskoj potpuno suprotna..." To se pokazalo prilikom jugoslovenskog insistiranja na osudi Rakošiju, pri čemu se podrazumevalo, kako kaže Mićunović, da je reč o odgovornosti sovjetske vlade kao i kad je traženo da se formira nova vlada sa novim programom, pa i potraži mogućnost uticanja na Nađa pre druge intervencije, kako bi se izbeglo dalje krvoproljeće.³³

Da li je i u kojoj meri jugoslovensko tumačenje motiva i karaktera pristanka na vojnu intervenciju 4. novembra bilo dovoljno da se ta odluka objasni – pitanje je koje se mora postaviti. Da li je to io izraz pokušaja traženja kompromisa, ili ublažavanja neslaganja sa Sovjetima, ili nešto treće, pitanje je koje zahteva dublju analizu od ove koja sadrži ovaj kratak prikaz. Međutim, posle negativne reakcije i polemike na ideološkom planu između KPJ i KPSS i pogoršanja međupartijskih i međudržavnih odnosa između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, teško je osporavati konsekventnost rukovodstva KPJ i jugoslovenske vlade. Nije došlo do odstupanja od njihove koncepcije socijalizma i kritike ideoloških stanovišta KPSS i prakse Sovjetskog Saveza u odnosima sa socijalističkim zemljama. S druge strane, ne može se zanemariti kontradiktornost odluke o prihvatanju intervencije i jugoslovenskog načelnog odbijanja upotrebe oružane sile u okviru tih odnosa. Konkretniji odgovor na to pitanje treba verovatno tražiti u ponašanju jugoslovenske diplomatije u rešavanju drugih pitanja kojima se ona direktno bavila.

IV – Spor povodom davanja azila Imre Nađu i njegovim saradnicima

Spor između Jugoslavije i Mađarske zbog pružanja azila Imre Nađu i njegovim saradnicima u našoj ambasadi u Budimpešti 4. novembra, istog jutra kada je uz pristanak i jugoslovenske vlade počela druga sovjetska vojna intervencija, direkstan je izraz njenog ponašanja u tom najkritičnjem trenutku Mađarske revolucije. Rešavanje ovog spora između Jugoslavije i Mađarske, i sve što se u vezi

sa tim preduzimalo nije se moglo odvojiti od jugoslovensko-sovjetskog sukoba. Moskva je od samog početka diktirala pravac i tempo mađarskog ponašanja kojih se Kadrova vlada striktno držala.

Humanitarni karakter azila i napor u lagani od strane jugoslovenske vlade koja je svojom diplomatskom akcijom preko ambasade u Budimpešti sve učinila kako bi došlo do zadovoljavajućeg rešenja spora, nisu doveli do toga. Spor je postao predmet žestoke antijugoslovenske kampanje i optužbi KPSS protiv Nađa zbog "izdaje", a KPJ je u poznatim Pismima iz novembra 1956. i 10. januara 1957, optužena zbog pružanja pomoći koja mu je data azilom.³⁴

Inicijativa je od samog početka bila u rukama jugoslovenske ambasade, odnosno vlade po čijim je instrukcijama ona delovala. Azil je dat na osnovu instrukcije dobijene iz Beograda, 3. novembra. To je bio odgovor na pitanje Zoltana Santoa postavljenog dan ranije, 2. novembra, sa molbom da se razmotri ova mogućnost u slučaju potrebe. Po dolasku Nađa i grupe u ambasadu, ambasador Dalibor Soldatić je odmah stupio u kontakt sa njim da bi se regulisala sva pitanja koja su se ticala boravka i njegovog statusa u ambasadi. U skladu sa zahtevom iz Beograda, a na osnovu pravila međunarodnog prava svaki kontakt sa spoljnjim svetom bio je zabranjen.

Samo traženje rešenja prošlo je kroz dve faze. Ambasada nije mogla odmah da stupi u vezu sa mađarskom vladom, te je jugoslovenska vlada preuzeila na sebe vodenje akcije radi okončanja azila. Pojavila se kao medijator i predložila Nađu, u želji da dođe do povoljnih uslova za pregovore o okončanju azila, da podnese ostavku i prizna Kadrovu vladu koju je prihvatio mađarski parlament. Jugoslovenska vlada je kontaktirala sovjetsku stranu, postavivši joj pitanje na koje je negativno odgovoreno, da se, uz njen pristanak, Nađ i grupa prebace u Jugoslaviju. Nađu je od Sovjeta preporučeno da "pode kod Kadar". Pošto Nađ nije bio spreman da prihvati bilo kakve sugestije, jugoslovenska vlada se odrekla medijatorske misije i u kontaktima sa Nađom ograničila se na obaveštavanje o toku pregovora koji su u međuvremenu započeli.³⁵

Pregovore su vodili Dobrivoje Vidić, u to vreme državni podsekretar u Ministarstvu inostranih poslova, i ambasador Dalibor Soldatić, lično sa Janošem Kadarom. Bili su puni obrta, zaoštravanja i popuštanja u mađarskim stavovima, različitih predloga o uslovima pod kojima bi Nađ sa grupom napustio ambasadu i mestu daljeg boravka. Kadarov režim je smatrao da nije bilo uopšte potrebe za azilom, pošto posle 4. novembra (tj. sovjetske vojne intervencije) opasnost za bezbednost od delovanja kontrarevolucionarnih elemenata nije više postojala. Što se tiče mesta boravka, osim toga što se boravak u Mađarskoj smatrao normalnim, bilo je govora i o Rumuniji. O tome je jugoslovenska strana odbila da razgovara, naglašavajući da treba da se Nađ i njegovi drugovi sami izjasne. Bilo je optužbi zbog mešanja u unutrašnje poslove i povrede suvereniteta Mađarske, s obzirom na to da međunarodno pravo ne predviđa obavezu pružanja azila. Jugoslovenska strana nije negirala ovo poslednje, ali je naglašavala da ima legitimno pravo na vođenje pregovora radi postizanja sporazuma o okončanju azila. Naglašavala je da je to jedini motiv njenog zahteva i da odnos prema Nađu i grupi nju zanima sa stanovišta utvrđivanja garancija

o sigurnosti njihovog budućeg položaja pošto snosi odgovornost za njihovu sudbinu. Uporno je tražila pružanje pismenih garancija da azilanti neće biti izloženi progonu, kao i da će posle izlaska iz ambasade moći slobodno da odu svojim kućama. Konačno je na sastancima Vidića i Kadara, 19. i 21. novembra 1956. došlo do razmene pisama Saveznog izvršnog veća Jugoslavije i mađarske vlade kojima je na predlog Jugoslavije usmeni dogovor pismeno potvrđen. U mađarskom pismu je rečeno: "U interesu okončanja stvari mađarska vlada, sporazumna sa predlogom... i meni (Kadru) upućenom pismu jugoslovenske vlade od 18. novembra 1956, na strani 3, pasus 8, ovim putem pismeno ponavlja više puta usmeno datu izjavu da prema Imre Nađu i članovima njegove grupe ne želi primeniti kaznu zbog njihovih prošlih dela. Primamo k znanju da na ovaj način prestaje azil pružen grupi, oni će sami napustiti jugoslovensku ambasadu i slobodno otići svojim kućama".³⁶

Epilog je dobro poznat. Nađ i grupa su 22. novembra napustili ambasadu, ali nikad nisu stigli svojim kućama. Oteti su od strane sovjetskih vlasti u Budimpešti i odvedeni u Rumuniju. Došlo je do nekoliko oštrelj protesta jugoslovenske vlade, ali bez ikakvog konkretnog efekta. Traženo je od mađarske vlade da do kraja sprovede sporazum i odbijeno njen tvrđenje da je izlaskom iz ambasade, spor okončan. Protesti i zahtevi jugoslovenske vlade tretirani su kao mešanje u unutrašnje poslove Mađarske. Za mađarsku vladu je zahtev za dolazak Nađa i grupe u sopstvene domove bilo tehničko pitanje koje nije trebalo izjednačavati sa pravnim garancijama. Jugoslovenska vlada to nije prihvatile, smatrajući da je klauzula o slobodnom odlasku kućama, sastavni deo sporazuma.³⁷

Nije moglo doći do saglasnosti. Spor je bio jedan od glavnih predmeta eksplorativnih u antijugoslovenskoj kampanji vođenoj do kraja pedesetih godina. Obnovljen je posle suđenja Nađu i drugovima, održanog 1958. godine. Nađ, Meleter i Gimes (i Bela Kisah u odsustvu) osuđeni su na smrt, a ostali na vremenske kazne. Smrtnе kazne su odmah izvršene. Materijali državnog tužilaštva puni falsifikovanih podataka o delovanju Nađa i grupe iz jugoslovenske ambasade korišćeni su do maksimuma. Jugoslovenski protesti su ignorisani. To je bio tipičan primer zloupotrebe radi sakrivanja istorijske istine i dokaz totalnog nepoštovanja obaveza iz Sporazuma o okončanju azila u jugoslovenskoj ambasadi. Obaveza nepreduzimanja nikakvih mera zbog prethodne aktivnosti Nađa i njegove grupe prekršena je in flagrant. Rukovodstvo KPSS i sovjetska vlada su u staljinističkom stilu nastavili antijugoslovensku akciju i kritiku jugoslovenskog rukovodstva povodom odnosa prema Imre Nađu na osnovu Pisma od 10. januara 1957, pozivajući se na razgovore na Brionima.

Odgovor KPJ iz Pisma od 1. februara 1957, koji je sadržao objašnjenje ovog odnosa prema Nađu, bio je relativno blag. Povezan je sa opštim stavom kojim se objašnjava da se u razgovorima nije išlo u pravcu zaštite Imre Nađa i postavljanja zahteva za njegov ulazak u vladu. Rečeno je da se radilo o pledoaju u prilog svih poštenih komunista koji su mogli da budu u zabludi i kao takvi treba da se ponovo okupljaju u borbi za socijalizam.³⁸ U tom pogledu može se smatrati da je kritika Maurera, koju smo ranije pomenuli, bila opravdana. Na Brionima je zaista, zaštita Nađa kao

takva, izgleda bila u drugom planu.

Pitanja o odnosu prema Imre Nađu i sporu između Jugoslavije i Mađarske oko njegovog azila u jugoslovenskoj ambasadi u Budimpešti sada pripadaju istoriji. Iz poslednje razmene nota između Jugoslavije i Mađarske od 5. i 27. januara 1959. godine, vidi se da je sve ostalo otvoreno. Nije moglo doći do saglasnosti. Mađarska nota govori o kontrarevolucionarnoj zaveri Nađa i njegovih saučesnika i njihovim jugoslovenskim vezama. Jugoslovenska nota odbija iškonstruisane optužbe protiv Jugoslavije sa suđenja.³⁹ U odnosima između dve zemlje spor formalno nije okončan. Ali je uspešno objašnjen od strane Hruščova od koga je zavisilo njegovo rešenje. To potvrđuje odgovor dat Mićunoviću koji mu je kazao da je svet šokiran suđenjem i smrtnom kaznom izršenom nad Nađom i njegovim saradnicima: "Očevidno, Hruščovu je ova tema neprijatna. Kaže da je to stvar Mađarske, a ne SSSR-a a da on lično odobrava ovaj postupak Mađara i uradio bi to isto. Zamjera mi da ja kao komunista mogu da se pozivam na svjetsko javno mnjenje, da komunisti imaju druge, klasne kriterijume za ovakve i slične stvari".⁴⁰

V – Sinteza: jugoslovenski odnos
prema Mađarskoj revoluciji 1956.

Sinteza celokupnog ponašanja Jugoslavije u Mađarskoj revoluciji 1956, najbolje se ogleda u delovanju jugoslovenske diplomatije na svetskom planu. Aktivnost u Ujedinjenim nacijama od pokretanja rasprava o situaciji u Mađarskoj, bila je direktni odraz pokušaja povezivanja različitih komponenti jugoslovenske spoljne politike. U skladu sa potrebom očuvanja ravnoteže između vanblokovske orientacije u hladnom ratu koji je dominirao u međunarodnim odnosima i zalaganja za primenu Povelje UN, s jedne strane, i aktivnog učešća u traženju rešenja za mađarsku krizu, na šta ju je obavezivala reformska socijalistička orientacija, s druge. Upravo uspostavljanjem specifičnih odnosa sa Sovjetskim Savezom, prihvatanjem Beogradske i Moskovske deklaracije, utvrđena je linija istupanja jugoslovenskih predstavnika prilikom zauzimanja stavova i donošenja odluka i rezolucija. U Savetu bezbednosti u kome je Jugoslavija bila nestalan član i na XI redovnom i II hitnom vanrednom zasedanju Generalne skupštine, kada je raspravljanu o mađarskom pitanju.

U suštini, ta linija je predstavljala manifestaciju pokušaja samostalnog opredeljivanja uz izbegavanje nepotrebnog izjašnjavanja i šire aktivnosti. Koča Popović u oceni upućenoj svim diplomatskim predstavnstvima 26. oktobra 1956, naglasio je da se ne treba slagati sa intervencijom Sovjetskog Saveza, ali da treba izbeći otvorenu konfrontaciju. Osim toga, u instrukciji upućenoj ambasadoru Joži Brileju, predstavniku u Savetu bezbednosti, 3. novembra podvukao je da treba "... očuvati slobodu našeg političkog reagovanja i zato u Savetu bezbednosti budi što je više moguće pasivniji i na liniji apstinencije".⁴¹

U užarenoj atmosferi sukoba među blokovima nije bilo lako sprovoditi ovu liniju. Uvek je postojala opasnost, ne samo pogrešnog razumevanja zauzetog stava, nego i stvarnog svrstavanja na jednu stranu objektivnim pristupom činjenicama. Priroda politike ja takva. Otuda, mogućnost

objašnjenja glasanja, rezerve, a i tumačenja stavova od strane oponenta u svoju korist. Načelna razmatranja sa pozivanjem na opšte principe Povelje UN i međunarodno pravo predstavljaju plodan teren za zloupotrebe. Treba dodati da i međusobna konfrontacija velikih sila predstavlja prepreku zadovoljavanju objektivne potrebe za efikasnim delovanjem svetske organizacije. To je upravo bio slučaj u mađarskoj krizi u vezi sa politikom i akcijom Sovjetskog Saveza koji je konsekventno odbijao svaku mogućnost učešća Ujedinjenih nacija u smirivanju situacije.

Ukratko, očigledno je da se Jugoslavija, držeći se prihvaćene linije morala nalazila u delikatnom položaju. Trebalо je dobro poznavati njen pristup da bi se potpuno shvatili njeni stavovi. Ipak nije potrebno vršiti detaljnju analizu govora njenih predstavnika i načina glasanja, dovoljno je pozvati se na pojedine primere da bi se ovo potvrdilo.

Tako se u Savetu bezbednosti prilikom glasanja o predlogu SAD, UK i Francuske o stavljanju na dnevni red situacije u Mađarskoj pre 4. novembra, Brilej uzdržao od glasanja. Na taj način je faktički podržao predstavnika Sovjetskog Saveza koji je odbio predlog kao mešanje u unutrašnje stvari Mađarske. Samo što se on uzdržao iz drugih razloga. Zatražio je da se mađarskoj vladi, novoj vladi Imre Nađu, da vremena da radi na smirivanju situacije, pri čemu je ne bi trebalo ometati. Rekao je da bi to bilo "...isto što i korišćenje tragične situacije u Mađarskoj radi pogoršanja stanja kako u Mađarskoj tako i u svetu...". I obrazložio apstinenciju na sledeći način: "...Normalno, zbog svega što sam rekao trebalo bi da moja delegacija glasa protiv uključenja ovog pitanja na dnevni red. Ipak će moja delegacija, koja se iz principa protivi učešću stranih trupa, apstinirati...". Ali je apstinirao i u glasanju o predlogu rezolucije SAD o osudi vojne intervencije sovjetskih trupa 4. novembra, na koju je sovjetska delegacija stavila veto, iako je jugoslovenska vlada dala pristanak (Predlog je tražio povlačenje sovjetskih trupa o čemu je jugoslovenska vlada govorila na Brionima) i glasala sa većinom za prebacivanje pitanja o Mađarskoj u Generalnu skupštinu na osnovu rezolucije "Ujedinjeni za mir".⁴² Sovjetski Savez je jedini bio protiv.

U Generalnoj skupštini je nastavila da primenjuje istu liniju. U većini slučajeva prilikom glasanja o rezolucijama apstinirala je. Uz obrazloženja koja su pratila promene stavova vlade u skladu sa evolucijom situacije u Mađarskoj. Apstinirala je zajedno sa 14 arapskih, afričkih i azijskih zemalja, među kojima su bili Egipt, Indija i Indonezija, a od evropskih jedino Finska, u glasanju o predlogu rezolucije SAD, kojom je od strane Skupštine osuđena sovjetska oružana intervencija od 4. novembra. Brilej je dao dugo obrazloženje o tom glasanju 8. novembra u kome je, uz istorijat razvoja mađarskih događaja, izrazio nadu da će Kadarova vlada raditi na ispunjenju narodnih želja i praktično osudio sovjetsku intervenciju. Rekao je: "Ne treba sumnjati u odnos moje vlade prema ovoj intervenciji. Mi smo se uvek suprotstavljali intervenciji stranih oružanih snaga u unutrašnje poslove država, jer je takva akcija suprotna osnovnim principima na kojima se zasniva celokupna spoljna politika moje zemlje. Nadamo se, da će sovjetske trupe biti povučene posle Deklaracije Sovjetskog Saveza od 30. oktobra". I, na kraju, ali dovoljno

karakteristično: "Nacrt rezolucije SAD, u celini uzev, nije nam izgledao da nagoveštava politiku koja može dovesti do poboljšanja situacije u Mađarskoj. Ipak želim da dodam da sadrži više paragrafa za koje bismo glasali da je bilo glasanja u pojedinostima".⁴³ Među prihvaćenim rezolucijama bilo je nekoliko protiv kojih je jugoslovenska delegacija glasala zajedno sa socijalističkim lagerom. Jedna od njih je i rezolucija 1333(XI) kojom je prihvaćen Izveštaj Specijalnog komiteta UN za pitanje Mađarske.⁴⁴

Debata je dugo trajala. Praćeni su razvoj događaja u Mađarskoj i delatnost Kadarove vlade. Istupanja jugoslovenske delegacije bila su relativno retka, imala su načelan karakter i bila direktno vezana za interese Jugoslavije. Zasluzuje pažnju istupanje ambasadora Mladena Ivezovića u plenumu, koji je uz poziv na Titov govor u Puli otvoreno i oštros podvukao, uz podsećanje na mađarsku i sovjetsku obećanja, da je još uvek nedovoljno urađeno i zatražio uspostavljanje pune saradnje sa Generalnim sekretarom UN. Istom prilikom izneo je pred svetsku javnost spor oko azila pruženog Imre Nađu, govoreći i o povredi sporazuma koji je Jugoslavija zaključila sa Mađarskom povodom prekida azila. Osudio je postupak primenjen od strane mađarskih i sovjetskih vlasti, i ukazao na negativne posledice koje može da ima kršenje ovog sporazuma za buduće odnose između dve zemlje.⁴⁵

Najveći istorijski značaj imao je govor Koča Popovića, od 21. novembra 1956. održan na plenumu Generalne skupštine, koji je bio programskog karaktera, koji je u njemu sa vanblokovskog stanovišta ocenio raspravu i doprinos Generalne skupštine rešavanju mađarske krize od samog njenog početka. Istupio je veoma kritički polazeći od opšte uloge UN kao zajedničkog svetskog foruma. Osudio je javno dve najveće svetske sile, naglasivši da njihovi dijametralno različiti pristupi ne doprinose poboljšanju tragičnog položaja u kome se nalazi mađarski narod. Direktno ih je apostrofirao sa govornice UN i pitao šta žele da postignu međusobnim tužbama i protivtužbama i da li zaista misle da će tako doprineti smanjenju zategnutosti u Mađarskoj. Istakao je da ne traži od velikih sila da se odreknu svojih stanovišta o uzrocima i odgovornosti za situaciju u Mađarskoj, nego da se pridruže kolektivnom radu svih država članica UN radi njenog ozdravljenja. Najzad, podržao je predlog Cejlona, Indije i Indonezije koji je upravo to tražio.⁴⁶

Ovim govorom Koča Popović je definitivno distancirao Jugoslaviju od sovjetske politike i akcije u Mađarskoj i uopšte u svetu. Potvrdio je njen nezavistan položaj kao i to da se prilikom zauzimanja stavova u toku krize i revolucije u Mađarskoj sama opredeljivala u skalu sa sopstvenim državnim potrebama, svojom koncepcijom socijalizma i vanblokovskom politikom koju je sama odabrala. Nije se radilo o "srednjem putu", o čemu govorи Maurer u svojoj knjizi,⁴⁷ nego o "trećem putu" nezavisnom od strane hladnog rata koji su vodili veliki u borbi za dominaciju u međunarodnim odnosima.

Napomene:

1 O opštem razvoju međunarodnih odnosa u drugoj polovini XX veka i posebno zemljama socijalističkog lagera v. Walter Laqueur. – "Europe in Our Time, A History 1945-1992" (New York: Penguin Books Ltd., 1992).

2 Najpotpuniju, veoma uspešnu analizu sadrži knjiga Pierre Maurera, *La réconciliation soviéto-yugoslave 1954-1958, Illusions et désillusions de Tito* (Cousset/Fribourg: DelVal, 1991); izbor iz jugoslovenskih arhiva u Yugoslavia's Policy toward Hungary and the Case of Imre Nagy" (Beograd, Savezni sekretarijat za informacije, 1959) (dalje Jugoslovenska Bela knjiga); Veljko Mićunović, "Moskovske godine", 1956/1958 (Zagreb: Liber, 1977).

3 Mićunović piše o sovjetskim rezervama, nezadovoljstvu tekstom i nipodaštavanju Beogradske i Moskovske deklaracije, "Moskovske godine", str. 63-65 i 87-93; i Maurer u "Réconciliation..." ukazuje na različit pristup ovim dokumentima i razrađuje teškoće koje je trebalo savladati pri izradi Moskovske deklaracije, str. 91-93, i 109-120.

4 Mićunović posvećuje značajnu pažnju tajnom pismu CK KPSS upućenog članstvu i komunističkim partijama Istočne Evrope, bez obaveštavanja KPJ, u kome se KPJ kritikuje zbog neprimenjivanja Moskovske deklaracije, str. 127-131. "Moskovske godine".

5 To je već 1953. pokazao "Slučaj Dilas".

6 U govoru održanom u Puli u maju 1955, Tito je uoči Beogradske konferencije sa Hruščovom ukazao na razloge koji govore u prilog normalizovanja odnosa sa Sovjetskim Savezom, "Međunarodna politika", 123/1955.

7 Maurer je u "Réconciliation..." posvetio izuzetnu pažnju obradi reakcije zapadnih sila kao i svetske javnosti, posebno štampe. S obzirom na svrhu ovog priloga tim aspektom ne možemo se baviti.

8 Iz Mićunovićevih beležaka u knjizi "Moskovske godine" se vidi da se sve što se dešavalo u sovjetsko-jugoslovenskim odnosima u vezi sa događajima u Mađarskoj neposredno i posredno odvijalo u okviru dijaloga po partijskoj liniji između Tita i Hruščova. To se može nedvosmisleno zaključiti na osnovu Maurerove knjige.

9 Knjiga napisana od strane Nada, posle isključenja iz partije 1955, pod naslovom "Imre Nagy on Communism, in Defence of the New Course", New York: Preager, 1957. Posebno zasluguje pažnju Predgovor koji je napisao Hugh Seton-Watson.

10 V. Appendix VI – "The Conclusions of the Special Committee of the UN on the Hungarian Revolution".

11 Mićunović, "Moskovske godine", str. 155. V. i Maurer, "Réconciliation...", str. 137.

12 V. Appendix II – "Victory of the Revolution" – "Prime Minister Imre Nagy Declares and Armistice on October 28", "Prime Minister Imre Nagy Addresses the Hungarian Nation", "Imre Nagy Declares the Neutrality of Hungary, November 1".

13 Maurer u "Réconciliation...", str. 138, u oštros kritici Titovih stavova i taktike podvlači da stalno kasni u svojim reakcijama pa i u slučaju ovog pisma, u "Tito et la révolution hongroise, autopsie d'une méprise politique", u Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 43 (1993), str. 142-148. Colloque "The Place of the 1956 Revolution in the Decline of Soviet Communism", Institute for History of Hungarian Revolution", 15-16 June 1991.

14 Arhiva Saveznog sekretarijata za inostrane poslove SFRJ, Dosije Mađarske, Br. I/196.

15 UN Security Council, Summary Records, 764. meeting, October 28, 1956.

16 "1956. A forradalom kronológiája és bibliografiája" ("1956: The Chronology and Bibliography of the Hungarian Revolution" (Budapest: Századvég-Atlantic Research and Publications – Institute for the History of the 1956 Hungarian Revolution, 1990), str. 59.

17 Ibid., str. 66-67.

18 "A forradalom hangja. Magyarországi rádioádások 1956.

Október 23-november 9" (The Voice of the Revolution, Hungarian Radio Broadcasts October 23 – November 9, 1956") str. 487-489, V. i Appendix III.

19 "A forradalom hangja...", str. 489. V. i Appendix IV.

20 Dok. UN, A/3311.

21 Diplomska prepiska i ostala dokumenta o azilu datom Nádalu "Jugoslovenska bela knjiga", str. 137-206.

22 Mićunović kao učesnik u razgovorima na Brionima u "Moskovske godine", u poglavju "Dogádaji u Mađarskoj u jesen 1956", str. 156-164.

23 Maurer u knjizi "Réconciliation..." str. 139-140.

24 List "Borba", 16. novembar 1956.

25 Detaljna analiza Kardeljevog govora i polemike u štampi, kod Maurera u "Réconciliation...", str. 151-159.

26 Ibid., str. 171-172.

27 Dok. Foreign Office-a, FO 371/124276 – "Report on a statement made to members of the Central Committee of the Union of Communists of Yugoslavia by a Prominent Yugoslav Personality" od 9. novembra 1956, V. Maurer, "Réconciliation...", str. 234-235.

28 Maurer, "Réconciliation..." str. 159-160. Pisma CK KPSS u Arhivu CK KPJ pod br. 1-I/67.

29 Maurer, Ibid, str. 160; Pismo CK KPSS od 10. januara 1957, u Arhivu CK SKJ pod br. 1/I/6.

30 V. "Jugoslovenska Bela knjiga", str. 177-183.

31 U svojoj knjizi "Réconciliation..." Maurer govori o tome na str. 139-140.

32 Mićunović, "Moskovske godine" u poglavju "Dogádaji u Mađarskoj u jesen 1956. godine", str. 162-163.

33 Maurer u knjizi "Réconciliation..." obrađuje ovu situaciju i nalazi da KP nije dovoljno odlučno stala u obranu Náda, mada ne osporava da je bilo zaloganja, str. 161-162.

34 "Jugoslovenska Bela knjiga", Dok. 87, "Azil Imre Náda i druga u jugoslovenskoj ambasadi", str. 141-144.

35 O pregovorima, "Jugoslovenska Bela knjiga", str. 145-146, Dok. 89, "Pismo Saveznog Izvršnog veća" od 10. novembra 1956, Dok. 90, "Pismo mađarske vlade" od 21. novembra 1956, str. 150-158.

36 Razmene nota i ostala dokumentacija u "Jugoslovenska Bela knjiga", str. 161-185.

37 "Jugoslovenska Bela knjiga", str. 187-220.

38 "Jugoslovenska Bela knjiga", Dok. 100, Pismo KPJ od 1. februara 1957, str. 101-102.

39 "Jugoslovenska Bela knjiga", Dok. 110 i 111, str. 220-221.

40 Mićunović, "Moskovski dnevnik", str. 396.

41 Arhiv Ministarstva inostranih poslova SFRJ, Dosije Mađarska, br. I/196.

42 Security Council, Summary Records, 746 meeting, October 28 and 754 meeting, November 4 1956.

43 General Assembly, 568 Plenary meeting, November 8 1956, 11 zasedanje.

44 General Assembly, 667 Plenary meeting, September 14 1957.

45 General Assembly, 606 Plenary meeting, November 8 1956, 11 session.

46 General Assembly, 586 meeting, November 21 1956, 11 session.

47 U Maurerovoj knjizi "Réconciliation..." stavoti i aktivnost Jugoslavije su opisani kao "ozbiljna srednja pozicija" što podrazumeva potrebu opredeljenja između dva bloka. Sa tom ocenom autor ovog priloga se ne slaže. Ibid. str. 152. ■■■

Umereno i poslovno

PIŠE: LJUBIŠA SEKULIĆ

Polovinom septembra održan je u Havani (Kuba) dvodnevni sastanak šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja (NZ, četrnaesti po redu). Prvi je održan u Beogradu, 1961. godine. Skup u Havani bio je veoma impozantan. Okupilo se blizu 120 država članica pokreta NZ a 11 zemalja učestvovalo je u svojstvu posmatrača i 35 u svojstvu gosta. 56 država članica bilo je zastupljeno na nivou šefova država ili vlada a ostale na državnim i ministarskim nivoima.

Stavovi i dogovorene akcije tako reprezentativnog skupa ne mogu se zanemarivati, tim pre, što čini dve trećine članstva Ujedinjenih nacija (UN) i odgovarajuću težinu i uticaj u svetskim političkim kretanjima.

U svojoj dugo istoriji, pokret nije jednog trenutka nije prestajao sa svojom aktivnošću. Sastanci na vrhu su redovno održavani, kao i skupovi brojnih organa i tela njegove veoma razudene institucionalne mreže.

Bez obzira na to, međutim, na raznim stranama mogu se čuti ocene da je pokret NZ postao irelevantan, jer su se međunarodne okolnosti u odnosu na okolnosti u kojima je pokret ponikao drastično promenile. Navodi se da je nastao u uslovima blokovske podele sveta, da je bio rezultat te činjenice i da zato, posle hladnog rata, nema više razloga za njegovo postojanje. Pokret nema ni snage ni zamaha što je imao u svom prvobitnom blokovskom ambijentu, i zato njegov uticaj sve više opada a nije više ni onako respektabilna snaga, kakav je ranije bio.

Ovo su veoma rasprostranjene ocene, ali su samo delimično tačne. Istina je da pokret nije više aktivan i uticajan kao što je nekada bio. Do toga, međutim, nije došlo zato što je izgubio relevantnost i motive postojanja. Razlozi su sasvim drugačiji i treba ih tražiti u promenama do kojih je došlo u mestu i ulozi UN u međunarodnim odnosima. Svedoci smo izražene marginalizacije UN i paralelnog opadanja dejstava NZ. Ako UN slabe i pokret NZ slab i gubi u dejstvu. UN su prirodni i najpovoljniji, ako ne i jedini prostor, na kome NZ mogu da razvijaju svoje učešće u oblikovanju međunarodnih odnosa.

Ako u međunarodnoj zajednici preovlađuju institucije i tela u kojima nema dovoljno prostora za demokratsko delovanje, ili za ravnopravno učešće svih zemalja, a bave se globalnim temama, onda tu nema dovoljno uslova za aktivnost NZ. Jedan takav primer je Grupa osam najmoćnijih zemalja sveta, koja dominantno utiče na

gotovo sve oblasti međunarodnih odnosa. Danas, isto tako, postoje i deluju razne *ad hoc* i kontakt grupe kojima niko nije dao mandat da usvajaju veoma važne i dalekosežne odluke o pitanjima, kojima se, na sopstvenu inicijativu, bave. Pokret NZ teško može da deluje u međunarodnim organizacijama u kojima nema demokratskog odlučivanja, već se u tu svrhu primenjuju razni kriterijumi, koji se svode na odlučivanje prema ekonomskoj snazi ili sličnim svojstvima zemalja članica.

U uslovima slabljenja UN, sve ove pojave nisu dobar ambijent za delovanje NZ. To je pravi razlog što se dejstva NZ ne osećaju kao u ranijim fazama, a ne irrelevantnost ili prevaziđenost politike nesvrstanosti. Nije pokret NZ nastao samo zato što se pojavila blokovska politika, već zato što se neke države nisu pridržavale osnovnih principa međunarodnih odnosa. To je vodilo zaoštrevanju političke situacije u svetu i nastanku blokova. Te osnovne principe pokret je usvojio na svom prvom samitu i oni su, po samoj svojoj prirodi, bili, pre svega, usmereni protiv blokovske politike.

Životvornost pokreta NZ zasniva se na dva osnova postulata. Jedan je njegova organizaciona i akciona sposobnost i drugi, obezbeđenje prostora za delovanje, odnosno funkcionisanje UN, na način predviđen u njihovoj Povelji.

I na nedavno održanom samitu ova dva postulata ili problema istaknuta su u prvi plan. Već u dva prva paragrafa Finalnog dokumenta, podvlači se nepokolebljivo poverenje i privrženost principima, idealima i ciljevima pokreta. Već u sledećem paragrafu reafirmišu se relevantnost i vrednost tih principa i odluka pokreta donetih na svim prethodnim samitima i ministarskim konferencijama. Ovim se želela istaći trajnost i relevantnost pokreta, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti. Dalje u tekstu sledi mnogo zaključaka i odluka kojima se jača organizaciona sposobnost pokreta, afirmišu njegovi ciljevi i podstiče aktivnost mnogih tela i grupa njegove institucionalne mreže.

Kontinuitet pokreta je posebno podvučen reafirmacijom obaveze da se poštuju principi na kojima je zasnovan. Nije izostala ni obaveza daljeg angažovanja na jačanju "jedinstva i solidarnosti među svim državama članica pokreta" od čega, kako se navodi "u velikoj meri" zavisi njegova dalja relevantnost i vrednost.

Drugi postulat odnosi se na jačanje UN kao prostora za delovanje i kao najdemokratskije i najuniverzalnije organizacije za međunarodnu saradnju. Tako samit, među prvim zaključcima ističe da su UN "neophodan forum za rešavanje problema na području ekonomskog i socijalnog progresa, mira i bezbednosti, ljudskih prava i vladavine zakona", a na osnovu dijaloga, saradnje i postizanja konsenzusa. Vrlo je značajno da se u ovom zaključku navodi "postizanje konsenzusa", kao jedan od metoda rada. To je veoma važna odrednica u dokumentu, jer poziva na zajedništvo i poštovanje interesa svih zemalja u procesu odlučivanja. Čitav dokumenat je, inače, sročen veoma umereno i poslovno, bez suvišnih fraza i prazne retorike.

Nema, takođe, indicija da se ide u konfrontaciju sa ostalim zemljama, već se, naprotiv, predlaže da se "izgrađuje globalno partnerstvo" posebno u pogledu akcija i mera vezanih za ekonomski razvoj. U tom duhu, u daljem tekstu,

navode se mere za jačanje UN, ali i kritiku pojave kao što je smanjenje budžeta, pokušaji dalje marginalizacije UN i transformacija demokratskog karaktera UN u bilo kom vidu. Samit se, takođe, veoma eksplicitno suprotstavlja redefinisanju mandata glavnih tela, koja su osnovana poveljom i rade prema njenim odredbama.

Mnoge mere se odnose na reformu UN, za čije se sprovodenje NZ zalažu. Među njima se ističu akcije u cilju jačanja Generalne skupštine i Ekonomsko-socijalnog saveta UN. Uočena su neka antireformska nastojanja, posebno kada je reč o Savetu bezbednosti (SB). Tako se osuđuju pokušaji da se mere o SB svode na povećanje njegove nadležnosti, pa se predlaže da se striktno vodi računa o održavanju ravnoteže među svim glavnim organima UN. Zato se traži da SB redovno i suštinski obaveštava Generalnu skupštinu (GS) o svom radu. SB je često preuzimao na sebe neke funkcije, koje prema Povelji treba da deli sa GS. Najeklatantniji primer za to je izbor generalnog sekretara UN. Sve akcije oko izbora vodi SB, a GS na kraju samo formalno imenuje generalnog sekretara, a uopšte ne učestvuje u diskusijama i konsultacijama o ličnostima, koje se za tu funkciju kandiduju. Inače samit je podržao sve glavne predloge generalnog sekretara za reformu UN i zatražio da taj proces bude demokratski i transparentan i da finalne odluke donosi Generalna skupština.

Ceo jedan odeljak posvećen je merama za revitalizaciju Generalne skupštine UN. One su sračunate na vraćanje njenog autoriteta i uloge u saglasnosti sa Poveljom.

Samit se dosta iscrpno zadržao na važnim pitanjima rada Saveta bezbednosti (SB). Prvo je istaknuto da se reforma ovog organa za mir i bezbednost ne može ograničavati samo na povećanje njegovog članstva, što je do sada uglavnom bio slučaj. Od iste važnosti su i mnoga druga pitanja počev od dnevnog reda do metoda rada i donošenja odluka. Samit je ocenio da SB veoma lako i brzo pribegava korišćenju Glave VII, koja predviđa uvođenje sankcija, uključujući upotrebu oružanih snaga. Smatra se da ovu meru treba primenjivati samo kao "poslednje sredstvo" tek kad su sve druge mogućnosti iscrpljene. SB je, po mišljenju samita, zanemarivo da u svom radu primenjuje neke važne principe, kao što su transparentnost, otvorenost i konzistentnost. Navodi se da njegov dnevni red treba da odražava interese svih zemalja i razvijenih i onih u razvoju i to na objektivan, racionalan i neselectivan način. Kao i mnoge druge zemlje, samit se zalaže za povećanje broja članova SB, što bi ga učinilo mnogo reprezentativnijim i efektnijim. Proces donošenja odluka u SB treba demokratizovati, uz limitiranje upotrebe veta, sa ciljem njegove eliminacije. I ostale odluke o SB su generalno na liniji demokratizacije njegovog funkcionisanja u svim sferama.

Samit se nije na uobičajen način bavio ekonomskim problemima. Izostala je šira analiza svetske ekonomske situacije i položaja NZ u svetskoj privredi. Takođe, nije se išlo u iznošenje stavova i akcija o svim pitanjima na dnevnom redu UN. Ovoga puta samit se ograničio na podvlačenje partnerskih odnosa i na zahteve za sprovodenje ranije donetih odluka: na milenijskom i na ranijim zasedanjima GS i na ostalim konferencijama globalnog karaktera, a posebno na sprovodenju milenijskih ciljeva razvoja. Pomenuta je potreba hitnog rešavanja problema međunarodne razmene

i obnove neuspelih pregovora o liberalizaciji svetske trgovine. Navedeno je još samo nekoliko drugih pitanja, uključujući hitno rešavanje spoljnih dugova zemalja u razvoju i utvrđivanje rokova za pružanje javne pomoći za ekonomski razvitak ovih zemalja.

Samit se nije suprotstavio procesu globalizacije, jer ga vidi kao veliki potencijal za ekonomski razvitak svih zemalja. U isto vreme, međutim, istaknuto je da globalizacija, u sadašnjem obliku, ovekovečava pa čak i povećava marginalizaciju zemalja u razvoju (ZUR). Ona mora biti transformisana u pozitivnu snagu za promene, kako bi najveći broj zemalja u tom procesu profitirao a ZUR brže napredovale i oslobođale se siromaštva i zavisnosti od razvijenog sveta. Potrebno je formulisati strategiju, koja bi globalizaciji dala jaku razvojnu dimenziju i omogućila da liberalizacija međunarodne razmene podstiče ekonomski razvoj. Samit se založio za kreiranje takvih međunarodnih uslova za razvoj, koji bi vodili većoj koherenciji i boljoj koordinaciji između trgovinskih, monetarnih i finansijskih sistema, koji bi trebalo da budu otvoreni, zasnovani na pravilima, predvidivi i nediskriminacioni.

Samit je snažno podržao multilateralizam, jačanje međunarodnog prava i striktno poštovanje povelje UN, što ima za cilj da vodi uspostavljanju pravičnog i ravnopravnog porekta u svetu, suprotno monopolu male grupe zemalja.

U pogledu razoružanja i bezbednosti, već u prvom paragrafu ovog odeljka može se videti opšta usmerenost svih stavova samita. Tu se, s jedne strane, izražava zabrinutost u odnosu na tešku i kompleksnu situaciju u razoružanju a s druge strane, upućuje poziv da se pojačaju napori kako bi se prevazišao zastoj u pregovorima i postiglo razoružanje i nuklearna neproliferacija, u svim aspektima. Samit je izrazio zabrinutost strateškom odbrambenom doktrinom zemalja sa nuklearnim naoružanjem, uključujući strateški koncept NATO alijanse. Izneta i mnoga druga pitanja iz ove oblasti na liniji su multilateralnog rešavanja ukupne problematike razoružanja.

Samit je veoma upečatljivo istakao da terorizam predstavlja najflagrantniju povredu međunarodnog prava i razradio veliki broj stavova o ovom pitanju. Istaknuto je da terorizam ne može biti izjednačen sa borbom naroda pod kolonijalnom i stranom dominacijom i okupacijom, a za samoopredeljenje i oslobođenje. Samit je oštro i bezuslovno osudio terorizam kao kriminalnu aktivnost u svim njegovim oblicima i manifestacijama. Osuđene su sve njegove metode i praksa i traži se preduzimanje hitnih i efikasnih mera za eliminaciju terorizma.

Kao i u ranijim prilikama, samit je veliku pažnju posvetio merama i akcijama za unapređenje uzajamne saradnje nesvrstanih i ostalih zemalja u razvoju.

U ovom sumarnom prikazu samita NZ izneti su, pre svega, stavovi globalnog značaja i karaktera. Prostor nije dozvoljavao upuštanje u mnoštvo konkretnih političkih pitanja koja se ne mogu uopštavati a odnose se na razne otvorene i potencijalne krize sukobe i konflikte.

Prašina u oči Human Rights Watchu

PIŠE: SANJA VUKČEVIĆ

Nevladina organizacija za zaštitu ljudskih prava *Human Rights Watch*, u posljednjem izvještaju o Hrvatskoj nazvanom "Desetljeće razočarenja: nastavak prepreka reintegraciji srpskih povratnika", upozorava da su srpski povratnici suočeni s brojnim kršenjima ljudskih prava, uključujući nasilje i zastrašivanje, gubitak stanarskog prava i ograničen pristup zapošljavanju u državnim službama. Tokom 2005. godine zabilježeno je 48 napada na Srbe, dok je taj broj, prema podacima srpskih manjinskih organizacija, ove godine značajno porastao. Samo u avgustu zabilježeno je 29 etnički motiviranih incidenta.

Human Rights Watch ocjenjuje da nerješavanje problema oduzetog stanarskog prava Srbima koji su izbjegli iz Hrvatske tijekom rata "predstavlja prepreku za povratak u gradske sredine", i da su se projekti vlade Hrvatske sačinjeni da osiguraju alternativni smještaj pokazali kao neefikasni, a povratak u Hrvatsku "težak ili nemoguć".

Samo nekoliko dana prije nego je objavljen ovaj izvještaj, hrvatska Vlada još je jednom bacila prašinu u oči međunarodnoj zajednici bombastičnom najavom o stambenom zbrinjavanju bivših nositelja stanarskog prava nad stanovima na područjima izvan onih od posebne državne skrbi. Da podsjetimo, temeljem tog akta, do 2011. godine planira se gradnja 3.600 stanova za najam po modelu javno-privatnog partnerstva, te u tu svrhu kupiti još 400 stanova na tržištu po cijeni

od 201,8 milijuna kuna. Kako je pojašnjeno, ukupna sredstva za ovaj projekt iznose tri milijarde kuna s tim da će visina zaštićene najamnine biti 2,54 kune po kvadratnom metru. Mogućnost otkupa stana, što je omogućeno svim drugim državljanima RH se ni ne spominje, povratnici su zakinuti za to, kao i za pravo nasljeđivanja.

Ovaj način zbrinjavanja povratnika u velike hrvatske gradove u početku su pozdravili svi: međunarodne organizacije jer je učinjen kakav takav korak "naprijed", a dežurna desničarska pera jer su vrlo brzo shvatili "kvaku 22" koja odstupa od prethodnih najava da će i ta kategorija ljudi imati pravo na otkup stanova. Jedino su predstavnici organizacija srpske nacionalne manjine protestirali i izrazili rezervu. A onda se, kako to obično biva, na zadnje noge digla hrvatska desnica i braniteljske udruge. Postavljaju se pitanja otkud novac za te stanove kad je još 13.000 branitelja stambeno nezbrinuto, otkuda zemljišta i slično, a kao šlag na tortu sjela im je mogućnost gradnje "srpskih" zgrada. Primjerice, u Splitu postoji oko 300 povratničkih zahtjeva za stambeno zbrinjavanje i ukoliko bi se svi oni riješili jednim stambenim objektom, kako to najavljuje aktualna gradska vlast, nije teško zamisliti situaciju u kojoj bi živjeli. Bilo bi to gore od bilo kakvog geta! Potvrđuju to i iskustva splitskog Vijeća srpske nacionalne manjine čije su prostorije toliko često na meti vandala da oni u šali kažu kako ne trebaju ni prati prozore jer ionako svako malo kupuju nove. Stoga, nije teško pretpostaviti koliko bi puta takav jedan objekt ostajao bez struje, bez telefonskih linija, pa čak i prozora. I kakvi bi se sve grafiti nalazili na njenom pročelju. A slično bi bilo, nije teško pretpostaviti, i u još nekim sredinama, Dubrovniku ili Zadru primjerice. Potpredsjednica Hrvatskog bloka Ljubica Vrdoljak otišla je tako daleko da je ustvrdila kako će Vlada graditi stanove za "srpske snajperiste" koji su svojim ubojitim oružjem kosili nevine civile po ulicama.

Nažalost, *Human Rights Watch* ovo nije obuhvatio u svom najnovijem izvještaju već je problematičnim smatrao i prvu verziju Programa stambenog zbrinjavanja izbjeglica koja je, iako vrlo restriktivna, drastično bolja od ove najnovije najave. Naime, "starim" programom, pravo na stambeno zbrinjavanje u nekadašnjem mjestu prebivališta u RH imaju svi građani koji su do 1991. godine imali stanarsko pravo, bez obzira nalaze li se oni u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, BiH ili trećim zemljama. Jedini uvjet, koji je ujedno i ozbiljan limitirajući faktor za podnositelje zahtjeva, jest da na području država nastalih raspadom SFRJ nemaju nijednu nekretninu u svom vlasništvu. To praktično znači, da su prava na stambeno zbrinjavanje lišeni svi oni koji na svoje ime imaju, primjerice, neku trošnu seosku kuću, staju ili vikendicu. Nadalje, tim programom su predviđena dva načina stambenog zbrinjavanja. Prvi je najam stana u državnom vlasništvu gdje bi korisnici kao zaštićeni najmoprinci plaćali 1,53 kune (sada je to 2,54 kn) po četvornom metru, a drugi je kreditiranje kupnje stana po povoljnim uvjetima. Kvadratura na koju imaju

pravo je 35 kvadrata za nositelje domaćinstva plus 10 kvadrata za svakog člana. Dakle, hrvatska Vlada je u potpunosti odustala od kreditiranja kupnje stana po povoljnim uvjetima, kroz model poticane stanogradnje koji već postoji u Hrvatskoj.

U "djelomično uspješnu priču", kako kaže *Human Rights Watch*, ubraja se obnova srpskih kuća uništenih u ratu, budući da je u posljednje dvije godine obnovljeno oko 4.000 kuća u njihovom vlasništvu. "Ali i za taj program trebalo je više godina, žalbeni postupak je spor, a postoje i veliki broj molbi koje još nisu rješavane", stoji u izvješću.

Human Rights Watch od Europske unije traži da u svoje pregovore s Hrvatskom uključi napredak u pogledu sigurnosti, rješavanja stambenog pitanja i zapošljavanja Srba. Hrvatskoj Vladi je preporučeno da poboljša stanje ljudskih prava srpskih povratnika tako da, između ostalog, javno osudi sve etnički motivirane incidente i počinitelje izvede pred lice pravde, da zaposli više Srba i pripadnika drugih manjina u djelatnostima javnog sektora, te da osigura trajno stambeno zbrinjavanje Srbima koji su izgubili stanarsko pravo tijekom rata.

I ove preporuke ugledne međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava teško da će zaživjeti u narednom periodu. Baš kao i obećanja Vlade o stambenom zbrinjavanju i njihovo spominjanje milijardi kuna kad do sada baš nijedan slučaj u Hrvatskoj nije riješen na taj način. Naprotiv, za očekivati je još goru situaciju ili u najmanju ruku ovakvu kakvu je sada jer - predizborna kampanja je neslužbeno već počela.

Kikinda: Košmar na javi

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Desi se, tako, da se čovek zapita, da nije sve ovo samo jedan ružan san, iz koga je moguće probuditi se i odahnuti s olakšanjem. Ne, nije san. Košmar se u našem mirnom radikalnom itd. gradu uredno nastavlja i u budnog stanju.

Nedavno smo u Kikindi imali bombu. Kasetnu, pedantno uvijenu u listove kupusa i ubaćenu u jedan kontejner u delu grada koji se tradicionalno zove "Mikronaselje", baš kod tamošnje pijace. Ekipa za demontažu eksplozivnih naprava imala je tako posla i u našemu malemu mistu. A otkud bomba usred bijela dana? E, otkud: neko se rešavao (*oslobađavao?*) ratnih uspomena koje mu više nisu potrebne da bi se njima hvalio, a postalo je rizično prodavati ih. Samo nekoliko godina ranije, bomba kašikara, takođe uspomena jednog tate s ratišta, osvanula je u kikindskoj osnovnoj školi. Donelo dete da pokaže drugovima, kako i njegov tata ima bombu. Ostala deca u razredu su nadigla ciku i galamu, razredni iskočio kroz prozor (umesto da nešto preduzme, recimo, da zaštiti decu), za njim poiskakali i daci, uopšte, svi su se jako dobro zabavili, a nisu ni imali nekoliko časova tog dana.

Nedavno takođe imali smo u Kikindi i prijavljen slučaj pedofilije, napad trenera na dvojicu dečaka; sad se nešto svi prisećaju da se okrivljeni i ranije "čudno ponašao", samo niko nije imao hrabrosti da to prijavi. Tako su se sva upozorenja NVO sektora, naročito Ženske alternativne radionice, da nasilja nad slabijima ima u izobilju, pokazala kao potpuno tačna. Ali, gde sad: imamo mi u Kikindi i drugog trenera, takođe poznatog po 54 prijave za napade na devojčice od 12 godina i manje, samo, ovaj je suprug i sin izuzetno uglednih kikindskih ličnosti, pa nijedna prijava nije procesuirana, niti će biti, sve se tako čini. Imali smo u Kikindi nastavnike fizičkog, direktore škola i zdravstvene radnike koji su *nekog napadali*, ama nijedan od tih slučajeva nije se završio bilo kakvom satisfakcijom za žrtve. Da li će sada biti drugačije (svi smo još pod utiskom slučaja Tomislava Gačića iz Vranja), tja, ko zna. Zato je protiv Željka Bodrožića, urednika latinskih "Kikindskih" (jer postoje i cirilične, opštinske) podignuto još nekoliko krivičnih tužbi za uvrede ili klevete. Nema šanse da nam bude dosadno. Ko god nije nečim zadovoljan, presavije tabak, pa tuži Željka. Protiv čoveka se trenutno vodi nekoliko postupaka, a svi se bez izuzetka završavaju – osuđujućom presudom i pozmašnom novčanom kzanom. Tražio je Bodrožić pravdu čak i u Strazburu, i strazburške sudije procenile su da je ponašanje sudova koji osuđuju Željka – atak na novinare i novinarstvo, te da pomenuti sudovi imaju u najkraćem roku preinačiti svoje presude

i ponašanje i novinara osloboditi svake krivice. Ovdašnji sudski i ostali organi niti slušaju, niti haju za presudu iz Strazbura, niti je primenjuju i u delo sprovode, niti išta u tom domenu rade, osim što i dalje sude Željku Bodrožiću i osuđuju ga. Čak je i sam mnogoosuđivan u jednoj kolumni pomenuo ono što sve nas prilično brine: da su sve ove osude, presude, kazne i članci u novinama samo uvod u jedno *prebijanje Željka Bodrožića*, razlog će već nekako da se nađe. Jer, mi znamo, ovde, u Kikindi, i za drugačije slučajeve. Sećamo se (nažalost, nismo dobili amneziju, a šteta, baš bi nam dobro došla, mozak da odmorimo od svih ružnih stvari kojih se sećamo) likova koji su, zaštićeni političkom i svakom drugom funkcijom, gazili ljudi vozeći pijani, vredali ljudi po novinama, vredali ih i izvan novina, udarali ih i pljačkali, pa su sudovi opet uredno zasedali i uredno sudili, nekad i po više godina, ali, aman, nije bilo dovoljno dokaza, *nikad nije bilo dovoljno dokaza*. Protiv Željka su uvek svi dokazi. Ma, i kad nema, nađu se. Naći će se već i protiv Gorana Stepanova, odbornika LSV, na koga je nasrnuo opštinski šofer prilikom jednog zasedanja SO Kikinda. Goran, mlađi čovek koji se bavi sportom, mogao je lako da odbije napad lika koji već decenijama vozi razne predsednike opštine Kikinda, a osobito su mu dragi oni na liniji druga Slobe, ali, da je odbornik LSV uzvratio udarac, ispalio bi da grozni *ligaši* biju nedužne građane, samo zato što su ih građani pravedno, s razlogom i iznad svega na mestu napali i udarali uz psovanje. Već vidim napise sa slovima debelim dva prsta na naslovnim stranicama lokalne i dnevne štampe određene *provenijencije*, ne bi Gorana Stepanova ništa spaslo od presude pre suđenja samo da se nije uzdržao pred brojnom publikom.

"Najteže mi je palo, u celom tom ružnom slučaju, što su odbornici SRS i SPS glasno, otvoreno navijali za tog čoveka koji me je napao. Dovikivali su mu: udri ga, tako mu i treba! Obezbeđenje, koje je uvek tu, nije ništa preduzelo, a i kad sam kasnije davao o tome izjave za medije, bilo je vrlo malo medija koji su tom događaju posvetili pažnju. Moje roditelje je ovo veoma potreslo, i samo izrazi podrške, koju su mi pružili mnogi čestiti Kikindani, malo su ublažili ovaj težak utisak", kaže Stepanov, i on bez previše nade da će išta biti rešeno u korist napadnutog, a protiv nasilnika. Radikali na vlasti su se u poslednje vreme opasno uzmuhvali, još od onog slučaja sa propalim tenderom za lokalnu deponiju, koji nije dobijen između ostalog (a bilo je *more nezakonitosti*) i zato što su neki od opštinskih (SRS i SPS) čelnih ljudi pokušali da se *opet upgrade*. To je izazvalo neviđeni bes običnog članstva. Poznato je da obično članstvo ništa tako ne razbesni kao kad čuje da su lideri izveli neku pljačku, krađu ili protivzakonitost, a običnom članstvu nisu ništa dali. Ne ljuti se običan član na krađu, pljačku i protivzakonitost kao takve, nego zato što se on nije okoristio. Da jeste, ne bi se ljutio.

Uprkos svim naporima da se stvarnost podnese, ta pobrka granica između jave i sna (na javi su mnoge granice sasvim realno pobrkane) nekako nađe načina da se opasno približi. U Kikindi su tokom celog septembra meseca održavana predavanja o korenima civilizacija Srbije i Indije. Organizator: Društvo za srpsko-indijsku saradnju iz Novog Sada, sa ispostavama u Beogradu,

Kikindi i još nekim mestima, mesto: Dom omladine (direktorica radikalica). Dolazili su stručnjaci i entuzijasti iz Beograda, Novog Sada, Dizeldorf; čuli su se izvanredno zanimljivi podaci, dostačni listova o paranormalnim pojavama u srpskom narodu: kako su Srbi stariji narod od Indusa, kako je cela indijska civilizacija sa Vedama, Mahabharatom i Ramajonom srpsko delo, kako su Manuov zakonik i kastinski sistem u Indiji ustvari izumi Srba, kako su Srbi Arijevcii, a indijski jezik u stvari srpski. Nemački grad Keln zove se u stvari Kolin, po srpski, Germani su srpsko arijevsko pleme koje je imalo govornu manu, šta li, pa je potpuno izmenilo jezik kojim je govorilo, a Srbi su Arijevcii zato što su u svojim seobama pratili sazvezđe Oriona, po srpski Arijana, po kome su i dobili ime.

"A ko zna, možda je to sve i tačno; samo se nije znalo do sada, a kad se sazna, drugačije će nas gledati, i *cela istorija moraće da se menja*", govori, bez ikakve šale, mlađi čovek koji radi kod privatnika (dakle, zna šta je kapitalizam) i to na najsavremenijim uredajima. Komputer, mladost i dobra plata, znači, ne pružaju nikavu odbranu od ovakvih teorija, obrazovanje je opet bespomoćno pred bespogovornim verovanjem u sopstvenu superiornost, svejedno što je ta superiornost smeštena u bestraga daleku i duboku prošlost. Ovde bi socioantropološki mogle da se zapaze tri upečatljive pojave, od kojih je svaka opasna na svoj način: Srbi, to je simptomatično, hoće da budu srođni sa vrlo dalekim narodima kao što su Rusi ili Indusi – i jedni i drugi hiljadama kilometara udaljeni – a ni za živu glavu neće da budu srođni sa, na primer, Madarima, koji žive u susednoj kući ili ulici, najdalje u susednom selu, barem je tako *ovde kod nas u Vojvodini*. Ima, dakle, i prilika, i razloga za saradnju sa onima koji žive najbliže, a i jednostavnije je i jeftinije, ali tu povoljniju varijantu *izgleda niko ne želi ili barem ne želi dovoljno da bi je sproveo u delo*. Posla za stručnjake ima ovde do mile volje. U većini slučajeva prosečnom Srbinu je dovoljno samo nagovestiti kako je neka reč (na primer, gazda ili čorba) mađarskog porekla, ili da je neki običaj primljen od Madara, pa da se uvredi, kao da ga to nešto lično doteče, njega, s minimumom para i odsustvom bilo kakve moći ili uticaja. Ne, srpske reči moraju biti starije: više nije uputno (prema objašnjenjima predavača!) objašnjavati da je neka reč turskog porekla, to nije dovoljno staro, ona mora biti iz etruskog jezika ili sanskrta, koji su, naravno, samo srpski dijalekti. Drugo: kad god nema utehe u sadašnjosti, perspektive u skoroj budućnosti niti izgovora u nedavnoj slavnoj prošlosti, mora se posegnuti za *sto daljom slavnom prošlošću*, pre hiljadu i više godina, pa, u ovom slučaju, otići možda i desetak hiljada godina u prošlost, nalazeći tamo neko opravdanje, ili ohrabrenje. To je radio Hitler, to su radili mnogi pre i posle njega, nije novo, jer je veoma blisko ljudskom rodu, ljudi vole da budu izuzetni i rado se primaju na mitove o svojoj izuzetnosti i superiornosti, to se bezbroj puta pokazalo.

Ko zna, možda bih i ja više volela da budem Atlantičanka nego Kikindanka, ali, avaj, sva medicinska ispitivanja kojima sam ikad u životu podvrgnuta pokazuju samo jedno: da sam najobičnije ljudsko biće, bez ikakvog traga marsovskih ili atlantičkih gena. Samo, kako prihvati

tako strašnu istinu kad i ovde ljudi silno žele da budu izuzetni, iako nema nikakvog razloga za to, ni u čemu, a naročito u njihovom životu pomirenog sa svim nasiljima i nepravdama? Treće: ljudi hoće da menjaju istoriju, ali ne i da se suoče sa dokazima o tome kakva je ta istorija zaista bila, na primer, šta je ono sa mestom po imenu Srebrenica, da li se možda i ono pominje u Mahabharati? Ironija, može biti i neumesna, jer ljudi su toliko osetljivi na *podatke i činjenice*, da gotovo zastrašuju, i treba im stručna pomoć, a ne novinarska ironija.

Evo, međutim, izuzetnog primera za drugačiji pristup životu i stvarnosti: kulturno umetnička društva iz Kikinde i mađarskog grada Kiškunfelehdaze u saradnji sa kulturno umetničkim društvom iz Tisakečke, takode u Mađarskoj, pripremi i izvede muzičko-scenski prikaz "Nimrodova krv", prema starim mađarskim legendama o doseljenju u ove krajeve. Premijera u Kiškunfelehdazi, avgust, noć, bina podignuta u staroj narušenoj ruskoj kasarni, koja za ovu priliku služi za *nešto lepo i korisno*; na sceni plesači, glumci, recitatori, pevači, čak i pravi strelnici, koji izbacuju prave zapaljene strele (tehnika je dala sve od sebe!), a oko gledališta, u kome sedi oko hiljadu ljudi, jure konji sa jahačima, prizor kao da ste *negde iznutra* u nekom filmu. Ustaje gradonačelnik Kiškunfelehdaze Jožef Fičor, govori nešto ljubazno o tome kako muzika, kultura i umetnost prelaze sve granice i stižu svuda; pozdravlja goste iz Kikinde, a nas malo, i stigli o svom trošku, jer naša radikalna opštinska vlast ipak nije obezbedila onaj autobus što je obećaval. Posle kad su u septembru došli gosti iz Kiškunfelehdaze i Tisakečke u Kikindu, da ponovo izvedu "Nimrodovu krv", niko od radikalne vlasti nije ni došao da pogleda spektakl, a kamoli da ugovori neku saradnju sa predstavnicima gradova do kojih se autobusom može stići za nekoliko sati, bez žurbe. Isto se dogodilo kad je mađarsko kulturno–umetničko društvo "Edšeg" (Jedinstvo) iz Kikinde priredilo projekat "Ples leptira", po motivima opera "Madam Baterflaj". Učestvovali su pevači, plesači, muzičari iz Kikinde, Subotice, Novog Sada, Beograda, Segedina i Budimpešte – a niko od radikalaca nije došao ni da vidi prvu operu izvedenu u Kikindi! O finansijskoj podršci, ni govora: da goste nije primio Župni ured Katoličke crkve i poneki ljubazni Kikindani, ne bi imali gde ni da prespavaju, pošto je noćenje u lokalnom hotelu skupo, a privatna prenočišta nisu mnogo jeftinija. Toliko o saradnji, koja se nastavlja preko granice, uprkos radikalnoj ignoranciji.

Ligaši prikupljaju potpise za autonomiju Vojvodine na kikindskom trgu, na kikindskoj pijaci, ispred kikindskih fabrika, i dobro im ide. Najsmešnije je da za autonomiju potpisuju i ljudi koji sami za sebe kažu da su članovi ili simpatizeri SRS. Mirko Babić, predsednik Građanskog udruženja "Staro Jezero" najavljuje veliki bojkotnove radikalne inicijative koja predviđa da se u centru Kikinde poseče 200 stabala, neka su posaćena još pre rata – Prvog svetskog rata, da ne bude zabune. Čeka nas, kako izgleda, opet jedna u nizu vrućih političkih jeseni.

Helsinški odbor u "Kući povjerenja" u Srebrenici

Piše: RADE VUKOSAV

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji iz Novog Sada čiji su delatnici Pavel Domonji i Snežana Kresoja sa dole potpisanim Radetom Vukosavom i omladincima i omladinkama iz Novog Sada, Odžaka, Kovilja, Pančeva, Zrenjanina, Subotice, Titela, Stare Pazove, Petrovaradina i Futoga, "Kompasovim" minibusom, su iz Novog Sada 29. septembra 2006., krenuli preko Drine u Potočare i Srebrenicu. Cilj puta je bio organizovanje trodnevног seminara Prevencija konflikata, a u sklopu toga i poseta Groblju žrtava u Potočarima, gradu Srebrenici, te druženje sa Srebreničanima. U Potočarima nas je, jedna od Majki Srebrenice, Čamila, upoznala sa Memorijalnim centrom i pokazala mezarje. Nakon toga posetili smo izložbu u Spomen sobi i odgledali projekciju filma o patnjama i stradanjima umorenih.

U Srebrenici smo se osvežili i smestili u Kući Povjerenja, u kojoj su domaćini Melika Malešević (upravnica Kuće Povjerenja), Albina Beganović i Mladen Stjepanović. U toj kući smo prijateljski i domaćinski primljeni. "Kuća povjerenja" ima restoran, salu i 3 sobe sa krevetima, sa ugodnim smeštajem, gde je smešten deo ekipe, a ostali su smešteni u privatnom smeštaju u Srebrenici. U subotu 29. septembra je vođen razgovor sa predstavnicama Udruženja Majki Srebrenice, (među kojima su Hatidža Mehmedović i druge), te Udruženja Žena Srebrenice (Nura Begović i druge) na temu – "Kako do poverenja" i "Pucanje duše". Prihvatajući nas kao najiskrenije prijatelje, one su otvorile svoje duše iznoseći sve jade i patnje koje su ih zadesile, te kako su izgubili svoje najmilije. Začuđujuća je njihova psihološka snaga i pribranost u iznošenju onoga u odnosu na ono što ih je snašlo, ali staloženo bez izražavanja mržnje. Ganula nas je priča o tri bombone, koje je jedna od njih raspoređivala, ulogrena u prostoriji Fabrike akumulatora, bez vode, hrane i mesta da se sedne i legne, bez izlazaka za obavljanje nužde – tri bombone je dnevno trošila: jednu za doručak, jednu za ručak i jednu za večeru. To joj je bilo sve. Koliko ih je samo ohrabrilu kad su došli iz Srbije oni koji ih razumeju i koji osuđuju svako nasilje od bilo koga i nad bilo kome. Više njih, a i jedan Amerikanac su nam rekli da je Helsinški odbor prva NVO iz Srbija koja je, nakon rata, ne samo posetila Srebrenicu već i uključila mlade iz Srebrenice u svoje aktivnosti, što nam je jako godilo. U "Kući povjerenja" su nas posjećivali i mnogi delatnici opštine, među kojima i načelnik općine g. Abdurahman Malkić. Posećivao nas je i srdačno nas je pozdravio. Čak nam je posvetio i nekoliko sati druženja upravo u nedelju, 1. oktobra, na dan izbora u BiH, baš onda kada je najviše zauzet obavezama. Između ostalog, upoznao nas je da je 1991. Srebrenička opština

imala 37.211 stanovnika, od kojih 0,1 odsto Hrvata, 72,9 odsto Bošnjaka, 25,2 odsto Srba i 1 odsto Jugoslovena. Sada je etnička slika drastično izmenjena, a što se tiče Bošnjaka, ima ih samo oko 4.500, koji se u malom broju vraćaju jer im je imovina uništena, a i nema zapošljavanja. Do rata je u srebreničkoj opštini bila razvijena industrija i druga privreda sa oko 10.000 zaposlenih, a sada je zaposlenih samo 1.600. To je sadašnja slika ovoga grada mučenika i njegove okoline – opštine. Srebrenica još deluje monotono i tužno, sa vidnim posledicama razaranja, a među ljudima je normalno ponašanje, kao da se zlo nije dogodilo. Ljudi opet žive zajedno. Svi sagovornici tvrde da su pre ovoga rata vrlo skladno, u dobrim komšijskim odnosima i mirno živelii i žale za tim vremenima.

U subotu nas je Mladen vodio na "izlet" pa smo posetili i videli Mali Guber i Veliki Guber, izvore lekovite vode, gde su pre rata dolazili turisti. Sada je to zapušteno, zgrada je zapaljena kao i transformator za struju, pa se tu može videti samo neuređen potok Guber, i prekrasna prirodna lepota. Toga dana, uveče, u "Kući povjerenja", je organizovana zabava na kojoj su se zabavljali i družili mladi naše ekipe sa mladima Srebrenice – prijateljski, srdačno i veselo, uz muziku i ples. Sutradan smo zajedno sa omladincima i omladinkama Srebrenice izmenjivali utiske, mišljenja i poglede. Pri svim razgovorima, oba dana, Snežana se pokazala izvrsnom voditeljicom uz vesele dosetke i vedro raspolaženje mladih. Pavel je bio vešti diskutant. Sve je bilo OK.

U nedelju, 1. oktobra su nas posetili i predstavnici UNHCR, razgovarali s nama i divili nam se. Posetile su nas i dve dame, predstavnice Ambasade USA u BiH. Gospodin Wiliem Tarpai se, nakon našeg povratka u Novi Sad, srdačno javio mailom Helsinškom odboru u Novom Sadu.

I omladina iz naše ekipe i Srebreničani su i u razgovorima i u druženju pokazali, na veliku radost, punu zrelost, međusobnu solidarnost i prisno prijateljstvo. Svi su bili za primer, što je za najveću pohvalu.

Istoga dana, u nedelju, smo pod vodstvom gospođe Albine Beganović, turističke voditeljice, posetili Muzej sa galerijom slika srebreničkih umetnika, franjevačku crkvicu, posvećene 700-godišnjici dolaska franjevaca u Bosnu Srebrenu, u čijem dvorištu postoji bogumilski stećak ispisani bosančicom i jedna rimska stela. Nakon toga smo posetili džamiju, pa pravoslavnu crkvu, u kojoj nas je njen paroh prijateljski primio i razgovarao i gde smo videli knjige sa slikom Ratka Mladića, namenjene prodaji. U "Kući povjerenja", po rastanku sa domaćinima i našoj zahvalnosti na prijateljskom gostoprimgstvu smo se pozdravili i, u nedelju 1. oktobra, vratili se zadovoljni u Novi Sad.

Ova poseta Potočarima i Srebrenici je pun pogodak i veliki uspeh, koji će i našoj ekipi i Srebreničanima ostati u upečatljivom sećanju. Posebno što omladina iz naše ekipe prvi put, kako oni izjavljuju, su stekli podrobniye saznanje kakvo se zlo, zapravo, tamo dogodilo. Ovo je bila prva i prava misija poverenja, druženja, dobre volje, tolerancije i prijateljstva, koju treba ponavljati. Ako bi još i političari ovako delovali, na ovim prostorima bi bilo blagostanje. ■■■

Piše: NENAD DAKOVIĆ

što vas upoznat /Kažem vam: zbogom".

Rekao sam da sam za ovu poeziju saznao slučajno, iako su "bivši ljudi" još uvek svuda oko nas. Nisam zapazio ni neke osvrte na poeziju Miodraga Radovića a "bivši" se slave na sva zvona i još uvek udaraju u svoje limene doboše. E, to je nepravda, jer Radović, kao malo ko ovde, jasno i glasno piše o odgovornosti pesnika za zlo, tako da bi se ovaj kroki mogao nazvati i "pesnik i zlo", ili "o odgovornosti pesnika", a ne "orah od utrobe", kako se inače zove po pesmi iz ove zbirke. Tu golemu nepravdu je potrebno ispraviti i to je mali cilj ove rubrike pošto je ovih "bivših" uvek više i žive u stadima, a ovih sa "orahom od utrobe" veoma malo i nikad dovoljno i zato jer su tihi i pristojni, a ne nametljivi i bučni kao "bivši" i tome slično. Evo pesme "Orah od utrobe": "Beg u pesmu dobar je način /Izbeći platfus otadžbine /Koja gazi sve. /Ali je privremeni. /U klancu Termopila /Nestaće svi odvažni /Tada hulje osvajaju poeziju /A da ne znaju šta je putovanje /Niti su ikada zazali za pil. /Sve znanje sveta ipak počiva /Kako tvrde transcendentalni meditatori /Na jednom jedinom mestu /U malom orahu /Koji je duboko skriven /Od radoznalih kirurga /Kasapa i ratnih zločinaca /Velikih poznavalaca ljudskog mesa /U utrobi čija vrata retki pronalaze". Ili u pesmi "Bogosrvnuće": "Pesnički mikrokosmos /Mala mandala /Cilj je svakog zločinca /Suština njegovog ubijanja /Svodi se na zanat /I talenat /Između ubojice i pesnika /Naposletku nema razlike /Samo ne treba biti banalan /Te se hlebom gostiti u tami /Božije prividjenje oskrnaviti /Odreći se dvanaest meseci u godini". Eh, da je više ovih što imaju ovaj "orah od utrobe" u sebi. Seren Kjerkegor u uvodu za "Knjigu o Adleru" pravi veoma zanimljivu razliku između "pisca-premise", koji zbog nemoći nikako ne uspeva da završi svoje delce uveren da je jedino smrt pravi kraj njegovog dela i pravog književnika, koji upravo na svom delu dokazuje da smrt nema tu moć ili značaj, jer kada bi "smrt imala tu moć onda", kaže Kjerkegor, "ništa ne bi bilo lakše nego biti književnik, onda poezija ne bi uopšte bila potrebna". Zar je slučajno da u tzv. "Poslednjem poglavljju" i Radović piše o ovoj zakučasto dilemi, o izvesnom Gedeonu, koji se budi "već drugu noć za redom", shvativši da je utoruo u san ne završivši poslednje poglavje svog novog romana. I prethodne romane nije uspeo da dovrši iz istog razloga, jer nije priveo kraju poslednja poglavla na način koji bi mu bio prihvatljiv. "Padalo mu je na pamet stotine raznih završetaka", piše Radović, tako da nema sumnje da je jedni Gedeon egzemplarni slučaj ovog "pisca-premise" za koga jse "pitanje kraja" postavlja u svoj svojoj težini. "Najzad je shvatio što mu je činiti, ili mu se bar tako učinilo. Široko se osmehnuo, presavio je tabak na mestu gde je trebalo doći poslednje poglavje, i u njega je zabio veliki čavao. Zatim se neprirodno nagao nad njim, to jest podigao i snažnim zamahom glave probio čeoni deo. Ostao je da visi, dok se gusta crvena tečnost razlivala po stolu..."

Ako je smrt jedini "kraj", književnost nam nije potrebna, zaključiše pisci – patriotskih premisa. ■■■

Vreme je za dearkanizaciju

PIŠE: IVAN MRĐEN

Ne događa se često da analitičar određenih pojava i zbivanja ima priliku da samim nabranjem događaja i nekih nesuvršlih neveštih reagovanja na njih dobije tekst kome gotovo ne treba nikakva dodatna sinhronizacija i doterivanje. Izgleda da su se stvari u ovdašnjem sportu dosta približile nekom virtuelnom dnu, kad je to postalo jasno i propagandistima po sportskim listovima i redakcijama, koji bi u svojoj nemoći da razumeju osnovne procese najradije digli ruke od svega.

I to uglavnom čine, napadno prepuštajući neke aktuelne teme novinarima koji prate politička i društvena zbivanja, a sve češće i crne hronike, dok se oni sami kao bave sportskim aspektom zbivanja, krijući se iza fraze "to nema nikakve veze sa sportom". Realno gledano, mafijaško ubistvo još jednog predsednika superligaškog fudbalskog kluba, rasistički ispad prema domaćem fudbaleru u Čačku i nacionalističko orgljanje prema gostima iz Novog Pazara u Beogradu, sve do suludih pretnjii košarkašu Milanu Guroviću koga je baš takva pamet donedavno kovala u zvezde, a sve zbog tetovaže koja "zna se koga" iritira... jesu događaji koji nemaju mnogo dodirnih tačaka sa sportom, ako se posmatra u nekom svom izvornom i čistom "više-brže-bolje" obliku. Međutim, kako takvog sporta u nas, jednostavno, nema, svi ti ekcesi postaju prirodno stanje stvari u ovdašnjem kriminalizovanom i dezorientisanom sportskom ambijentu, pa čak i njegovo osnovno obeležje.

Drugim rečima, pokazuje se da je gola sila nešto što se toliko infiltralo da se postepeno i institucionalizovalo kao pravilo ponašanja, a za to propagandisti po sportskim listovima i redakcijama i njihovi tobož zabrinuti sagovornici iz sportskih foruma i klubova nemaju nikakvo objašnjenje. Pre svega, zato što u našoj sportskoj javnosti ne postoji nikakva volja, ni spremnost, pa ni obična ljudska hrabrost, da se izvrši dearkanizacija ovdašnjeg sporta, od predsedničkih i ostalih važnih fotelja do ludaka na tribinama. Dearkanizaciju treba shvatiti kao raskid sa politikom sile, pritisaka i diktata, koja ne preza ni od fizičkog maltretiranja i ukllanjanja svih koji se nalaze na putu toj otuđenoj moći.

Željko Ražnatović Arkan je već pet godina mrtav, a njegovim ubicama su tek nedavno izrečene prvostepene presude, sa kojima nisu bili zadovoljni ni tužilac, ni odbrana optuženih. Njegov život je na ovim prostorima odavno feltoniziran i prilagođen legendi, paralelno sa stvaranjem najveće zvezde ovdašnjeg folka od njegove udovice i njениh sladunjavih pesmica, a posledice svega toga će se još dugo osećati i u politici, i u odnosima sa okruženjem, i na planu sistema vrednosti koji se nameće mladim generacijama...

Međutim, teško da će u bilo kojoj oblasti ti njegovi tragovi biti tako duboki i odolevati tako dugo kao u sportu, jer su njegove "tekovine" u međuvremenu prihvачene kao osnovni obrazac ponašanja u mnogim sredinama. Bez obzira što to niko neće priznati, već će naivno tvrditi da je reč o sopstvenim rešenjima, arkanizacija je zacarila od rukovodenja klubom i njegovim finansijama, preko "stvaranja" takmičarskih rezultata, sve do organizovanja navijačkih grupa za pritisak...

Iz tog ugla gledano, moguće je i aktuelne crnochroničke događaje u našem sportu posmatrati kao oblike ponašanja koje je simbolizovao pokojni Ražnatović, posebno ubistvo Gorana Mijatovića, predsednika Fudbalskog kluba "Bežanija".

Mijatović je deo svog novca uložio u srpski fudbal i nije nikad nije proverovao odakle mu te pare. On je pričao da je novac od kladionica i kockarnica i da želi da decu skloni sa ulice od droge i kriminala. To je bila šarena laža, jer je on ulaganjima u 'Bežaniju', koju je ekspresno doveo do Super lige, 'opravio' pare od klasičnog kriminala i droge", izjavio je dan nakon njegovog ubistva sagovornik "Blica" iz vrha srpske policije. Taj sagovornik je objasnio pojam "fudbalska mafija", navodeći da "u tom poslu ima svega, od nameštanja utakmica, milionskih transfera igrača, kladioničarskih uloga, pranja novca...", odnosno da su "pripadnici najorganizovanih kriminalnih grupa odavno u sve to upleli svoje prste i sada dolazi do borbe za primat, do neraščišćenih računa".

Serijska ubistava "ljudi iz fudbala" počela je 1995. godine, kad je ubijen vlasnik FK "Zvezdara" Miša Nikšić. Tri godine kasnije na sličan način je život izgubio Jusuf Bulić Jusa, vlasnik FK "Železnik". Početkom 2001. u taj niz je uvršten i Željko Ražnatović, tada prvi čovek FK "Obilić". Iste godine likvidirani su i Radoslav Trlajić, tada predsednik FK "Bežanija" i Branislav Trojanović, predsednik FK "Zvezdara". Tome, na neki način, treba dodati i ubistvo Branka Bulatovića, generalnog sekretara Fudbalskog saveza, pa i samoubistvo Mika Brašnjevića, predsednika OFK "Beograda", koji se u to vreme nalazio u zatvoru zbog sumnje da je pripadao "stečajnoj mafiji".

Bilo bi pogrešno, na osnovu prvog utiska, reći da je reč samo o nekoliko klubova sa beogradske i sportske periferije, jer su svi ti klubovi preko noći postajali "jaki prvoligaši", a "Obilić" je čak u sezoni 1997/98 bio i državni prvak. Ražnatović je te godine različitim pritiscima na protivnike i sudije jedan osrednji fudbalski ansambl promovisao u šampiona, uz prečutnu saglasnost ljudi iz najjačih ovdašnjih klubova. Da su znali sa kim imaju posla potvrdili su te godine i "Crvena zvezda" i "Partizan",

prvi tako što nisu hteli da koriste svlačionice na stadionu "Obilića", a drugi sramnom utakmicom u kojoj za čitavo poluvreme nisu nijednom šutnuli loptu ka golu "vitezova". Ostali nisu imali tako velike ambicije, ali su, koristeći iste metode zastrašivanja i korumpiranja, svoje klubove uveli u najviši rang takmičenja.

Nevolja je, međutim, što još mnogo takvih "gazda" postoji i vedri i oblači u ovdašnjem sportu, ne samo u fudbalu i ne samo u prvim ligama, što su najčešće oni sinonim za razne "vruće terene" i "izuzetno teška gostovanja" o čemu pišu sportski propagandisti. Nije tajna da i protivnici i sudije u takvim okolnostima pribegavaju različitim oblicima dodvoravanja, pa je tako i nastala čuvena formula "tri za tri", gde se klubovima sa takvom reputacijom njihovih čelnika prepuštaju bodovi na njihovom terenu, pa onda, kad domaći pobede, propagandisti pišu o "fer i korektnoj utakmici, uz dobro suđenje". Dearkanizacija na toj ravni zbivanja u ovdašnjem sportu je nešto što se ne može izvesti kriminogenim metodama, jer, po pravilu, sa prljavom vodom "ode i dete", pa tako danas više ne postoje ni "Zvezdara", ni "Železnik", "Obilić" je pred vratima ispadanja u trećeligaško društvo, a upućeni tvrde da ni "Bežanija" neće još dugo biti "otkrovenje našeg fudbala".

Drugo važno područje Arkanovog nasleđa u ovdašnjem sportu su navijačke grupe, sada već kao osamostaljene forme delovanja, pri čemu ono što oni čine sve više nema nikakve veze ne samo sa sportom, već ni sa klubom iza čijih boja i znamenja se oni okupljaju. U tom smislu je posebno zanimljiva grupa navijača Fudbalskog kluba "Rad", koji su povezani sa čitavim nizom incidenta i događaja, koji nemaju nikakve veze sa utakmicama ovog kluba. Takvu ocenu ne menja ni skandal prilikom nedavnog gostovanja FK "Novi Pazar" na njihovom stadionu, kad je zbog skandiranja "Nož, žica, Srebrnica" i "Srbija Srbima, napolje sa Turcima" privredno devešet huligana, jer su i u "Radu" shvatili da ih se sve to ne tiče, pa tako utakmica nije ni prekidana, dok je policijahapsila izgrednike.

I incident u Čačku, gde su navijači sa "kjku kluks klan" kapuljačama i američkim južnjačkim zastavama poručivali domaćem igraču, tamnoputom Majku Tamvanjeri iz Zimbabvea "idi odavde, jer te ovde niko ne voli" - pokazuje da delovanje navijačkih grupa ima sve manje dodirnih tačaka sa klubom, u čije ime se to navodno čini. Nadležni fudbalski organi su bržebolje kaznili "Borac" sa dve utakmice igranja bez publike, ponajviše u strahu od evropske fudbalske asocijacije koja je ove sezone u prvi plan istakla borbu protiv rasizma na stadionima i koja bi zbog ovakvog incidenta mogla da kazni i naš savez, pa i reprezentativne selekcije. Time se pokazalo da na otuđenu silu sportski organi reaguju koliko toliko energično, tek kad su suočeni sa višom silom i kad su ugroženi neki "viši interesi".

Zbog toga ne treba očekivati nikakvu reakciju košarkaških organa posle uvredljivih grafita koji su osvanuli na ulazu zgrade u kojoj živi košarkaš "Crvene zvezde" Milan Gurović i u kojima nije teško prepoznati rukopis "navijača" Košarkaškog kluba "Partizan", sa kojima se veće pre toga Gurović sukobio prilikom derbija

u hali "Pionir". Međutim, čak i ako "Partizan" prođe bez ikakve kazne, ovo je još jedan primer koji pokazuje da su osionost i bahatost pojedinaca i čitavih navijačkih grupa usmereni prvenstveno protiv klubova čije se boje "vole kao oči svoje", jer je mržnja prema "svima ostalima" i "svemu različitom" utemeljena kao jedan od osnovnih principa okupljanja i delovanja tih grupa. Zato je drugi pravac dearkanizacije našeg sporta upravo u demilitarizovanju i pacifikovanju tih otuđenih siledžijskih grupa, jer za većinu od njih, kao pojedince, ako sačuvaju bar malo privrženosti sportu, ima neke nade, s obzirom da je reč o veoma mladim ljudima.

Ne treba očekivati da će propagandisti po sportskim listovima i redakcijama moći na ovaj način da sagledaju sva ova zbivanja i pronađu neku zajedničku odrednicu, oko koje bi mogli ne samo da naprave suvisli komentar, već i da predlože neke pravce delovanja onima koji se još kunu da im je stalo do ovdašnjeg sporta. Tome u prilog ide činjenica da su svi požurili da objave idiotska saopštenja navijačkih grupa iz Čačka i sa Banjice, koje su, pošto je sad to u modi, akciju policije protiv njihovog bezobrazluka povezali sa "nečjom željom da, uoči referendumu, pokaže kako funkcioniše pravna država". Kad se tako postave stvari, onda deluje sasvim "opravdano" to da su na Tamvanjeru ljuti zbog nekog promašenog penala (Čačak) ili da je vređanje gostiju iz Novog Pazara "dug za neprijatno iskustvo koje su poneli sa jednog od prethodnih gostovanja u ovom gradu" (Beograd).

Na tom nivou svesti i savesti se, po ko zna koji put, završava priča posle nekog incidenta koji je po svojoj brutalnosti prevazišao već ubičajene slike i prostakluge: svi izdaju nekakva saopštenja, tu i tamo neko pripreti sudom, nadležni obećaju "energičnu akciju" i - sve se zaboravi već sledećeg dana, jer stižu nove utakmice i nove prilike da svi zajedno pokažu da je sve po starom. Takav redosled događaja ne mogu da poremete ni pojedinačni "oštiri komentari" razočaranih pojedinaca, jer su oni pisani tek da neko "isprazni dušu", a "mere" koje se predlažu su, kao što je rečeno na početku ovog teksta, samo odraz sopstvene i opšte nemoći da se stvari i sagledaju i poprave na pravi način.

U tom smislu ilustrativan je deo komentara "Grafiti van pameti", objavljenog u "Sportu" 20. oktobra 2006. godine. "I šta posle svega? Čemu sport? Čemu košarka? Čemu utakmice? Katanac na sve dvorane i stadijone dok se ne dovedemo u red. A kad budemo imali ozbiljnu državu, kad se budu praznile tribine kao u Čačku, kad se kultivisemo kao nacija, onda ćemo, kao sav normalan svet, moći da gledamo utakmice i zaista uživamo u sportu".

Etničke zajednice u kneževini Srbiji (2)

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Položaj Turaka u vreme vladavine kneza Miloša bio je veoma loš. Počev od kraja XVIII veka oni su četiri puta morali bežati iz Srbije. A svako raseljavanje lišavalo ih je svega što su posedovali i dovodilo do prosjačkog štapa. Ni prilike u Srbiji nisu za njih više bile dobre, a ni Turska nije mogla ništa da učini. Pa i beogradski vezir bio je samo senka stare turske moći i gospodstva; morao se zadovoljiti olupanim konakom, bedno obućenim vojnicima i pocepanim i gladnim velikodostojnicima. Najveći dostojanstvenik na njegovom dvoru, njegov čehaja-beg, nudio je "knezu Milošu na prodaju svoga hata, dobar samur-ćurak i šal, jer troška nema, zaklinjući ga u decu i sve na svetu da ovo ostane tajna".

I predstavnici turske vlasti u unutrašnjosti Srbije bili su, ustvari, gladna privilegovana fukara, gotova na sve, pa i na usluge knezu Milošu.

U strašnom stanju bila je i masa turskog življa koja se stalno smanjivala.

"Odnosi između Srba i Turaka nisu bili srdačni, ali su bili korektni, oni se nisu voleli, ali se nisu pregonili. Mržnja i nepoverenje koji su postojali i na jednoj i na drugoj strani, i koji su ponekad vrlo izrazito izbijali, brižljivo su prikrivani i zataškavani. Uzajamno ophodenje dobilo je oblik prividne pažnje i lažne učitosti".

Knez Miloš je u svakoj prilici odavao počast veziru - ljubeći mu skut i ruku - koja mu kao carskom predstavniku pripada. I prena drugim Turcima ophodio se vrlo pažljivo, lepo ih primao, odavao im počasti ili ih je obdarivao novcem i poklonima. Štitio je i tursku sirotinju i davao s vremenom na vreme milostinju. Svom poštovanju "turske vere" dao je izraza popravljujući džamiju u Jagodini. I drugima je knez preporučivao da se prema Turcima ophode lepo, uljudno i prijateljski, pa su im svuda, čak i srpski činovnici, ustajali na noge i nudili ih častima. I Turci su, sa svoje strane, naročito pod

Marašljom, činili sve da stanje bude što snošljivije; Srbi nisu smeli vredati Turke, a Turci nisu smeli ugnjetavati Srbe.

Ipak, uzajamno licemerstvo nije moglo prikriti pravo stanje stvari, jer, iako po izgledu gospodari, Turci su u stvari bili taoci onih nad kojima su imali tobožnju vlast. Osim malog broja trgovaca i zanatlija svi ostali su bili bednici bez igde ičega i u svojim opalim i naherenim domovima živeli od danas do sutra. Oholi i neradni, oni su držali do sebe i trpeli veliku oskudicu ne prezajući, u najvećoj nevolji, od uloge agenata i dostavljača kneza Miloša ili, čak, formalnih prosjaka. Prosile su i turske žene ili nudile na prodaju poslednje ostatke svoga odela, kućnog posuđa, pa čak i čeramidu i eksere sa svojih kuća.

Koliko je u Srbiji bilo Turaka u Miloševu vreme?

Oskudni podaci o tome ne samo da se ne slažu međusobno već se i isključuju. U Srbiji je 1819. godine bilo oko 5000 turskih domova odnosno 15000 do 20000 stanovnika. Sasvim siguran podatak o broju muslimanskog stanovništva sačuvao se za Beograd, a potiče iz 1836. U njemu je tada bilo 1338 oženjenih glava i 1 322 bećara i dece odnosno, sa ženama i vojnom posadom oko 5700 duša. A broj Turaka u gradovima i palankama Srbije nije mogao, kako to pokazuju najnovija istraživanja, biti viši od 24000. Ovim podacima treba dodati i broj onih muslimana koji su živeli pored Drine; u ukupno 37 naselja obitavalo je oko 8000 duša. Iz raspoloživih vesti može se samo zaključiti da je broj Turaka stalno opadao, a opadanje je započelo još u burnim vremenima pre Prvog srpskog ustanka. Dobar primer za to je Valjevo koje je pre Koćine krajine (1788-1791) imalo 24 džamije i više od 3000 turskih kuća, a samo 200 hrišćanskih, a 1826. i 1827. godine brojalo samo "do 30 turskih domova" i do 150 srpskih.

Već krajem 1815. ovako piše knez Miloš Petru Dobrnjcu: "Mi smo dosad srećno na sve strane postupili, i Bog nam je pomogao te smo sve palanke istrebili, samo jošte u četiri grada i u Ćupriji Turaka se nahodi". Oko 1818/19. spahiye, koje su stanovale po svim varošima, povukle su se iz mesta gde nije bilo turskih utvrđenja i garnizona u utvrđena garnizonска mesta. Pojedinačna seljavanja Turaka iz Srbije trajala su neprestano. Turci su odlazili ponajviše niz Dunav, pa u razne krajeve Turske i u Bosnu.

"Iako je knez Miloš živo želeo da mu se zemlja što više ispunji stanovništvom, pa je čak i Cigane nerado ispuštao iz nje, Turaka je želeo da se oslobođi što je god moguće više". Tako je 1822. Milosavu Zdravkoviću Resavcu "... što je uhvatio Ciganina i Ciganku (...) preporučeno da ubuduće svakoga kromje Turaka hvata i pošalje Gospodaru (Milošu) koga bi god osetio da beži iz našeg pašaluka u drugi".

Nakon ovih pojedinačnih i neregularnih seljavanja Hatišerifima od 1830. i 1833. godine bilo je naređeno da Turci ne mogu više stanovati u Srbiji, osim vojnih garnizona u pojedinim tvrđavama Srbije, a svi oni koji imaju imanja da ih rasprodaju u roku od jedne godine, pa da se iselete, da bi drugim Hatišerifom taj rok bio produžen

na pet godina. Tada je Srbiji vraćeno i onih pet otrognutih nahija koje su joj pripadale u vreme Karađorđa.

Turci u varošima i selima pored Drine nisu hteli da se sele, neki su se čak i oružjem odupirali, pa je knez Miloš naredio popećitelju vojno-policajnih dela i popećitelju pravosudija da idu na Drinu da Turke isprate "s pokretnim imanjem njnim kuda koji ushtre, a nepokretno, koje su isti Turci pod tapijama držali, da im isplati". Odnosno "da svakoga Turčina, koji bi se protivio iseleniju svežu i natovare ga zajedno s pokretnim imanjem njegovim na kola ili konja, pa da ga prevezu preko Drine, ili upute u Sokol". Na kraju su osrala neiseljena samo dva sela, Mali Zvornik "pod topovima grada Zvornika" i Sakar, pola sata udaljen od Zvornika.

U svim mestima gde su muslimanske kuće paljene ili razorene nastojalo se, prema strogom kneževom naređenju, da se sačuvaju ambari i ostala imovina. A svim iseljenicama u Bosnu bilo je objavljeno da mogu dolaziti radi nadgledanja i obradivanja svojih poseda, ali bez oružja.

Posle toga u Srbiji je ostalo Turaka još samo u carskim gradovima: Beogradu, Užicu, Šapcu, Smederevu, Fetislamu (Kladovu), Adakaleu i Sokolu, kao gradska posada i nešto civila pod njenom zaštitom. Njihov tačan broj nije poznat. Jedan engleski putnik će 1844. godine zabeležiti "da je Užice glavna zaostala naseobina Turaka u Srbiji i da im se tu broj penje do 3500, a da Srba ima samo 600 duša".

Literatura

- T. Đorđević, *Naš narodni život*, 2, Beograd, 1984.
P. Vlahović, *Pisci naše etnologije i antropologije*, Beograd, 1987.

R. Ljušić, *Kneževina Srbija 1830-1839*. Beograd, 2004.

Povodom teksta "Tišina, Komitet vas sluša"

Ljiljana i Biljana

PIŠE: STIPE SIKAVICA

(Ovaj tekst – kao reakcija na komentar Ljiljane Smajlović objavljen u «Politici» 3. septembra ove godine pod naslovom «Tišina, Komitet Vas sluša» – autor je poslao glavnoj urednici «najuglednijeg srpskog glasila», naravno, s namerom da ga objavi. Ispostavilo se, međutim, da je bilo iluzorno očekivati da će se gospođa Smajlović pridržavati makar nekih postulata na kojima počiva javna reč, a za što se tobože onako uporno verbalno zalaže.)

Javljam se, evo, za reč ne da bih stao u odbranu Komiteta pravnika za ljudska prava i njegove predsednice Biljane Kovačević-Vučo (šta će advokatima "advokat"!), iako sam skoro u svemu saglasan sa onim stavovima Komiteta i B.K.V. koje sam mogao razaznati iz odgovora glavne urednice "Politike" Ljiljane Smajlović (objavljen u "Politici" od 3. septembra t. g. pod naslovom "Tišina, Komitet Vas sluša") na tužbu što su je protiv Lj. Smajlović podneli Komitet i B.K.Vučo. Saglasan sam, velim, u svemu sa Komitetom i gospodom Vučo osim što bih možda drugačije formulisao neke misli koliko da se izbegne svaka nedoumica i što nisam siguran da je u ovom slučaju bilo potrebe da se poseže za tužbom. No, dobro, to je ovde nebitno. Dakle, javljam se za reč da bih izrazil protest protiv gospode Smajlović zato što ona – po mom razumevanju teksta ispod navedenog naslova – manipuliše verovatno najvećim brojem "Politikinh" čitalaca.

Već u samom naslovu teksta "Tišina, Komitet Vas sluša", sadržana je nimalo benigna insinuacija. Krajnje uprošćeno, naročito onom čitaocu koji, na primer, nije ni čuo za Džordža Orvela sugerira se (podmeće se) predstava o Komitetu na čijem je čelu B.K. Vučo kao o nekoj strašno moćnoj instituciji pred kojom ne samo da nije uputno govoriti išta što joj nije po volji, nego da je to i izuzetno opasno! Previše je čak i ako je (po nekim) u ovom času prva dama srpske žurnalistike htela da bude duhovita, da ne kažem sarkastična!

Drugo (opet simplifikовано), Ljiljana Smajlović se tobože vajka da se niko među "domaćim aktivistima za ljudska prava" koji su "izgradili međunarodne karijere i

reputacije na kritici balkanskih zločina”, da se dakle niko među njima nije odazvao njenom pozivu da za “Politiku” napiše autorski tekst u kojem bi “uporedio ratne zločine u Libanu” sa “ratnim zločinima na tlu bivše Jugoslavije” “čijim se počinjocima sudi na Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Hagu”.

Duboko sam uveren da je Lj. Smajlović bila sigurna u to da se niko među p(r)ozvanima neće prihvati zadate teme. Razlog je veoma prost – onaj ko bi se prihvatio tog “izazova” bio bi gubitnik u svakom slučaju: a) ako bi pisao onako kako bi (verujem) odgovaralo glavnoj urednici i njenim istomišljenicima, to jest da u suštini izjednači zločine nad civilima u Libanu i one počinjene na tlu bivše Jugoslavije (a pretpostavljam da gospoda Smajlović prvenstveno aludira na zločine kojima se terete pripadnici srpskog nacionalnog korpusa), izneverio bi vlastite principe jer to ne bi bilo tačno: razlike su velike, počevši od cilja u ime kojeg su zločini počinjeni pa sve do “umetničkog nadahnuća” što su ga ispoljavali “izvođači radova”; b) a ako bi načinio distinkciju sličnu ovoj o kojoj govorim, bio bi to zgodan povod naročito za one koji se ni danas ne odriču “demarkacione linije” Karlobag – Ogulin – Virovitica da se “novim argumentom” obruše na autora kao na “izdajnika” ili “mrzitelja” srpskog (na)roda.

Treće, glavna urednica “Politike” nalazi da su “izraelska vazdušna kampanja” i “kampanja NATO protiv Jugoslavije” “slične” i po “uništavanju infrastrukture i upotrebi kasetnih bombi protiv civila”! Tako nas gospoda Smajlović lukavo indirektno navodi na tanak led, to jest na zaključak koji je inače i omiljeni refren srpskih nacionalista: da je NATO “u agresiji na SR Jugoslaviju” prvenstveno ubijao civile i da je pre i neuporedivo više uništavalo civilnu nego vojnu infrastrukturu i borbenu tehniku. Eksplisitniji stav o tome Ljiljana Smajlović izrazila je u tekstu objavljenom takođe u “Politici” 22. jula ove godine pod naslovom “Kao NATO” (koji je komentar i bio povod i razlog da Komitet podnese tužbu koju sam pomenuo na početku teksta), u kojem piše i ovo: “I NATO je javno pričao o uništavanju srpske vojne mašine, ali je sistematski uništavao jedino civilnu infrastrukturu. Na kraju je za tri meseca NATO uništilo sedam ili osam tenkova na Kosovu (i, uopšte, naneo minimalnu štetu Vojsci Jugoslavije), ali je zato srušio pedesetak mostova širom Srbije...”

O tim dvema, istina složenim rečenicama ispod čijih se poluistina dedukcijom lako otkrivaju naslage obmana kojima srpski nacionalisti sluđuju građane ove ojađene zemlje, mogla bi se napisati čak obimnija studija, ali zbog ipak skušenog novinskog prostora (ako mi uopšte i bude ustupljen!) ovde ću reći tek dve napomene.

Prva. Istina je da vojna intervencija Alijanse na SR Jugoslaviju 1999. iz više aspekata nije mogla niti može da izdrži probu ozbiljne kritike. Međutim, tvrditi da je njen primarni, dakle i strateški cilj bio da razori civilnu infrastrukturu i pobije nedužno stanovništvo ne samo da je netačno nego je čak prilično glupo. To su veoma dobro znali i Miloševićevi politkomesari i ostali propagndisti te

su onako “hrabro” organizovali one lakrdijaške hepeninge po beogradskim mostovima, sa sve golemim oznakama “target” na ledima, i to uprkos tome da su NATO-formacije srušile “pedesetak mostova širom Srbije”. To su još bolje znali Slobini generali pa su svu vojsku koja nije bila neposredno angažovana u odbrani “svete srpske zemlje” izmestili iz kasarni i sa poligona i smestili ih po civilnim školama, sportskim objektima, pa čak i po bolnicama, što je (uzgred rečeno) veoma izazovna (ne samo novinska) tema o moralu ovdašnjeg političkog i vojnog establišmenta (koje se, koliko znam, još niko nije prihvatio).

Druga. Svoditi gubitke Miloševićeve vojne mašinerije u “agresiji NATO-snaga na našu zemlju” na “sedam ili osam tenkova na Kosovu”, odnosno na “minimalnu štetu” ako se Vojska SRJ posmatra u totalu, kao što je učinila Ljiljana Smajlović – absurdno je. Jer, kad bismo ovde specifikovali i sumirali samo gubitke Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane – koji se vid oružanih snaga nakon tih gubitaka nije oporavio ni do dana današnjega – račun bi bio mnogo velik i bez krvarine.

Tvrđnja Slobodana Miloševića i njegovih generala da je strateški politički cilj srpske strane u ratnoj avanturi na Kosovu bio odbrana otadžbine nije bila ništa drugo do opet – banalna, ali veoma bolna prevara građana Srbije (preciznije: ondašnje SRJ)! Jer, da biste angažovali raspoložive ljudske i materijalne resurse u odbrani otadžbine bez ikakve griže savesti, morate imati makar minimalne izglede na pobedu u ratu. Međutim, nema takve vojne akademije u svetu u kojoj se uči lekcija u kojoj se preporučuje strategizma da povedu vojsku u rat u kojem nemaju ni promil verovatnoće na pobednički ishod svojih armija. To su morali znati Milošević i njegovi generali (i znali su!) pre nego što su poturili svoje trupe pod vatreni malj krstarečih i ostalih raketa lansiranih sa distance koju je od oružja kojim su raspolagali Milošević-Pavkovićevi ratnici jedino mogla da prebaci srpska psovka. Zašto su šrtvovali “srpsku decu” i muževe, naravno, mislim prvenstveno na one koji su nasilno mobilisani? Zar samo zato da bi se “junaci” “Drugog kosovskog boja” mogli hvalisati (kao što su se i hvalisali) kako su potukli “NATO-agresora”? I tako dalje.

Da se priča ne bi otrola kontroli, privodim je kraju. Čini mi se da se lako može predvideti ishod sudske i verbalnog duela između Ljiljane i Biljane. Ljiljanino spočitavanje Biljaninim donatorima – dosadno je, a njena rečenica “Važna su ljudska prava, i važna je naša borba za njih” – zbilja ima prizvuk grke ironije. Skoro iz svakog njenog teksta napadno izvire politika za koju se bori. I čini to veoma profesionalno, dakle veoma uspešno. Zato je i instalirana na mesto glavnog urednika glasila koje ako nije najuticajnije ono jeste u samom vrhu najuticajnijih u Srbiji. Sa te pozicije neuporedivo je moćnija od Biljane, iako uvek ima tako “složenu” facu kao da ni mrava ne bi zgazila.

(Autor je član Nezavisnog udruženja novinara Srbije)

Samo poverenje među ljudima nam osigurava budućnost

Uporno lansiranje mržnje u BiH ima svoj cilj

PIŠE: RADE VUKOSAV

Mržnju među narodima BiH, još i sada, lansiraju nacionalistički političari sa ciljem da, prvo, skinu sa sebe i na narod svale odgovornost za rat, zločine, patnje i katastrofu koju su prouzrokovali u prošlom ratu. Drugo, da cementiraju nasiljem dostignute uspjehe krvavog etničkog čišćenja, podjela i dalje širenja otrovne mržnje među Bosancima i Hercegovcima, a rat su počeli i vodili, takođe, širenjem straha i mržnje među narodima BiH. Bez te njihove rabe rata ne bi ni bilo. Produbljuje se toliko dubok jaz, razlike i suprotnosti među nasilno stvoreniem “entitetima”, s krajnjim ciljem otcjepljenje Republike Srpske (RS) i priključenje iste Srbiji. Ne slušajmo ih, nego pobedujmo mržnju tolerancijom i dobrotom. Nama je u BiH i Evropi živjeti zajedno. *Jozo, Simo i Huso su stotinama godina, u ovoj BiH, gusto izmiješani, živjeli zajedno.* Mrze se oni političari iz onih struktura koje su vodile rat ili su pomagali u njemu, pa i sada manipulišu narodom sijanjem mržnje; koji su pogazili svih Deset božjih zapovijedi i danas ih gaze, a ne narodi. Oni neprekidno ponavljaju njihovu davno lansiranu laž da “se narodi mrze”, kako bi “opravdano” razbili BiH.

U “Mostu” Radija Slobodna Evropa su na pitanja odgovarali Mirsad Ćeman, s jedne strane, a Rajko Vasić, sa druge. (“Danas”, Beograd - VIKEND, 23-24. septembar 2006. godine). Između ostalog, Rajko Vasić kaže: “Uostalom, Bosna i Hercegovina nikad nije bila država”, papagajski ponavljajući ono što su već ranije bestidno kazali Dobrica Čosić i Slobodan Milošević.

On dalje kaže: “Realno je da se u Bosni i Hercegovini narodi mrze”. Šta kazati na ovu otrovnu izreku?! Po tome, ako bismo to prihvatali, kriv je narod za sva učinjena zla, a ne oni koji su, umjesto tolerancije širili mržnju, gurnuli narod u rat i ratovali da bi ostvarili svoje opake projekte, za ciljeve od kojih i sad ne odustaju. Po njima, svi mrzimo svoje komšije - “bližnjega svoga”, čega, prije pojave ustaša i četnika u Drugom svjetskom ratu, a sada ovih političara - nije bilo u BiH dok oni nisu zastrašivanjem naroda i mržnjom ga gurnuli u stradanja. Slobodan Milošević davno reče: “Za rat u BiH krivi su sva tri naroda podjednako” Građani krivi, a on, Tuđman

i ini zločinci nisu krivi! U doba stradanja građana on i Tuđman su u Karađordževu ispjali zdravice i dogovarali se o podjeli BiH. Cilj stalnog blebetanja o mržnji jeste da se u međunarodnoj javnosti stvori takav utisak i da se ta “mržnja” ozvaniči kao nepopravljiva kako bi opravdali status quo, sadašnje stanje - i narušili opstanak BiH. Otvoru rečenicu da “narodi ne mogu zajedno” prvi je izgovorio memorandumac, Dobrica Čosić. Na tome se i temelji njihov neljudski karakter i zla namjera sa najkobnijim posljedicama i daljim propadanjem cijele ove regije.

Za Bosnu i Hercegovinu historija ima podataka više od 1000 godina, a već je prošlo 817 godina od zvanične državne “Povelje Kulina Banma Dubrovčanima”, 1189. pisane bosančicom na narodnom jeziku. U doba srednjovjekovnog bosanskog kraljevstva, u “bogumilskoj Bosni”, niko nije proganjao zbog vjere, a bogumile su pape, Nemanjići i ugarsko-hrvatski kraljevi progonili, napadajući Bosnu zbog bogumilske crkve. Pravoslavlje je u BiH šireno sa Istoka, a katolicizam sa Zapada. Godine 1463. Bosnu osvajaju Osmanlije. Nakon toga najveći broj bogumila poprima islam.

Krajem XV vijeka u BiH dolaze, iz Španjolske prognani, Jevreji Sefardi i jedino u Sarajevu i uopšte u BiH Jevreji nikad nisu živjeli u getu, dok su u svim zemljama Evrope bili getoizirani. Svi pravoslavni manastiri i dobar dio katoličkih samostana, građeni su u doba Turaka, pa i pravoslavna Saborna crkva u Mostaru, koju ovoga rata bobanovci srušile. Već podosta dugo nad BiH lebde dvije opake, sulude i krvave nacionalističke strategije: “Srbija do Karlobaga, Ougulina i Virovitice” i druga – “Hrvatska do Drine i Zemuna”. Srećom, BiH je nadljudskom borbom opstala.

Sarajevo je jedini grad u svijetu, osim možda Jerusalima, gde stotinama godina, jedna blizu druge, na razmaku od nekoliko stotina metara, postoje sve bogomolje monoteističke religije: judaističke, islamske pravoslavne, katoličke i protestantske.

Sarajevo je jedini grad u bivšoj SFRJ gde su Sarajlije i drugi Bosanci 1991/1992. masovno izlazili na mitinge protiv rata, a upravo taj grad je najviše, od strane JNA i karadžićevaca ubijan, razaran i blokirani 1400 dana, uz ogromne patnje i pogibije ljudi, žena i djece i umiranja od gladi zime i bolesti. Ovo nam treba biti poučna lekcija u našoj historiji. Priznanja, osude krivice i pokajanja mora biti. Historija treba izvesti na čistinu – čiji je bio ovaj rat!

Za sve ovo moraju zločinci odgovarati pred sudom, a ne narod. Isporukom svih zločinaca sudu skidamo kolektivnu odgovornost sa naroda. Ko štiti zločince, ma koje vjere, poistovjećuje se sa njima. Potpunog međuetničkog povjerenja u BiH neće biti sve dok svako svoje zločince ili ne pošalje u Hag ili pred svojim sudovima ne kazni. Ni skrivanja zločinaca ni oprosta zločincima ne smije biti.

Izlaganje u “Kući povjerenja”, u Srebrenici, na Seminaru: “Prevencija konflikata”, 30. IX 2006., Helsinskih odbora za ljudska prava u Srbiji, Novi Sad.

Diktatura mišljenja

Vlada Srbije je propustila priliku da bude konstruktivni pregovarač međunarodne zajednice u bečkim pregovorima u vezi sa statusom Kosova. Isto tako, njena nespremnost da isporuči Ratku Mladiću Haškom tribunalu je dovela do suspenzije pregovora sa EU. Nesposobna da uvaži realnost, kako na Kosovu, tako i u širem kontekstu, rezultiralo je novim antievropskim zaokretom vlade premijera Vojislava Koštunice. Cilj je homogenizacija čitavog društva kako bi se odustalo od pregovora¹ i pokazalo da će rešenje statusa Kosova Srbiji biti nametnuto. Taj zaokret je praćen novim kampanjama protiv pojedinaca i organizacija koje izražavaju drugačiji stav u pogledu međunarodnih obaveza Srbije i suočavanja sa prošlošću.

Neposredan povod za najnoviju kampanju, sada usmerenu isključivo na predsednici tri nevladine organizacije, protiv Biljane Kovačević Vučo, Nataše Kandić i Sonje Biserko, bila je izjava Martija Ahtisarija 8. avgusta 2006, u kojoj je izneo stav da politika koju je vodio Slobodan Milošević "mora biti uzeta u obzir" prilikom odlučivanja o budućnosti Kosova i da "svaka nacija na svetu ima teret koji treba da plati". Ova izjava je naknadno (posle skoro mesec dana) iskorisćena za početak akcije homogenizacije i skoro svi relevantni činioci društva² su o njoj izneli negativan stav. Pri tome je izjava pogrešno prenesena, da je "srpski narod kolektivno kriv" i da za to treba da plati cenu.

Međutim, izjava Martija Ahtisarija nije bila dovoljna, pa su u kampanju uključene i tri liderke pomenutih NVO, koje su inače poznate po svojim stavovima o ratnim zločinima, Kosovu i suočavanju sa prošlošću. Dnevne novine *Kurir*³ uzele su izjave koje su, manje-više, korektno prenete, ali je redakcijska oprema od toga napravila senzacionalnu vest pod naslovom "Tri jahačice srpske apokalipse", koje su navodno rekle: "Marti, care!" Narednog dana je Ljiljana Smajlović, glavni urednik najuglednijeg dnevnog lista *Politika*,⁴ napisala tekst protiv Biljane Kovačević Vučo, u kojem je iznela niz uvredljivih tvrdnji o njenoj organizaciji i njoj lično, kao nastavak kampanje koja je pokrenuta protiv JUCOM-a povodom izdavanja knjige "Vojislav Koštunica: Jedna biografija". Glavni urednik naravno nije propustila priliku da postavi i pitanje finansiranja JUCOM, ali je pritom uglavnom apostrofirala američke donatore, čiji je i sama dugogodišnji korisnik. Ova organizacija je već duže vreme predmet haranje tajnih službi i svih onih koji su na neki način bili povezani sa političkim bacgroundom Đindićevog ubistva, isključivo zato što profesionalno zastupa Vladimira Bebu Popovića, žrtve haranje koja se vodi protiv njega, bliskog saradnika Zorana Đindića. Paralelno sa tim, u nedeljniku NIN poslednjih mesec dana vodi se veoma sofisticirana kampanja protiv autora i izdavača publikacije "Vojislav Koštunica: Jedna karijera", koja je u prvom momentu imala naznake stručne rasprave, da bi se na kraju pretvorila u otvoreni napad na Sonju Biserko i Biljanu Kovačević-Vučo, kao "decu komunizma". Zanimljivo je da je u kampanju uključen veoma širok krug ljudi od kojih neki pripadaju krugovima koji su bliski nevladinom sektoru i alternativnom načinu razmišljanja u odnosu na zvaničnu politiku vlade Vojislava Koštunice. Očigledno je da se u Srbiji metodologija naming and shaming jednog dela civilnog društva koje se bavi tranzicionom pravdom "izvan okvira dozvoljenog i pristojnog".

Siniša Vučinić je, zatim, 3. septembra saopštenjem obavestio medije da će "strane službe najpre oteti, a potom i likvidirati ove tri dame s ciljem da međunarodna javnost stekne utisak da ih je, zbog podrške specijalnom izaslaniku UN za pregovore o Kosmetu Martiju Ahtisariju, likvidiralo državno rukovodstvo Srbije".⁵ On je još dodaо da savetuje "da njih tri hitno zamrznu svoje javno delovanje i da se sklone na bezbedne destinacije". On je, navodno, o svom saznanju u pismenoj formi obavestio i Ministarstvo unutrašnjih poslova i Republičko javno tužilaštvo. Iste večeri (3. septembar), na televiziji B92 je, u kultnoj emisiji "Utisak nedelje", učestvovala, između ostalih, i Nataše Kandić. Tema je opet bila izjava Martija Ahtisarija, a cela emisija se pretvorila u otvorenu harangu protiv Nataše Kandić, u kojoj je učestvovala i voditeljica emisije, Olja Bećković. Nataše Kandić je zastupala stav koji inače javno iznosi kada su u pitanju Kosovo i odgovornost za ratne zločine. Nakon što je napustila studio, u neposrednoj blizini televizije B92 čula su se tri pucnja za koje je policija tvrdila da su petarde. Olja Bećković je izjavila: "U času kada je Nataše Kandić ušla u taksi i zatvorila vrata, jasno su se čula tri pucnja. Moram da priznam da ona verovatno nije ni čula šta se dogodilo, a Stojanović i ja ništa nismo shvatili. Bilo je jasno da su ti pucnji bili namenjeni njoj i da nisu nikakva slučajnost, a ja nekako mislim da su to petarde".⁶

Portparol policije Dragana Kajganić je za B92 rekla da se radi o petardi bačenoj sa jedne od okolnih zgrada, te da su "policaci koji su se tu nalazili, koji su angažovani zbog povećanog rizika emisije, pregledali sve i ustanovili da je reč o petardi. To su iskusni policajci, koji mogu da razlikuju prasak petarde i prasak pištolja, odnosno vatrenog oružja".⁷

Glavni i odgovorni urednik B92 Veran Matić je izjavio da bi voleo da se radi o petardama. "Međutim, i ako su to petarde, to je veoma ozbiljan incident, ozbiljno upozorenje, širenje straha i ugrožavanje bezbednosti. Još kada pogledate današnji Kurir, u kom Siniša Vučinić najavljuje da su Nataše Kandić, Biljana Kovačević Vučo i Sonja Biserko mete i da se može očekivati ugrožavanje njihovih života, shvatate da je uzuzetno važno da policija reaguje na najozbiljniji mogući način. Nisam zadovoljan sinoćnom reakcijom policije jer sam od našeg obezbeđenja dobio informaciju da se policajci više nisu vraćali pred zgradu B92 pošto su otišli, niti su uzeli izjave o tome ko je sve bio oko zgrade i ko je primećen, niti je pogledan snimak sa naših kamera koje su oko zgrade. Nataše Kandić mi je rekla da je čula pucnje, ali da na njoj nije obraćala pažnju dok nije došla kući, gde su je dočekali policajci koji su se predstavili kao policajci sa Zvezdare i rekli da su dobili naređenje da dodu jer su dobili obaveštenje o incidentu. Zabrinjavajuće je to što mi o tome nismo obavešteni i insistiramo na odgovornosti svih, pa i onih koji istragu nisu sproveli do kraja. Nije jasno zašto nismo obavešteni, ni kako je utvrđeno da je reč o petardi. Naše obezbeđenje tvrdi da je to mnogo više ličilo na pucnjavu nego na petardu".⁸

U emisiji "Kažiprst" Radija B92 (4. septembar), Rajko Danilović, ugledni beogradski advokat i, na suđenju za ubistvo premijera Đindića, zastupnik porodice Đindić, je napad na Natašu Kandić i pismo Siniše Vučinića dato Kuriru, ocenio kao veoma opasnu pojavu koju je uporedio sa onim što je prethodilo ubistvu Slavka Čuruvije, Ivana Stambolića i Zorana Đindića, i posebno je naglasio da sada vlada veće jednoumlje nego u vreme Miloševića, s obzirom da je u to vreme opozicija imala veći uticaj nego što sada imaju alternativni pogledi na politiku.

SDU je prva reagovala, i u svom saopštenju ističe da su učestale pretrpe i poziv na linč predsednica jednog broja nevladinih organizacija u Beogradu, koje se, uglavnom, bave zaštitom ljudskih prava, otvara pitanje da li se u Srbiju vraća atmosfera Miloševićevog vremena. "Pokušaj zastrašivanja, ako ne i nešto gore od toga, Nataše Kandić i saopštenje takozvanog četničkog vojvode Siniše Vučinića, koji najavljuje ubistva Sonje Biserko, Biljane Kovacevic-Vučo i Nataše Kandić, pokazuje da stvari u zemlji idu u lošem pravcu". U saopštenju se zahteva od Tužilaštva da hitno reaguje i jasno odgovori na pitanje da li pretrpe smrću mogu nekažnjeno biti štampane u novinama. "Čitav niz takozvanih uglednih komentatora izlaže linč svakog ko pokuša nešto kritički da kaže današnjoj vlasti, što, svakako, pokazuje da se iza tih pretrpi kriju krugovi bliski vlasti Vojislava Koštunice".⁹

Siniša Vučinić je po sopstvenim rečima saradnik vojnih službi i u proteklih petnaest godina imao je važnu ulogu u najavljuvanju izvesnih događanja.¹⁰ On je često javno izjavljivao o svojim vezama u MUP i DB i informacijama koje od njih dobija.¹¹ Indikativno je da je 2005. godine bio među zvanicama na proslavi MUP u Makišu.¹² U aprili prošle godine upao je u B92 sa naoružanom pratrjom i pretio da će ubiti Čedomira Jovanovića.¹³ Takođe, kada je Legija uhapšen, Vučinić, nekoliko dana po hapšenju, otkriva da će Legija da optuži Bebu, Čedu (scenario koji je kasnije i potvrđen, o njemu su pisali Legija i razni tabloid).¹⁴

Vučinić je bio uhapšen u akciji "Sablja", 14. marta 2003. godine, i proveo je u pritvoru u samici Centralnog zatvora 30 dana. Nakon dolaska na vlast vlade premijera Vojislava Koštunice, u tužbi koju je podigao zahtevao je da mu se zbog hapšenja u "Sablji", pod sumnjom da je bio pripadnik organizovane kriminalne grupe, isplati milion i po dinara. Isplaćena mu je odšteta zbog "pretrpljenih duševnih bolova" u iznosu od 357.000 dinara.¹⁵

Osim toga, ova kampanja se odvija u situaciji kada predsednik sudske veće u postupku za ubistvo premijera Đindića i protiv organizovanog kriminalnog klana "Zemunski klan", Marko Kljajević daje neopozitivnu ostavku pod pritiscima kojima je izložen od početka samog suđenja i neposredno pre svedočenja svedoka saradnika Dejana Milenkovića Bagzija. Javno mnjenje je anestezirano kao rezultat stalnih medijskih "patriotskih" kampanja, kao i zbog straha zbog vraćanja institucionalizovanog nasilja u svakodnevni život. Atmosfera linča i "pravednog gneva" koji se može u svakom trenutku izručiti na svaki pokusaj drukčijeg promišljanja najuspješnije se realizuje preko tri unapred obeležene "izdajnice", žene koje su do te mere iste da ih niko više i ne razlikuje. U takvoj situaciji veoma je teško sprovoditi tranzicionu pravdu kao imperativ svakog postkonfliktnog društva, odnosno novi vrednosni sistem u Srbiji.

Napomene:

1. Nebojša Čović, predsednik Socijaldemokratske partije, izjavio je da je izjava Ahtisarija "imala za cilj da srpska strana napusti pregovore", *Danas*, 30. avgust 2006.

2. SANU je u svom saopštenju istakla da "ceo narod, bez obzira o kom narodu se radi, se ne može optužiti za nedela koja su počinili pojedini pripadnici toga naroda". Pregovarački tim Srbije je uputio pismo Martiju Ahtisariju u kome, između ostalog, stoji: "Državni pregovarački tim Srbije kategorički odbacuje takvu (Ahtisarijevu) tvrdnju, jer ona nema nikakvog činjeničnog osnova, pa je stoga i potpuno neprihvatljiva s moralne tačke gledišta. Međutim, tvrdnja

pokreće i ozbiljna pitanja koja se tiču vaše nepristrasnosti u sklopu pregovora o budućem statusu Kosva i Metohije". Večernje novosti, 31. avgust 2006.

3. *Kurir*, "Martijevke", 2. septembar 2006.

4. *Politika*, "Tišina Komitet vas sluša", 3. septembra 2006.

5. *Kurir*, 4. septembar 2006.

6. www.b92.net, 4. septembar 2006.

7. www.b92.net, 4. septembar 2006.

8. www.b92.net, 4. septembar 2006.

9. www.b92.net, 4. septembar 2006.

10. *Danas*, 10-11. 2001, "Ne znam zašto svi napadaju skinhedse. Pa to su divni mladi ljudi", izjavio je Siniša Vučinić. "Njima treba dozvoliti da legalizuju svoju organizaciju, da slobodno promovišu ideal - tip rase srpskog naroda. Takvi ljudi su potrebni ovoj zemlji..." (30)

11. Preko svojih veza u Službi državne bezbednosti saznao sam da postoje dva scenarija za uklanjanje Miloševića. Po prvom, Milošević je trebalo da bude otet i poslat u Hag. Drugi plan, u slučaju da otmica ne uspe, odnosio se na fizičku likvidaciju. Naime, Milošević je trebalo da bude ustreljen snajperskim hicem sa jednog od obližnjih zidića u trenucima kada ispred svoje kapije bude pozdravljaо pristalice. Pouzdano znam, i ne bojam se da to kažem, da su za realizaciju ova plana angažovani kriminalci, a da su tek naknadno pozvani pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice SAJ. Sajovcima je naloženo da stave fantomke kako bi ličili na maskirane prestupnike koji su pre njih već bili krenuli u akciju. Kriminalci su povučeni. (<http://www.politika.co.yu/ilustro/2232/1.htm>)

12. *Internacional*, 19. juni 2005. povodom Dana Ministarstva unutrašnjih poslova i policije svečano je proslavljen u Nastavnom centru "Makiš" u Beogradu druženjem najuboženijih jedinica MUP i velikog broja znatiželjnih građana. Svečani skup su svojim prisustvom uveličali najviši zvaničnici MUP, kao i veliki broj gostiju. Videni su: Predrag Marković, predsednik Skupštine Srbije, ministri Zoran Stojković i Zoran Lončar, Vukašin Maraš, kao predstavnik SCG, načelnik Generalštaba VSCG, general Paskaš, Rade Bulatović, direktor BIA, Sandra Rašković-Ivić, Siniša Vučinić i brojni drugi.

13. *Kurir*, 20. april 2005, "Vučinić preti Čedi Jovanoviću", Siniša Vučinić, predsednik Srpske partije socijalista, upao je sa naoružanom pratrjom u prostorije TV B92 u ponедељак uveče. Vučinić je bio besan zbog toga što ga je Čedomir Jovanović prozvao u emisiji "Insajder". Prema rečima urednika informativnog programa TV B92 Milorada Vesića, Vučinić je izjavio da će "njegovi ljudi ubiti Čedu Jovanovića". Vučinić je u jednom momentu zapretio rečima: "U ovom gradu više nema mesta za nas dvojicu. Čuo sam se sa Makom i sa Legijinom ženom. Moji ljudi iz Hercegovine će ga ubiti, a ja sam spremam da ga odrobjam!" ističe Vesić.

14. "Pozivam Vladimira Bebu Popovića, Čedomira Jovanovića, Zorana Janjuševića i Nemanju Kolesara, da se odmah predaju MUP-u Srbije, na isti način kako je to učinio Legija, jer kad ih 10. maja 2004. godine Legija bude optužio za saučesništvo u ubistvu premijera biće im kasno". *Internacional*, 5. maj 2004 (par dana posle hapšenja Legije, Siniša Vučinić najavljuje scenario koji posle tabloidi bliski vlastima obrađuju. Legija mesec i po dana kasnije na sudenju lansira priču o "drogi koju je švercovao po nalogu Bebe i Čede").

15. *Glas javnosti*, 6. juni 2005, Siniša Vučinić, predsednik Glavnog odbora Srpske partije socijalista, dobio je 357.000 dinara na ime naknade materijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova, povrede časti i ugleda, slobode i prava ličnosti nastale neosnovanim hapšenjem tokom akcije "Sablja". Presudu, kojom se Republika Srbija i MUP obavezuju da isplati ovu sumu i još 36.000 dinara na ime troškova parničnog postupka doneo je Prvi opštinski sud u Beogradu.

Beograd, 5. septembar 2006. ■